

ЧОМУ СПАД УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ
НЕ БУДЕ ТАКИМ ВАЖКИМ,
ЯК ОЧІКУЮТЬ

КОМУ ВИГІДНІ МАНІПУЛЯЦІЇ
ЗІ СТАТУСОМ УЧАСНИКА БОЙОВИХ ДІЙ
ДЛЯ БІЙЦІВ АТО

ЗАВДЯКИ ЧОМУ УКРАЇНЦІ
НЕ АСИМІЛЮВАЛИСЬ У РОСІЙСЬКІЙ
ІМПЕРІЇ ХІХ СТОЛІТТЯ

У К Р А Ї Н С Ь К И Й
Тиждень

№ 28 (348) 11 – 17 ЛИПНЯ 2014 р.

АЛАН РАЙЛІ
ПРО ПЕРСПЕКТИВИ
УКРАЇНСЬКОЇ ГТС
І «ПІВДЕННОГО
ПОТОКУ»

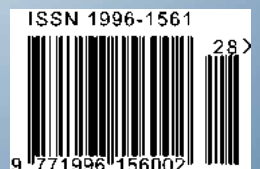

КВОТА МАЙДАНУ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

24-27 ЛИПНЯ

7 львівський
міжнародний
фестиваль
короткометражних
фільмів

СИЛЬНІШЕ,
НІЖ
ЗБРОЯ

Купуйте квитки онлайн
TICKET
club.com.ua

тел. 0635615722
info@wiz-art.ua
wiz-art.ua/festival

Тиждень

Львівська
міська
рада

НА ЧАСІ

Важке похмілля Донбасу
Як очистити суспільну свідомість жителів Сходу від деструктивних ідей російського націонал-соціалізму, сталінізму й імперіалізму

4

Потішні бої Ріната Ахметова
Хто порушив плани олігарха тримати під цілковитим контролем Донецьк

6

А може, не було війни...
Чому деякі бійці АТО можуть так і не дістати статусу учасника бойових дій

8

ТЕМА НОМЕРА/КВОТА МАЙДАНУ

Перевтілення – Замок – Процес
Які метаморфози відбуваються з громадськими активістами у владі

10

Дмитро Булатов: «Якщо хтось вважає мене смішним, хай сміється»
Міністр молоді та спорту про бюрократичні талмуди й гучні корупційні справи

12

Єгор Соболев: «Процес люстрації заблоковано»
Голова Люстраційного комітету про трюки влади та необхідність створення державних органів наново

14

Паперова могила для героя
Чому успішні активісти часто стають безпорадними чиновниками, а інколи просто зливаються з основною масою колег

17

Поза грою
З яких причин представники громадського сектору залишаються поза політикою

18

Старі страхи нових лідерів
Чому після Майдану громадськість утратила стимул до активної участі в політичному житті країни й повернулася до звичної пасивної ролі, віддавши ініціативу політикам

20

Вигадуємо їх самі
Ольга Ворожбит про прагматиків і мрійників постревольційної політики

22

Із революціонерів у бюрократи
Алла Лазарева про чиновницький досвід вуличних революціонерів різних країн Європи

23

ЕКОНОМІКА

Покращення без лапок. Коли очікувати?
Чому українська економіка радше жива, ніж мертва

24

Позиційна газова війна
Як витримати паливне протистояння з Росією, навіть якщо воно затягнеться на роки

26

СВІТ

Алан Райлі: «Україна має достатній потенціал, щоб перетворитися на центр торгівлі газом для всієї Центрально-Східної Європи»
Професор права Університету Сіті в Лондоні про українські газові переваги й те, чи вдасться Росії добудувати «Південний потік»

30

Плавати не можна тонуги
Що заважає світові організувати глобальні фінанси

32

Трагедія арабів
Чому близькосхідні країни так і не змогли дати демократію, щастя й достаток своїм народам і як цьому зарадити

34

Європа і РФ: убозтво філософії
Як росіяни підкупували західних інтелектуалів та експортували специфічну ідеологію

36

СПАДОК

Українське ХІХ століття: асиміляція неможлива
Юрій Терещенко про те, що дало змогу Україні зберегти власні цивілізаційні надбання й ідеали національної свободи

38

НАВІГАТОР

Павло Муравський: «Наука дає багато, але ще більше – природа»
Видатний хормейстер про непростий шлях вітчизняних хорів до світових стандартів звучання

44

Світ кордонів
Катерина Новікова про нові рубежі постсоціалістичного світу

47

У пошуках Мордору
Земовіт Щерек про польське сприйняття України

48

Реабілітація
Юрій Макаров про журналістику в умовах війни

50

Тиждень

№ 28 (348) 11–17.07.2014
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Алла Лазарева
Редакція Дмитро Крапивенко, Наталія Петринська, Олександр Крамар, Анна Корбут, Ганна Трегуб, Богдан Буткевич, Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк, Юрій Макаров, Роман Малко, Ольга Ворожбит

Директор зі збуту Олександр Грищенко
Директор з реклами Олена Андреева
e-mail: olena.andreeva@tyzhden.ua
тел.: 067-407-10-89
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1447 від 28.07.2003 р.
№ зам. 14-2031
Наклад 41 500
Номер підписано до друку 9.07.2014
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

© Український тиждень. Редакція залишає за собою право на літредгування надісланих матеріалів без узгодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються. Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе. Матеріали, позначені літерою «Р», публікуються на комерційній основі

Наші партнери: www.tyzhden.ua
The Ukrainian Week

ФАКТИ ТИЖНЯ

Міністром оборони став Валерій Гелетей. Генштаб очолив Віктор Муженко. Заступником глави АП призначено мільярда Юрія Косюка

Сили АТО розпочали наступ. Звільнено Слов'янськ, Краматорськ і ще кілька міст Донбасу. Головними опорними базами терористів стали Донецьк і Луганськ

Росія почала чергові військові навчання в Чорному морі. У відповідь свої маневри в його акваторії проводять кораблі НАТО

Важке похмілля Донбасу

Роботу з очищення суспільної свідомості жителів Сходу від деструктивних ідей російського націонал-соціалізму, сталінізму й імперіалізму необхідно починати вже зараз

Укrajнська армія святкує першу вагому перемогу. Терористи після виснажливого протистояння змушені були покинути північ Донецької області та відступити в центральну частину Донбасу. Втекти від переслідувань їм вдалося відносно малою кров'ю, проте під контроль українського уряду повернулися велика територія та кілька великих промислових центрів: Слов'янськ, Краматорськ, Дружківка, Костянтинівка.

Щоправда, контроль цей можна вважати вельми умовним. Військові визнають, що у звільнених містах усе ще діють партизанські підпільні угруповання сепаратистів. За свідченнями місцевих жителів, бандити сидять у лісосмугах, а також по квартирах, сховавши зброю і військову форму до кращих часів. Настрої в суспільстві також панують не надто райдушні. Українських солдатів часто зустрічають лайкою та прокльонами, звинувачуючи їх у руйнуваннях і смертях в окупованих терористами містах. Кілька місяців населення Краматорська і Слов'янська дістало вкрай односторонню інформацію й цілковито перебувало в російському медіа-просторі з усіма відповідними наслідками. Зрозуміло, що українському уряду й українському суспільству ще доведеться вирішувати цю проблему. Попереду багато роботи, і виконувати її так чи інакше доведеться, бо іншого виходу наша країна просто не має.

Автор:
Денис Казанський

У попередні роки українська гуманітарна політика на Донбасі, кажучи відверто, не проводилася. Цей регіон завжди був таким собі інформаційним гетто, де зусиллями місцевих князьків формувалася особлива «донецька ідентичність», яка протиставлялася українській. Проукраїнська громадянська позиція силами регіональних еліт була оголошена «деструктивною», «фашистською», а на її носіїв вішались ганебні ярлики. Наслідки насадження таких тради-

ДОНБАС ЗАВЖДИ БУВ ТАКИМ СОБИ ІНФОРМАЦІЙНИМ ГЕТТО, ДЕ ЗУСИЛЛЯМИ МІСЦЕВИХ КНЯЗЬКІВ ФОРМУВАЛАСЯ ОСОБЛИВА «ДОНЕЦЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ», ЯКА ПРОТИСТАВЛЯЛАСЯ УКРАЇНСЬКІЙ

цій найповніше проявилися в останні місяці, коли накачане ворожою пропагандою населення охопив справжній психоз.

Очевидно, що тепер усі ці отруєні багаторічною брехнею люди потребують психологічної допомоги. І дуже важливо не тільки переконати їх у тому, що вони не прогнали, а й роз'яснити їм, що їм брехали. Часом здається, що зробити це нереально. Жителів Донбасу завжди вважали непробивними, твердолобими, зомбова-

ними до крайнощів людьми з радянською ментальністю, яких неможливо змінити. Проте в історії людства є практика боротьби з ментальною спадщиною тоталітарних режимів. Один із найяскравіших прикладів – денацифікація нацистської Німеччини після її розгрому в Другій світовій війні.

Денацифікація була комплексом заходів, спрямованих на очищення німецького й австрійського суспільств від

Помер митрополит Володимир, багаторічний предстоятель УПЦ МП. Нового очільника митрополії оберуть 13 серпня

Стрільнина на Майдані. Поранено четверо осіб. Причини інциденту досі не встановлено

Українська льотчиця Надія Савченко, яку взяли в полон терористи, опинилася у слідчому ізоляторі російського Воронежа

Екс-регіонал Олександр Шепелев, якого підозрюють у розкраданні грошей Родовід Банку, втік із-під варті. Після цього інциденту відсторонено від виконання обов'язків голову Державної пенітенціарної служби

ФСБ Росії заборонила Рефатові Чубарову в'їзд до Криму. Голові Меджлісу влада анексованого півострова закидає екстремізм

впливу нацистської ідеології. По суті, це брутальна люстрація, що стосувалася не тільки політики, а й економіки, культури, освіти та преси. Здавалося, очистити тоталітарну Німеччину від нацистів неможливо, адже зовсім недавно світ бачив кадри багатотисячних демонстрацій, учасники яких обожнювали Гітлера й фана-

тично вітали кожен його крок. Альтернативи нацизму там просто не було. Здавалося, якщо усунути від влади всіх гітлерівців, то працювати буде нікому. Знайома ситуація, чи не так?

Однак кропітка робота країн-переможців, які взяли участь у викоринюванні нацизму у розгромленому Третньому Рейху, дала свої плоди. Німеччина змінилася. Вона стала іншою. Тамтешнє суспільство ніби прокинулося після важкого

Українській армії вдалося врятувати Слов'янськ від гуманітарної катастрофи

сп'яніння, поступово усвідомивши весь первісний жах того, у що дозволило себе втягнути. Минули роки, і сьогодні вже важко повірити в те, що нинішня Німеччина, одна з найкультурніших, найуспішніших і найрозвиненіших держав світу, могла стати ареною таких сатанинських подій.

Донбас, що лежить у ментальних руїнах СРСР, перебуває зараз у схожому становищі. Довгі роки виснажливої економічної кризи, розвал системи освіти, тотальне панування корупції та криміналітету призвели до передбачуваного зростання шовіністичних, радикальних настроїв. Радянське суспільство було ідеалізоване пропагандистами, ніби якийсь утрачений рай, котрий необхідно повернути, подолавши темні сили. У ролі цих самих сил зображували прихильників єдиної України, на яких повстали маси одурманених пропагандою люмпенів і накиннулися в першу чергу. Репресії проти українських священників, активістів українських громадських організацій, журналістів, що прокотилися на Донбасі в травні – липні, дуже нагадують гоніння на євреїв. Масштаби, звичайно, не ті, але й Донбас аж ніяк не Німеччина.

Націонал-радикали в цьому регіоні ще не розгромлені, проте роботу з очищення суспільної свідомості від деструктивних ідей російського націонал-соціалізму, сталінізму й імперіалізму необхідно починати вже зараз. Важливо розуміти, що вона не тільки не суперечить принципам демократії, а, навпаки, затверджує їх. Умова лише одна: наявність політичної волі. Момент для такої роботи вже назрів і навіть перезрів. Життя довело, що активність російських спецслужб та неонацистських угруповань в Україні – це не міф, як часто

стверджували раніше. Тож боротьба з ними – то не полювання на відьом, а життєва необхідність.

Якщо влада України справді має намір покласти край розгулу сепаратизму та українофобії на Сході, її рішення мусять бути жорсткими. Ніхто з активних учасників сепаратистського руху не повинен уникнути відповідальності за скоєне. Політичні партії та організації, що підтримували сепаратистів, потрібно розпустити й ліквідувати. Їхні лідери мають бути позбавлені права працювати на держслужбі й обиратися до органів влади або бути засуджені. Друковані медіа, які співпрацювали з терористами, – ліквідовані судом і закриті. Вищі та школи повинні бути очищені від викладачів-шовіністів. Переважання повинне відбутися в усіх сферах.

Недемократично? А хіба демократично викрадати людей за їхні політичні переконання і застосовувати до них тортури? Чи, може, демократично громити й спалювати редакції газет? Коли йдеться про відвертий терор і насильство, навіряд чи варто апелювати до демократичних методів. Зрештою, демократія теж повинна вміти захищати себе.

Денаціфікація Донбасу – вимушений і необхідний захід, метою якого є забезпечення в майбутньому стабільності та миру в східних регіонах України. Після всього, що сталося, інших альтернатив просто немає. Якщо ж після закінчення АТО у вищих ешелонах влади знову набуде популярності ідея «зрозуміти і пробачити», історія, дуже ймовірно, повториться знову, як тільки недобиті терористи обростуть м'язами й наберуться сил для нового ривка. Зрозуміло, тоді маятник хитнеться ще сильніше. ■

Потішні бої

Ріната Ахметова

Ахметов, Путін та Янукович і далі плетуть інтриги, внаслідок яких бійці з георгіївськими стрічками думають, що гинуть за «Новоросію», а не олігархічні інтереси

Автор:
Денис
Казанський

1 липня в центрі Донецька точили вуличні бої. Стріляли один в одного озброєні бойовики в камуфляжі та місцева міліція. Унаслідок чого були поранені випадковий перехожий та кілька працівників МВС. Кулі поціляли в трамваї та автівки, що проїжджали повз, а також у вікна бізнес-центрів та магазинів. Такий раптовий спалах насильства в місті, де в той час не проводилась АТО і ніхто із силовиків не чинив опору терористичним угрупованням, викликав у городян подив. Міліцію «республіканці» раніше не чіпали через її лояльність та відвертий колабораціонізм.

Відразу заговорили про причини того, що сталося. Версій подій було кілька. Спочатку прихильники «ДНР» за звичкою розповіли про членів «Правого сектору», що засіли в будівлі МВС. Їх нібито намагалися вибити звідти бойовики. Але оскільки у таку нісенітницю в Донецьку вже давно не вірять навіть найпалкіші симпатички Росії, народу швидко запропонували інше, правдоподібніше пояснення. Побилися між собою два різних угруповання «ДНР».

Розібратися в складних взаєминах донецьких терористичних банд, схоже, не можуть уже й самі сепаратисти. А для законослухняних людей, далеких від мародерства і кіднепінгу, це завдання взагалі непосильне. Однак і неозброєним оком прекрасно видно, що окупований Донбас поступово перетворюється на африканську країну, яку роздирають племінні протиріччя. Бабаї, беси та інша нечисть у перервах між сутичками з українськими військовими ділить владу в захоплених містах, а весь світ дивиться на це несподіване європейське Сомалі з подивом та інтересом.

Неправі виявилися ті, хто пророкував Україні югославський сценарій. Стало очевидно, що в Україні реалізується інший, африканський. Більше крові, більше трупів, більше хаосу. Горлівський тейп проти донецького. Московські найманці проти місцевих бандітів. Один вождь проти іншого. Вже не розібрати, хто «терористи», хто «ополченці». У терористичних справах виявляють дивну обізнаність хіба що ЗМІ РФ, але з ними якраз усе зрозуміло. Кому ж розбиратися в російських терористах, як не росіянам.

Канал Russia today описав збройну перестрілку в Донецьку як сутичку «ополченців» і «терористів». При цьому «терористами» росіяни назвали угрупо-

вання польового командира сепаратистів Ігоря Безлера на прізвище Бес. Протистояли їм нібито «ополченці», вірні москвичеві Бородаю, офіційному лідерові «ДНР». У чому відмінність «ополченців» від «терористів», медійники з РФ не пояснили.

Відомо, що терористичні угруповання сепаратистів досить різношерсті й кожне з них має історію створення. У різних містах вони формувалися під керівництвом різних людей і служать тепер різним інтересам. «Оплот», «Восток», «Російська православна армія» – за кожною з цих назв стоїть своя особлива історія.

Наприклад, угруповання «Оплот», яке створювалося за безпосередньою участю влади Харкова,

у Донецьку діє фактично в зв'язці з місцевими міліцією та керівництвом. Під час нападу на УМВС Донецька бойовиків Безлера «Оплот» допомагав міліції оборонятися. Крім того, його ж бійці «охороняють» будинок Донецької міськради. Так, саме охороняють, а зовсім не те, що ви подумали. Будівлю мерії сепаратисти так і не захопили, і ніякий «народний мер» у ній не з'явився. Оплотівці з гвинтівками із квітня стоять у вестибюлі замість міліції, але працює в будівлі колишній штат співробітників на чолі із законним доне-

ФОТО: AP

цьким мером Олександром Лук'янченком.

Останній – фантастично везуча людина. Його горлівський колега Євген Клеп за непослух був побитий і підданий тортурам. Мера Макіївки Мальцева змусили подати у відставку. Голову Слов'янська Нелю Штепу три місяці тримали в полоні. А Лук'янченко, публічно відмовляючись співпрацювати з терористами, і далі, попри все, лишається на посаді. Кажуть, уся справа в тому, що це давній перевірний кадр Ріната Ахметова. Як і начальник донецької міліції Пожидаєв, якого оплотівці захищали від «беспредельника» Беса.

Само собою Ахметова «Оплот» також ретельно береже. За

всіх загрозливих заяв представників «ДНР» жоден із об'єктів, що належать олігархові в Донецьку, так і не був захоплений і розгромлений. Офіс фірми «Люкс» «Оплот» навіть захистив від розлученого натовпу. Офіси компанії СКМ та «Метінвест» теж і далі працюють у центрі Донецька. Думати, звичайно, можна що завгодно, але факти – річ уперта. Хай там скільки Рінат Леонідович намагається переконати українців, що сам є жертвою сепаратистів, та не віряться. Принаймні до Маріуполя, вже захищеного від терористів, бізнес Ахметова переїжджати не поспішає.

До речі, про Маріуполь. Всупереч очікуванням, звільнений він був практично безкровно і без руйнувань. Чи не тому, що там містяться два найбільших металургійних активи «Метінвесту»? Окремо варто сказати про командувача «Оплотом», та батальйоном «Восток», який також контролює Ахметов. Це Олександр Ходаковський, котрий багато років очолював спецпідрозділ СБУ «Альфа» в Донецьку. Останнього, як і Пожидаєва, пов'язують з олігархом і називають його креатурою. Ще в березні він відкрито перейшов на бік «ДНР». Міліція тоді ж підіграла шайкам бандитів, не вагаючись їм захоплювати будівлі та закріплюватися в місті.

Що більше затягується протистояння на Донбасі, то яскравіше проявляється в ньому інтерес головного донецького олігарха, який, схоже, тримає в узді два найчисленніші угруповання бойовиків і за допомогою них контролює Донецьк. Влазити у свою ватчину Ахметов не дозволяв нікому, що й показала донецька перестрілка. Як тільки горлівська братва сунулася в обласний центр, з «ополченців» вона вмить перетворилася на «терористів». Батальйон «Восток» відбив у бойовиків донецьких ментів.

Але плани олігарха раптово порушив найбільш брутальний та відморожений російський терорист Ігор Гіркін (Стрелков), який раптово вийшов зі Слов'янська та здійснив успішний марш на Донецьк. Поки він ішов, мешканці міста з тривогою обговорювали, чи буде битва між ахметовськими та стрелковцями, але її нібито не сталося. Начебто тому, що про неї

Що більше затягується протистояння на Донбасі, то яскравіше проявляється в ньому інтерес головного донецького олігарха, який, схоже, тримає в узді два найчисленніші угруповання бойовиків і за допомогою них контролює Донецьк. Але плани олігарха раптово порушив найбільш брутальний та відморожений російський терорист Ігор Гіркін (Стрелков)

немає ніякої офіційної інформації, але весь час у місті чути вибухи та стрілянину. Хто в кого стріляє? Ніхто не знає, чи то триває АТО, чи то розбірки між терористами.

Зважаючи на те що 1 липня російські ЗМІ одноголосно озвучили у своїх репортажах версію подій, викладену московським піарником Бородаєв, з погляду Кремля він є єдиним легітимним спікером «ДНР». І за сумісництвом сполучною ланкою між Росією та Ахметовим. Але тепер Бородаєв в Донецьку вже немає. Разом із Пушиліним він у Москві. Ймовірно, втік від недружніх військ Гіркина, який відверто зневажав потішну гвардію Ахметова. Головним у місті Стрелок уже проголосив себе, про що сказав у відеозверненні після входу в місто.

Судячи з його інших заяв, Донецьку серйозно не пощастило. Адже нова окупаційна адміністрація куди жорстокіша за попередню. Місто, швидше за все, очікують блокада, перебої з водою, світлом і харчами. Самі терористи вже пообіцяли в мегаполісі другий Слов'янськ.

Ось тільки заручниками цих подій виявляться прості донеччани, які ще кілька місяців тому на заклик державних злочинців легковажно брали участь у вуличних заворушеннях і демонстраціях. На жаль, більшість із них досі не розуміють, що стали солдатами в потішних боях

НЕПРАВИ ВИЯВИЛИСЯ ТІ, ХТО ПРОРОКУВАВ УКРАЇНІ ЮГОСЛАВСЬКИЙ СЦЕНАРІЙ. СТАЛО ОЧЕВИДНО, ЩО В УКРАЇНІ РЕАЛІЗУЄТЬСЯ ІНШИЙ, АФРИКАНСЬКИЙ. БІЛЬШЕ КРОВІ, БІЛЬШЕ ТРУПІВ, БІЛЬШЕ ХАОСУ

впливових людей. Ахметов, Путін, Янукович і далі плетуть інтриги, внаслідок яких бойовики з георгіївськими стрічками гинуть, думаючи, що віддають життя за «Новоросією», а не олігархічні інтереси.

Як бачимо, з часів Петра І традиції в російського керівництва та його сателітів не змінилися. Та й холопи, як і 300 років тому, на жаль, покійно беруть у них участь. ■

А може, не було війни...

Незважаючи на популістські законодавчі ініціативи, деякі бійці АТО можуть так і не дістати статусу учасника бойових дій

ФОТО: УКРАЇНСЬКЕ ФОТО

Автор:
Валерія
Бурлакова

Військовим із 2-го батальйону Національної гвардії «урізали» зарплати від 1200 до 990 грн. Про це в коментарі кореспонденту

Тижня повідомив один із бійців підрозділу на ім'я Євген. Він зазначив, що, повернувшись до бази в Нових Петрівцях із-під Слов'янська, його бойові товариші дізналися про зменшення суми

«Р»ада надала бійцям АТО статус учасника бойових дій», – ще тиждень тому майже одностайно відзвітували українські ЗМІ. І справді, відтепер, згідно із законом (точніше зі змінами до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»), який підтримали 234 народні депутати, «військовослужбовці Збройних сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, особи рядового, начальницького складу і військовослужбовці Міністерства внутрішніх справ України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також брали участь в антитерористичній операції», є учасниками бойових дій.

Але як завжди є одне «але». «Перелік осіб, що є учасниками бойових дій та брали участь в антитерористичній операції, визначається Кабінетом Міністрів

України», – зазначено в документі, що робить згаданих «учасників бойових дій» потенційними.

Як саме вирішуватиме людські долі Кабмін? Питання відкрите. Втім, певні тенденції на низовому рівні АТО яскраво засвідчують: розкидатися статусами держава, швидше за все, не планує...

У ВІДРЯДЖЕННІ

1-й батальйон Нацгвардії – підрозділ, хлопці з якого вже розповідали **Тижню** про те, що, за документами, вони не воюють під Слов'янськом, а «їдять тушонку» в Павлограді. Чимало його бійців залишали тренувальну базу в бронежилетах першого класу. Добровольці скаржилися, зокрема, на помилки в документах: не тільки у прізвищах, а й навіть у самій назві міністерства, якому вони підконтрольні. Та й на гірші речі. «Тим, хто не служив, у нас не хочуть виписувати військові квитки. А посвідчення Нацгвардії в багатьох – проста картонка. Навіть без фото. Декому й такої не дали», – ще на початку літа засвідчував один із бійців.

Він і нині у строю, попри всі негаразди. Бо найбільше хлопці із цієї частини (а може, й ті, що потрапили до лав інших формувань) бояться не відсутності певних матеріальних речей чи куль ворога, а одного: що «додому відправлять». Через те, спілкуючись із журналістами, майже завжди просять не називати справжніх імен.

«Зараз ми збираємось... Переїжджаємо», – сміється у слухавку Андрій, якого насправді звуть зовсім інакше. Розповідає: документи тим, у кого їх не було, почали «потроху видавати». Подекуди й зовсім несподівані.

«Мені нещодавно вручили таку собі довідку – папірець, де зазначено, що я перебував «у відрядженні» в зоні антитерористичної операції. Але що я там робив? Хто його знає... Чи дасть вона статус учасника бойових дій? Не думаю. Вона так хитро написана – «відрядження»... Але генерал якийсь приїде, на душі посидить день – і цей статус дістане».

Насторожене ставлення бійців Нацгвардії до документа такого зразка, що начебто певною мірою і засвідчує їхню участь в АТО, зрозуміти можна. Але можна й списати на загальну недовіру до держави – навіть «нової».

Однак на припущення про маніпуляції зі статусом наштотують інші інциденти. Це, зокрема, «списування» з рахунку поранень бійців. Про випадки, коли хлопців «штопали» на місці, щоб не везти до лікарні та не фіксувати ушкодження, **Тижню** розповідали ті ж таки нацгвардійці. Та бувають подібні випадки й у ЗСУ.

«Командир 80-ї бригади Віктор Копачинський, на якого ще кілька місяців тому було подано скарги, умисно знижував бойовий дух солдатів, наказував пораним писати заяви, нібито вони дістали свої ураження під час навчань», – переказує розповідь бійців Ольга, волонтерка, котра, як і чимало українських дівчат,

намагається допомогти війську й постійно підтримує зв'язок із хлопцями на Сході. Каже, чула від них про Копачинського й інше: наприклад, що чимала кількість гуманітарної допомоги, направленої «з тилу» до 80-ї бригади через нього, так і не дійшла солдатом на передову. Натомість гуманітарку розпродавали...

Хлопці, які спочатку вважали, що таким проблемам зарадить тільки розголос, говорити відверто більше не хочуть. «Боятися, що відправлять додому», – повторює звичну вже сентенцію дівчина.

ВІЙНА ЗА КВАРТИРИ

Антон (ім'я співрозмовника змінено) – помічник депутата Верховної Ради. А ще спадковий військовий. Із сумною усмішкою запевняє: говорити про статус учасників бойових дій із представниками сьогоденної влади – річ марна. Скажуть, що все буде добре. Похизуються змінами до закону. Сам він упевнений в іншому.

«Учасник бойових дій» – це насамперед що для військово-службовців? Це черга на квартиру! УДО, частина СБУ, частина, кажуть, ДСО, частина ЗСУ, якщо вони в ній стоять і є учасниками бойових дій, їх там «піднімають».

Він переконаний: більшість тих, хто зараз перебуває на Донбасі, статусу не дістане. Чому? «Бо дорого. Це нові субвенції, нова соціальна допомога. Зміни до законопроекту – банальний популізм. Дуже нездоровий популізм...»

Звідси, зокрема, й випадки з небажанням фіксувати поранення. «Звідки травма? Дістав у ході антитерористичної операції. Отже, ти точно учасник бойових дій. У метро принаймні їздитимеш задарма! А наші держиморди економлять на всьому».

«Але всі старші офіцери, генералітет статус, звісно, вже заробили. Вони зараз у шпиталі ляжуть на тиждень – і стануть знову в черги на квартири. Моему батькові, наприклад, видали помешкання в Криму. А зараз виділяють, як це називається, «під найом» гроші, тобто бодай на оренду житла. Він у Генеральному штабі. Полковник. Але в чергу не ставлять, утрачену квартиру в АРК не компенсують... А генерали зараз стануть укотре в

чергу й отримають їх уже своїм дітям, онукам», – каже Антон.

Тобто помешкання один і той самий військовий посадовець може одержати кілька разів? «Це явище в нас украй поширене», – запевняє співрозмовник *Тижня*.

...Війна на Сході для більшості, звісно, не за метри чи якісь пільги. Сьогодні вони найменше

себе в казарми військові їх не пускали – хіба що дозволили жити в наметах у парку... Їжу та інші необхідні речі привозили небайдужі люди.

«Якщо зможете приїхати, подивитися на це, покваптеся, – сумно констатує один із тутешніх офіцерів. – Бо скоро не буде на що. Намети? Нині їх забрали, залишили нам один. Оскільки тепер добровольцям ніде жити, вже фактично нікого немає. У частині нічого не кажуть...»

«Ніби в повітрі висимо, – зітхає. – Людей, які прийшли, – а місяць уже минув – ніхто не ставив на облік. Начебто була така вказівка. Мені здається, вони вже не хочуть, щоб щось формувалося... Саме з добровольців...»

Боятися, що не зуміють контролювати такі загони? Що ті можуть і на Київ піти, як це фактично пообіцяли бійці батальйону «Донбас» на «останній мирній акції» проти умовного перемир'я? «Не я це сказав», – сміється офіцер. І швидко сумнішає: «Все зупинилося...» ■

ПОСВІДЧЕННЯ НАЦГВАРДІІ В БАГАТЬОХ – ПРОСТА КАРТОНКА. НАВІТЬ БЕЗ ФОТО

турбують тих, хто захищає Україну зі зброєю в руках. А також тих, хто хоче її захищати. Однак цілком природно, що й ті, й ті прагнуть справедливості та людського ставлення керівництва.

А З ЦИМ У НАС ПОГАНО

Хлопці з 4-го батальйону Нацгвардії, які нині перебувають у Івано-Франківську, базувалися на території військової частини. До

ОФІЦІЙНО

Деякі з пільг учасникам бойових дій та особам, прирівняним до них (ст. 12 «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»):

- безкоштовне одержання ліків за рецептами лікарів;
- першочергове безкоштовне зубопротезування;
- безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування;
- 75% – знижка на квартирну плату;
- 75% – знижка плати за користування комунальними послугами;
- 75% – знижка вартості палива в межах норм, встановлених для продажу населенню (для осіб, що проживають у будинках без центрального опалення);
- безкоштовний проїзд всіма видами міського пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрірайонних, внутрі- та міжобласних незалежно від відстані та місця проживання;
- безплатний проїзд один раз на два роки (туди і назад) залізничним, водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом, незалежно від наявності залізничного сполучення, або проїзд один раз на рік (туди і назад) вказаними видами транспорту з 50-процентною знижкою;
- щорічне медичне обстеження і диспансеризація;
- виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100% середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи;
- використання чергової щорічної відпустки у зручний для них час, а також одержання додаткової відпустки без збереження заробітної плати строком до двох тижнів на рік
- переважне право на залишення на роботі при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці та на працевлаштування у разі ліквідації підприємства, установи, організації;
- одержання позики на будівництво, реконструкцію або капітальний ремонт жилих будинків і по двірних будівель, приєднання їх до інженерних мереж, комунікацій, а також позики на будівництво або придбання дачних будинків і благоустрій садових ділянок з погашенням її протягом 10 років починаючи з п'ятого року після закінчення будівництва;
- першочергове забезпечення жилою площею осіб, які потребують поліпшення житлових умов, та першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва, першочерговий ремонт жилих будинків і квартир цих осіб та забезпечення їх паливом.

Учасники бойових дій, які дістали поранення, контузію або каліцтво під час участі в бойових діях чи при виконанні обов'язків військової служби, забезпечуються жилою площею, у тому числі за рахунок жилої площі, що передається міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями у розпорядження місцевих рад та державних адміністрацій, протягом двох років з дня взяття на квартирний облік.

Перевтілення – Замок – Процес

Автор:
Дмитро
Крапивенко

Доля водить новачків української політики вигадливими кафкіанськими лабіринтами. Вчорашні активісти і революціонери проходять через неймовірні перевтілення в коридорах влади, які досі були спроможні породжувати тільки монстрів різного ступеня мутації.

Коли стоїш на Майдані й дивишся навколо, на сцену, де виступають оратори, постійно ловиш себе на думці: скільки цікавих, оригінальних людей навкрути, от якби вони були у владі, ми давно жили б в іншій країні! Потім дивишся на професійних політиків, особливо тих, що від виконавчої влади, і думки йдуть в інший бік: який навіжений професор клонує цих андрюїдів, що мають порожньо-брехливі очі, говорять позавчорашніми штампами й старанно імітують діяльність. Для деяких громадян перехід від Майдану до крісла в Кабміні (ОДА, РДА тощо) у часі та просторі виявляється зовсім мізерним, але він здатний змінити людину в найдивовижніший спосіб. Так, що Франц Кафка позаздрив би такому сюжетові.

ЗМІНА ФАСАДУ

Годі дивуватися, що вчорашній «польовий командир» змінює камуфляж на діловий костюм, щетину на ідеальну поголеність, а спортивний наплічник на діловий портфель. Інша річ – особиста комунікативна позиція. І після Помаранчевої революції, і після останнього Майдану метаморфоза активіста в чиновника починається зі

зміни номера особистого мобільного. Такий дрібний крок багато чого пояснює: людина нового рівня не стане, як казав Свирид Голохвастов, «водиться лишь бы с кем». На підсвідомому рівні українці все ще сакралізують владу. Друзі – знайомі – родичі часто вважають, що мають право використати «свою» лю-

дину серед чиновників. Не обов'язково навіть із корупційною метою – механізми нашого держaparату такі, що дзвінок згори дасть змогу виконати цілком законні вимоги громадян, які в пошуках правди долають кілометри коридорів і години в чергах. Але питання: чи хоче новоспечений чиновник

бодай сприяти вирішенню цих проблем? Краще змінити номер і додавати собі в телефон нові «корисні» контакти, лімітуючи ті, що з минулого.

Ще одна ознака фільтрації минулого – раптовий брак часу. Феноменально: на Майдані такий лідер цілодобово з кимось спілкувався і всюди встигав. У чиновницьких кабінетах свій ритм життя, людям поза «Замком» це збагнути важко.

Ті, хто йде із серйозними реформістськими намірами з Майдану у владу, як правило, мріють про масштабну діяльність – змінити якщо не все життя, то якусь вельми важливу його галузь. І ось тут починається «Процес» – деє бракує повноважень, деє саботують на місцях, деє не вистачає грошей, деє досвіду і знань. Формується набір чиновницьких відмазок: та я хотів змінити, але хто ж мені дасть, та як міняти з такими (!) людьми, ну це ж у Європі, а в нас менталітет не той... Ну й, звісно, є давня перевірена традиція звинувачувати в усьому попередників, мовляв, ті все розікрали, розвалили, нам би тепер докупити зібрати.

Далі інша метаморфоза. Розчарований в ефективності державних механізмів чиновник «активістського» походження переживає наступні зміни. Індивідуальне покрощення бачиться так: чиновницьке черевце чи, навпаки, витончені непосильними фітнес-вправами форми, доглянуте косметологами обличчя, бренди в одязі. Життя вдалося. Є й авто бізнес-класу, і маєток. Дружина (чоловік) має бізнес – усе задекларовано. Неважко відгадати запитання-виправдання для особливо допитливих людей із минулого: «А ти що зробив для держави?!». До власних заслуг при цьому зараховуються численні проєкти, нереалізовані в силу багатьох обставин – перелік чиновницьких відмазок додається.

Такий алгоритм метаморфоз майже безвідмовно працював із героями Помаранчевої революції – варто згадати хоча б колишнього лідера «Пори» Владислава Каськіва, що прийшов у політику фактично з Майдану, від громадського сектору й зробив карколомну кар'єру, апогеем якої стало підписання «контракту» про будівництво LNG-терміналу

з лижним інструктором. Приклад непоодинокий, але чи не найяскравіший. Така доля може спіткати багатьох активістів Євромайдану, якщо влада й надалі залишатиметься недосяжним саркалізованим «Замком».

ДЕ ЧИЯ КВОТА?

В Україні роками повторювали мантру про те, що у владі мають бути нові обличчя, себто незабронзовілі партії і молоді за віком люди. Такий суспільний запит заходилися задовольняти численні політтехнологічні проєкти а ля «Команда озимого покоління» чи «Україна – вперед!» Наталії Королевської. А чого варту «молода команда Леоніда Черновецького», яка привнесла чимало інновацій у корупційне життя столиці.

Соціальна, вікова чи будь-яка інша належність не гарантує, що той чи той політик із відповідною якістю виконуватиме свої обов'язки у владі. Згадаймо зовсім недавно історію – призначення уряду на Майдані. Процес «волевиявлення» там був приблизно як на розважальній передачі, де переможця визначають на слух, за кількістю оплесків. Ба більше, нехвалення чи брак аплодисментів не завадив тодішній опозиційній трійці призначити міністрів за власними квотами.

Була ще й так звана квота Майдану. Їй не дісталось поважних і впливових посад, хоча знову ж таки на слух усе звучало переконливо: люстраційний комітет очолив Єгор Соболев, Тетяна Чорновол стала урядовим уповноваженим з питань антикорупційної політики. Майдан часто називають зародженням громадянського суспільства. Ані Чорновол, ані Соболев до своїх призначень не очолювали численних громадських організацій, їм немає перед ким, за великим рахунком, звітувати за свою діяльність. За ними, як і за рештою активістів, що прийшли у владу, просто нікому наглядати. Тому й ризик того, що вони «впишуться» в систему, залишається доволі великим.

Водночас у політика-активіста є й інша спокуса – вдатися до отаманщини, створити під себе загони «гвардійців кардинала», діяти за принципом революційної доцільності й на кожному спробі надати діяльності

Ті, хто йде із серйозними реформістськими намірами з Майдану у владу, як правило, мріють про масштабну діяльність – змінити якщо не все життя, то якусь вельми важливу його галузь. І ось тут починається «Процес» – деє бракує повноважень, деє саботують на місцях, деє не вистачає грошей, деє досвіду та знань

такого чиновника законного вигляду, відповідати гнівними викриками про те, що заважають викривати злочинні схеми, породжувати чвари у владі й плекати своє політичне его до найближчих парламентських виборів. Знову – таки цей сценарій цілком можливий, коли немає контролю з боку суспільства і вчорашній активіст діє на власний розсуд зі шматком саркалізованої влади, що потрапив йому до рук.

«Квота Майдану» в широкому розумінні цього слова – це не одинокі чиновники, яких вир історії виніс на керівні посади, це певний суспільний прошарок, який зараз помітний на магістральних напрямках українського життя. Це добровольці на східному фронті, волонтери, що, по суті, замінили собою зруйновану і корумповану тилову службу наших силових структур, сім'ї, що приймають у себе переселенців із зони бойових дій. Звернімо увагу: без жодних повноважень, посад і державного фінансування! Підприємець, що формує колону автомобілів зі спорядженням для наших військових, доставляє вантаж до кінцевого пункту призначення і без втрат вертається назад, де-факто вже є державним управлінцем, який виконує важливе завдання з підтримання обороноздатності. Ці

«КВОТА МАЙДАНУ» – ЦЕ НЕ ОКРЕМІ ЧИНОВНИКИ, А ПЕВНИЙ СУСПІЛЬНИЙ ПРОШАРОК, ЯКИЙ ЗАРАЗ ПОМІТНИЙ НА МАГІСТРАЛЬНИХ НАПРЯМКАХ УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ

люди не поспішають у кабінети в держустановах, але краще за будь-якого можновладця знають реальні потреби нашого війська на Донбасі. Але вони є справжньою «квотою Майдану», і саме вони можуть замінити іржаві, застарілі механізми держуправління на сучасні й ефективні. У який спосіб: безпосередньою участю в органах законодавчої чи виконавчої влади, у лавах дієвих громадських організацій, при погонах у силових структурах – це справа індивідуальна. Країна без них уже не обійдеться. ■

Дмитро Булатов:

«Якщо хтось вважає мене смішним, хай сміється»

ФОТО: АНДРІЙ ПОМАКІН

Спілкувався
Богдан Буткевич

Дмитро Булатов – одна з найбільш контroversійних постатей, що виійшли із громадського середовища Революції гідності. Окрім Олега Мусія з МОЗ, він єдиний, хто з так званої квоти Майдану нині обіймає реальну посаду (міністр молоді та спорту). Багатох і досі непокоїть історія з його викраденням, в якій справді залишається чимало невідповідностей та незрозумілостей і досі не поставлено крапку. За свої понад 100 днів міністерської роботи пан Булатов уже встиг зазнати звинувачень у корупції, зіткнутись із проблемним ставленням до нього деяких спортсменів. Щоправда, сам він досить оптимістично настроєний і вважає, що йде правильним курсом. Про все це **Тиждень** і поспілкувався з «молодим» міністром.

У. Т.: Ви прийшли у владу за так званою квотою Майдану, тобто від, умовно кажучи, громадських активістів, які на час подій листопада – лютого не належали до жодних політичних партій. І як працюєтеся?

– Чесно кажучи, ніколи не стикався з таким поняттям, як квота Майдану. Не було такого, що, мовляв, когось конкретно конче потрібно завести у владу. Розповім, як я став міністром. На Раді Майдану зайшла мова про те, що у владі не вистачає свіжих політиків, які готові зайнятися реорганізацією старої системи. Мене туди запросили кілька людей: і Парубій, і Зорян Шкіряк, і нардепи. Коли мені пропонували стати міністром, у залі сиділи й Порошенко, й Тимошенко, і Яценюк. Спочатку Святослав Вакарчук сказав, що нічого не знає про мене. О'кей, оголосили перерву на дві години, скинув йому на «мило» відомості про себе, і більше в нього запитань не виникло. Що можу сказати, найскладнішою ланкою державного апарату є середня, яка найбільше й опирається тому, щоб ми жили по-новому. Мене досі дуже вражає, коли чиновник подає папери ні про що, й таких документів досі більшість. Як у нас заведено, приносять тобі на стіл величезний талмуд, який за бюрократичною логікою ти маєш відкласти, бо немає часу читати, й усе віддати на

відкуп автору. Замість того я змушую створювати, наприклад, прості й зрозумілі кожному інфографіки. У моєму міністерстві немає нічого, що було б приховане від очей громадськості. Намагаюся працювати за таким принципом: з'ясувати потреби підшефних і потім їх реалізовувати. Європейський принцип – влада для людей, а не люди для влади. Планую активно займатися законотворчістю: готуються нові закони про спорт, молодь тощо. Щодо колег мені важко говорити, просто не вистачає часу стежити за ними. Однак вважаю, що загалом ми, люди з Майдану, виправдовуємо очікування. Так, питання є, але дайте час. Він конче потрібен, щоб змінити такого складного монстра, як наша державна машина, котрого робимо простішим і менш потворним. І не забувайте, що ми все ще уряд камікадзе й, за великим рахунком, хоч би що робили, все назвуть поганим.

У. Т.: Розкажіть конкретно про ваше міністерство. Які головні складнощі в роботі? Чому відома українська веслувальниця Інна Осипенко-Радомська, яка при-

йняла рішення виступати за Азербайджан, звинувачує особисто вас у тому, що ви не фінансуєте спорту? Чутки ходять і про ще кількох спортсменів.

– Не жалітимось, але бюджет мого відомства урізали від 1 млрд 200 тис. грн до 900 млн. Плюс загальна фінансова ситуація в країні досить скрутна, тенденції до нормального наповнення державного бюджету поки що немає. Тож займаюся фактично кризовим менеджментом. Але в усіх проблемах деякі спортсмени звинувачують особисто міністра, мовляв, у нас заборгованість і крапка. Чому – не цікавить. Я стверджую: попри те, що в нас меншає можливостей, ми всіма силами відстоюємо інтереси спортсменів. До мене може прийти будь-хто з молодіжних організацій чи спорту зі своїми проблемами, і я їх вирішуватиму. Гарантую, що немає звернень, які залишаються поза увагою. Щодо Осипенко-Радомської можу тільки процитувати заяву міністерства: «Коли спортсмен робить вибір між батьківщиною і грошима на користь грошей, не варто звинувачувати в цьому батьківщину». Є купа відомостей про те, що ця спортсменка готувалася до переходу заздалегідь: два роки не брала участі у змаганнях, отримала всю грошову стипендію наперед тощо. Я особисто пропонував Інні вирішити її питання, просив конкретно їх сформулювати, але ми не дійшли до конкретики. Загалом ми намагаємося вирішувати всі проблеми: наприклад, забираємо спортсменів із Криму, надаємо їм достойне житло, забезпечуємо родини, вивозимо дітей тощо. Тому позиція пані Інни є, м'яко кажучи, необґрунтованою, можу із цифрами в руці довести, що фінансування в неї було не менше, ніж в інших. До речі, нашій олімпійській чемпіонці Ользі Харлан пропонували вдвічі більше грошей, ніж Осипенко-Радомській, але вона залишилася в Україні. І ще багато хто зі спортсменів.

Зробимо висновок із цієї ситуації й розпишемо загальні правила переходу спортсмена до іншої федерації на кшталт тих, що діють у футболі. Адже в нас у багатьох федераціях побудовано цілий бізнес на продажі спортсменів у обхід держави, коли гроші не потрапляють не те, що в міністерство, а навіть у саму федера-

цію, і при цьому все одно винен завжди уряд.

У. Т.: Чи провели ви люстрацію у вашому відомстві?

– Коли прийшов, вирішив одразу не робити різких кроків. Бо в нинішніх умовах провести жорстку чистку означатиме з великою імовірністю нашкодити спортсменам та їхнім графікам. Плюс потрібні підстави для «репресій». Єдине можу сказати, що матеріали збираються, й на найвищих керівників теж, невдовзі будуть гучні справи. Ми й досі в процесі аудиту міністерства. На сьогодні чимало функціонерів уже самі звільнилися, бо знають свої гріхи й те, що ми почали копати в їхньому напрямку. В мене вже є домовленість із Єгором Соболевим: тільки-но нарешті ухвалить закон про люстрацію, моє міністерство буде перше на черзі. Обіцяю, що «нагороди» знайдуть своїх «героїв», не пробачимо нікому, хто крав гроші. Гарантую: буду найжорсткішим з усіх міністрів щодо корупції.

У. Т.: Як прокоментуєте звинувачення вас у корупції? Мовляв, усі наявні тіньові схеми свого міністерства тепер підкорили собі, берете відкати з усього й усіх тощо... Плюс вас шантажує особисто Тетяна Чорновола через свого людину – вашого заступника, якого вона спеціально впровадила до вас в оточення і який ці звинувачення ретранслює.

– Чесно кажучи, смішно й нічого більше. Як і самій Тетяні. Глибина абсурду та безглуздість брехні просто зашкалюють, немає сенсу ображатися на психічно хворих людей. Цікаво те, що познайомила із цим Володимиром Бойком нас справді Чорновола, тому і мені, і їй зараз подвійно неприємно, що люди, які декларували готовність допомогти, потім починають робити таке. Власне, не збираюся виправдовуватися із приводу цієї гуморески – хай хоча б один документ покаже, який мене в чомусь звинувачував би.

У. Т.: Не можу не згадати історії із м'ячами, які ви відвезли на фронт. Вона миттєво зробила вас для дуже багатьох якщо не антигероєм, то об'єктом нищівної критики. Мовляв, клоун: відправляє на війну замість бронешитів тенісні ракетки.

«Щодо майбутнього не думаю: хочу довести до кінця справу реформування цієї сфери, куди пішов за власним покликом. Зрештою, завжди можу повернутися до бізнесу, яким займався раніше»

БІОГРАФІЧНА НОТА

Дмитро Булатов – український політик, бізнесмен, громадський активіст. Народився 1978 року в Києві. У 2001-му закінчив Національний технічний університет України «КПІ» (факультет електроніки). Від 1998 до 2014 року працював на керівних посадах у різних бізнес-структурах. Один із активістів руху «Автомайдан», голова правління громадської організації «Соціально-відповідальне суспільство». Міністр молоді та спорту України від 27 лютого 2014-го

– Справді, мене облили брудом за цю ситуацію. Але мій ранок розпочався дзвінком із третнього блокпосту під Слов'янськом, де майже всі хлопці ходять у кросівках, які я туди привіз. Насправді чомусь ніхто не сказав, що передусім відвозив у зону АТО саме кросівки – якісні, шкіряні. Спитайте будь-якого «афганця», і він вам скаже, наскільки вони зручніші й гігієнічніші від берців, у яких настільки натираються ноги, що навіть під вогнем важко змусити себе бігати. Якщо ще конкретніше, то привіз те, що попросили. І м'ячі, й футболки, й ракетки, й боксерські груші, й еспандери, й шахи, й олівці, й папір. Якщо хтось вважає це смішним, хай сміється, але якщо він патріот, хай поїде туди і зробить краще: перший подякую йому. Бачили б ви щасливі обличчя хлопців, які доти робили самотужки собі шахові фігури з гілз, коли я їм привіз нормальні шахи. По суті, після моєї поїздки багато хто зрозумів, що на війні потрібні не тільки бойові засоби, а й прості людські речі. Невже невтямки, що солдати повинні мати якусь релаксацію, скидати напруження і за допомогою спорту також?

А ще в ту мандрівку зі мною їздив Орест Лютій, чий концерт для силовиків також обкидали лайном: мовляв, піариться на вояках. Що тут скажеш, краще так, аніж сидіти в Києві на дивані, як робить більшість наших так званих зірок. Нинішній суспільний тренд: «Ми точно знаємо, що ви усє зробили не так». О'кей, згоден приймати критику, якщо ви самі щось запропонуєте й візьмете потім на себе відповідальність за виконання; готовий навіть публічно вибачитися, якщо неправий. Я привіз під час тієї поїздки шість днів на передовій, потрапляв під обстріли із солдатами й чітко зрозумів одне: вони не можуть жити самою війною. Бачив їхні очі, коли вони повертаються із завдань, спілкувався з ними за чаєм про речі, які не розкажу ні журналістам, ні командуванню. І більше за все їм хочеться просто уваги, відчуття, що тобі хтось допомагає. По собі, по грудню – січня пам'ятаю, як пронизливо нам на Майдані хотілося такої підтримки й допомоги, навіть суто моральної, мовляв, це ще й іншим потрібно. ■

Єгор Соболев:

«Процес люстрації заблоковано»

Голова Люстраційного комітету про трюки влади, кремлівську агентуру та необхідність створення державних органів наново

Спілкувався
Богдан
Буткевич

Відомий журналіст і громадський активіст очолив після революції Люстраційний комітет – здавалося б, що може бути природнішим. Однак йому так і не дали офіційного статусу й реальних повноважень. Про перебіг люстрації та перспективи очищення влади **Тиждень** спілкувався з Єгором Соболевим.

У.Т.: Ваш Люстраційний комітет так і не дістав офіційного статусу, як і структура Тетяни Чорновол. Фактично в офіційній владі від Майдану тільки Мусій та Булатов. То чи можна говорити про існування квоти Майдану?

– Політики під час формування уряду проробили з усіма нами, громадськими активістами, такий собі трюк у своєму улю-

бленому стилі. Для того щоб хоч якось угамувати Майдан, вони запропонували у владу кількох людей, яких вважали симпатичними для суспільства, мовляв, дивіться, Майдан представлений у владі. Йшлося про Ольгу Богомолець, яка мала очолити МОЗ, але вона відмовилася, тож як запасну кандидатуру висунули Олега Мусія, Діму Булатова, якому спочатку запропонували ДАІ, але він сам обрав Міністерство молоді та спорту, Таню Чорновол як голову Антикорушійного бюро, хоча як альтернативу розглядали й Василя Гацька з Демократичного альянсу та мене як голову Люстраційного комітету. Окрім того, один зі спецпідрозділів у силових структурах пропонували очолити Дмитрові Ярошу. Однак і Василь, і Дмитро одразу відмовилися. А трюк полягав у тому, що жодна з усіх тих посад не була по-справжньому впливовою. Адже ні МОЗ, ні Мінмолодьспорту за всієї поваги не визначають політики держави і навіть у своїх профільних галузях можуть щось робити тільки за підтримки решти органів та організацій. Антикорушійний і Люстраційний комітети взагалі не були офіційно створені. Зараз я думаю, що їх і не збиралися створювати реально. За планом ми мали побігати по кабінетах кілька місяців, а потім усі розвели б руками і сказали б: «Не вийшло через вас же». На самому початку керівництво держави не пристало на пропозицію сформувати уряд за принципом відкритих списків – віддали перевагу партійним квотам. Однак варто усвідомлювати, що Майдан у лютому не був готовий взяти на себе владу, бо не мав жодного політичного представництва. Ще в грудні 2013-го в мене була зустріч із ветеранами європейських революцій, і всі

вони казали: «Негайно творіть політичний рух, або у вас усе вкрадуть після перемоги». Але потім почалися штурми Майдану й стало не до того. Та вони мали рацію. І досі такої партії немає, адже ні Демальянс, ні новостворена «Воля», у якій я беру участь, ні партія Ольги Богомолець не можуть репрезентувати весь Майдан і не були готові до влади.

У. Т.: Складається враження, що до вашої діяльності у новій владі ставлення досить вороже. Чи це так?

– Завдяки Майдану дуже змінилося суспільство по всій країні. І саме на нього та його бажання змін ми спираємося у всіх наших люстраційних планах із вичищення погані з країни. Але держава майже не змінилася. Система корупції та неправосуддя, подвійні агенти на всіх рівнях залишаються скрізь – від судів до СБУ. На жаль, нинішні керівники правлячої коаліції не демонструють жодного бажання покласти цьому край. Єдина люстраційна ініціатива, що була реалізована, хай і з чималими нюансами, стосувалася судів – решта заблокована. Минає вже четвертий тиждень, як ми передали президентові Порошенку проект закону про очищення влади, де виписані всі технології люстрації для всіх органів влади. Але жодної реакції досі немає. Люди з його офісу постійно кажуть, мовляв, війна, не на часі. Зрозуміло, що це та сама хитрість, до якої вдавалася й попередня влада. Я взагалі вважаю, що все навпаки: війна є головним мотиватором для проведення люстрації, вона має пришвидшувати розвиток, а не бути гальмом. Керівники ж держави відіграють доволі ганебну роль у конфлікті на Сході: затягують вирішення, бо це не тільки вигідно з вказаних вище причин, а й просто поміж них дуже багато реальних агентів Кремля. Ця війна за свідчує, наскільки ми недооцінювали вплив Москви.

У. Т.: Які органи державної влади з вами співпрацюють? Якщо про агентів, то та сама СБУ пропонує вам проводити люстрацію? Що з рештою силовиків і міністерств?

– СБУ потрібно просто розпускати й створювати наново за чеським прикладом, де просто

закрили свій КГБ і набрали повністю нових людей. Із керівництвом Служби безпеки України та Генпрокуратури в мене не було жодного контакту та пропозиції співпраці від часів Майдану. Думаю, це безпосередньо пов'язано з тим, що то якраз і є найкорумпованіші (Генпрокуратура) та просякнуті ворожою агентурою (СБУ) органи влади. Говорити з ними про очищення – це те саме, що з Гіркним про мир на Донбасі. З прокуратурою ситуація така: пан Ярема, як і його попередник Махніцький, прийшов туди, щоб зберегти та очолити схеми, через що в перший же день своєї каденції він заблокував новий, схвалений усіма експертами закон про прокуратуру, який передбачав заміну всього складу ГПУ через відкриті кадрові конкурси. Щодо СБУ впевнено стверджую, що пан Наливайченко є викликом безпеці України, він не працює на цю державу і є живим уособленням прописаної в проекті люстраційного закону норми про необхідність заборони всім працівникам КГБ та випускникам його шкіл обіймати будь-які державні посади. А він, нагадаю, випускник найкращої московської школи імені Дзержинського. А згадайте Василя Крутова, про якого жодна людина не скаже, що він зробив щось хороше для України в процесі свого керівництва АТО. Спецслужби в Україні немає, бо та, що є, – це не спецслужба нашої держави. Щодо інших міністерств, то тільки Дмитро Булатов запропонував своє Мінмолодьспорту для перевірки, чекаємо тільки на ухвалення закону. Була певна домовленість із міністром юстиції Петренком у березні, але на ній усе й закінчилося. Решта, особливо Міноборони, просто мовчить. Із МВС на самому початку роботи Авакова на посаді ми мали досвід успішної співпраці, коли в березні були проведені відкриті конкурси на заміщення чотирьох керівників обласних управлінь міліції. У ній загалом усе не так драматично, там чимало людей, які є саме українськими міліціонерами і за адекватного фінансування, контролю та керівництва можуть перетворитися на нормальних охоронців порядку. Але для цього потрібна політична воля, яка наразі в пана Авакова не проглядається. Він, як я вже казав, робив

спроби змінити МВС, але в результаті міністерство змінило його. Ось вам кілька фактів: донецькою міліцією й досі керує Пожидаєв, який очолював її ще з березня і який допустив те, що ми маємо там зараз. Що це треба йому зробити, щоб його звільнили, боюся навіть подумати. Скільки разів попереджав про керівництво одеської міліції. Результат – трагедія 2 травня. А очільник чернігівської міліції є живим символом збереження режиму Януковича, адже за Віктора Федоровича керував харківською і взагалі отримав генеральські

ВІДКРИТІ КОНКУРСИ НА ЗАМІЩЕННЯ ПОСАД Є НОЖЕМ БІЛЯ ГОРЛА СИСТЕМИ, АДЖЕ МОЖУТЬ ПРИВЕСТИ У ВЛАДУ ЛЮДЕЙ, ЯКІ СПРАВДІ ХОЧУТЬ БУТИ МІЛІЦІОНЕРАМИ, ПРОКУРОРАМИ ТА СУДДЯМИ, А НЕ ЗАРОБІТЧАНАМИ

погони саме тоді. За ці чотири місяці я став набагато більш злим і цинічним до людей, але щиро не розумію, як можна бути міністром внутрішніх справ і тримати такі кадри на посадах.

У. Т.: І, враховуючи все це, яке майбутнє у процесу люстрації та вашої структури? Ви особисто бачите чеський чи польський варіант? Чи, може, все, як завжди, обмежиться деклараціями? Чи є чим похвалитися?

– Своєю структурою я опікуюся менше за все. У проекті закону про люстрацію вона взагалі

БІОГРАФІЧНА НОТА

Єгор Соболев – український журналіст, громадський активіст, політик. Народився 1977 року в Краснодарі, Росія. У 1993 році вступив на історичний факультет Южносахалінського державного педагогічного інституту. У 1995-му покинув навчання на третьому курсі й переїхав до бабусі в Україну, де розпочав кар'єру журналіста. Працював у виданнях City, «Киевские ведомости», «Корреспондент», «Дзеркало тижня», в агенції «Українські новини», на «5 каналі», порталі delo.ua тощо. У серпні 2008-го започаткував «Бюро журналістських розслідувань «Свідомо». У липні 2013-го оголосив про завершення журналістської кар'єри та перехід у політику. Був одним із активістів Євромайдану, входив до Ради Майдану. 27 лютого 2014 року був призначений головою Люстраційного комітету України, який, проте, так і не набув офіційного статусу й працює як громадська організація. У червні 2014-го став одним зі співзасновників партії «Воля»

ФОТО: УКРАЇНСЬКЕ ФОТО

не передбачена, адже завдання очистити всю державну машину надто велике, щоб довіряти цей процес одному органу. Лише в міліції 300 тисяч людей, 30 тисяч у СБУ, ще 30 тисяч у прокуратурі, сотні тисяч у міністерствах та ОДА. Усі призначення мають відбуватися виключно за відкритими кадровими конкурсами – це головна теза. Ми пропонуємо, щоб спочатку очистку пройшло Національне агентство з питань державної служби, аби наповнити його професійними рекрутерами та хедхантерами, які потім й організують перевірку у всіх інших органах. Перевірки мають проводитися тільки згори вниз, щоб спочатку добиралися хороші керівники, які підшукуюватимуть собі гарний персонал. Плюс на спеціальному сайті цього агентства має міститися звернення до громадян і журналістів з проханням надсилати інформацію щодо людини, яка перевіряється. Тобто включаємо в процес люстрації всі державні органи, суспільство, ЗМІ. Така схема була апробована під час відкритих конкурсів у міліції й дуже добре себе зарекомендувала. Бо люди, тільки-но дізнавшись про кандидатів на заміщення посади, постачали першокласну інформацію про всі схеми, оборудки та зловживання. Залучивши громадськість, зможемо набагато краще перевірити всіх державних службовців, аніж із цим впорається один комітет. Так само забезпечимо

себе від зловживань у самому комітеті, бо до мене доходить звістки, що зловмисники на місцях уже роблять спроби вимагати гроші, прикриваючись моїм іменем. І вважаю, що перспективи процесу люстрації в нас абсолютно світлі, адже Україна зараз набагато більше готова до цього, ніж одразу після Майдану. Тоді чимало навіть самих майданівців вважали, що достатньо просто вигнати Януковича та його команду й усе буде гаразд. Але війна показала нам увесь ступінь прогнилості державного апарату, і люди переважно схиляються до думки, що простіше більшість органів створити наново, ніж боротися з цими сотнями тисяч корупціонерів. Найбільшим своїм досягненням вважаю звільнення керівництва Вищої ради юстиції та судів. На жаль, у місцевих судах переважна частина звільнених керівників змогли повернутися, але у вищих судах ми цього не допустили. Не вдалося змінити служителів Феміди і в КСУ, де самі судді навідріз відмовилися змінювати команду Януковича. У Львові та на Волині в міліції вдалося поставити людей, які не мали жодного стосунку до політичних сил. Свідченням чого є, наприклад, відчайдушна боротьба «Свободи» на чолі з тодішнім керівником Львівської ОДА Іриною Сех проти призначення кандидата, який пройшов люстрацію та конкурс. На Волині начальник міліції вже понад місяць намагається

Люстрація – одна з вимог Майдану, яку вперто ігнорує нинішня влада

**ЧИМАЛО МАЙДАНІВЦІВ
ВВАЖАЛИ, ЩО ДОСТАТНЬО
ПРОСТО ВИГНАТИ
ЯНУКОВИЧА ТА ЙОГО
КОМАНДУ Й УСЕ БУДЕ
ГАРАЗД. АЛЕ ВІЙНА
ПОКАЗАЛА НАМ УВЕСЬ
СТУПІНЬ ПРОГНИЛОСТІ
ДЕРЖАВНОГО АПАРАТУ**

далі бачимо за результатами діяльності людей. Хоча для цього потрібна знову ж таки політична воля, як і розуміння виборцями потреби в нових політиках, які нарешті робитимуть те, про що кажуть, бо ж ті самі киявські вибори засвідчили, що навіть у столиці не всі це розуміють. На сьогодні можна констатувати, що процес люстрації заблоковано. ■

Паперова могила для героя

Тиждень поцікавився у соціологів, чому успішні активісти часто стають безпорадними чиновниками, а інколи просто зливаються з основною масою колег

Записав Станіслав Козлюк

Ірина Бекешкіна, соціолог, директор Фонду «Демократичні ініціативи»:

Політика – це професія. Цілком очевидно, що не всім охота йти в неї і робити інакшим своє життя. Водночас активісти можуть лишатися в політиці чесними й порядними. Хоча там багато спокусу. Скажімо, досить важко протистояти тому, що спочатку за підпис, який у будь-якому разі треба ставити, можуть дати гроші. Потім – дати гроші за те, що можна поставити його, а можна не поставити.

А потім пропонують великі суми за те, щоб поставити підпис там, де його не має бути. Чи завжди герої, громадські активісти здатні стати добрими управлінцями? Ні. І я думаю, ми побачимо, що люди, на яких покладають великі надії, адже вони герої, хороші активісти, не можуть бути чиновниками, бо то інша професія. Це треба розуміти. Або ти вчишся цього фаху, або ні. І не завжди є здібності й бажання до чиновництва. Треба знати юриспруденцію, закони, вміти ними користуватися. Не завжди герої це можуть.

Євген Головаха, заступник директора Інституту соціології НАНУ:

Будь-хто може стати управлінцем, якщо має такі здібності. А от щодо порядності, то очевидно, що в порядної людини із середовища активістів більше шансів такою лишитися, ніж у тієї, яка вийшла з політичного істеблішменту. Головне, аби представники громадянського суспільства не говорили: «Я на колчаківських фронтах воював і тому хочу бути керівником».

Що ж до Булатова й Чорновола – мені важко оцінювати, я про їхню

роботу нічого не знаю. Якщо немає широкої інформації про активні дії – це погано.

Водночас маємо приклад Каськіва, який отримував гроші за Майдан, потім був проти нього. Відтак – гранти. Хоча є і Юрій Луценко: спочатку він стояв на Майдані, потім сидів у в'язниці. Його можна звинуватити в чому завгодно, але не у зраді. Тобто бачимо, що є люди, які не мають досвіду спілкування із цим світом. Виникають досить великі спокуси, і треба бути дуже морально стійким, щоб від них утриматися.

Олег Покальчук, соціопсихолог

Українська влада була облаштована так, що вона не передбачала самореформування чи якоїсь позитивної європейської динаміки. Хоча структура будь-якої влади консервативна, тому для змін потрібні серйозні умови, обставини й ресурси. Отож люди, які туди потрапляють із найкращими намірами, наражаються на опір матеріалу. І якісь намагання, що ґрунтуються на попередньому досвіді соціальної активності, в урядових колах неможливо навіть озвучити, бо є протокол, процедури, правила, бюрократія тощо. І люди або адаптуються й беруть те, що їм можуть запропонувати, або йдуть і продовжують активність поза владою. Людина стикається з реальною політикою. У такій структурі немає ідей, там є правила. Активіст тим часом живе у світі ідей. І коли він приходить у владу, відбувається розставання з ілюзіями, дорослішання. Романтично настроєний активіст іде туди, вірячи в гасла, які придумав і які влада, своєю чергою, використала у процесі свого зміцнення. Вона не може жити за гаслами, вона живе за приписами функціонування себе самої. Це як Верховна Рада: є те, що ми хотіли бачити, і є регламент, який вона сама собі ухвалила. А є ще й неписані правила парламенту.

Людина може працювати у владі, коли бачить її слабкі сторони і через них на неї впливає. Або коли, як у Європі, є прописаний нормативний зв'язок громадянського суспільства та влади, й остання зобов'язується мати у своєму складі певну кількість активістів. Це не її добра воля, це обов'язок. Ось сильна сторона Європи: вона законодавчо закріпила те, що громадянське суспільство присутнє в державному керівництві. А наша влада така, що людина має залишити свій активізм «за порогом». Разом із дрес-кодом ви маєте прийняти й корпоративну систему стосунків.

Поза грою

Тиждень поспілкувався з відомими й не дуже активістами, які мають певний потенціал, але, попри свою бурхливу громадську діяльність, залишаються поза політикою: не вступають до прохідних партій, не балотуються в органи влади... і просто – «за серцем і по совісті» – далі роблять те, що здається їм важливим

Записали Валерія Бурлакова, Мар'яна Левченко

«Депутатів дофіга»

Сашко Лірник,

казкар:

А знаєте, я хотів піти у велику політику! Але подивився на всю кухню, ці гроші... «Ти, Сашко Лірник, один, а депутатів дофіга», – сказали мені друзі. І я думаю, що справді більше зроблю як Сашко Лірник, ніж як депутат.

Війна, яка точиться зараз, не за ресурси, не за землю, не за гроші. Вона за молодь, за ідеологію. Боротьба за майбутнє.

І цю молодь виховую – молодь, що росте на моїх казках. Тож я і так великий політик (сміється).

«Гроші краще вкладати в корисні справи»

Андрій Приймаченко,

режисер:

Політика загалом – дуже брудна справа. А українська й поготів. Ізсередици наш політикум ніяк не очистиш. Якщо і йти в українську політику, то вже після люстрації.

Крім того, політика сковує. Не завжди можна називати речі своїми іменами. Залишаючись поза нею та поза громадськими організаціями, можна

бути значно кориснішим для суспільства.

А ще... Політика вимагає грошей. Навіть найчесніша. Гроші краще вкладати в корисні справи, а не у вибори.

«Не так вихований...»

Віталій Запорожець,

«народний месник»:

Життя склалося так: якщо люди не йдуть у політику, політика приходить до людей. Тому українці, які не байдужі, які хочуть щось змінити, починають працювати в органах влади. Це механізм, спосіб вплинути на долю держави й народу.

Однак усі партії комусь належать. Їх фінансують ті, хто має гроші, адже загнаний у злидні український народ цього робити не може. Відповідно й політика твориться персонами з великими грошима...

Бачите, що відбувається у Верховній Раді? Всі ці кнопкодави люблять інтереси олігархії. За 23 роки винищено все! Все робиться не для народу, а проти нього.

Я не хотів би брати в цьому участь, хоч і хотів би вплинути на ситуацію в країні. Не бажав би від когось залежати. Мені здається (хоча можу помилятися), що кожен політик від когось залежить.

Подивіться передвиборні програми партій. Який відсоток своїх обіцянок вони виконали? Я не хотів би обіцяти комусь щось – і не виконувати. Не так вихований.

«Політика – клоунада»

Ольга Лозинська,

ведуча львівського Євромайдану, організатор фестивалю «Раковець фест»:

Ні для кого не секрет, що велика політика в наш час клоунада. Згадаймо, які вистави розігрував для нас цирк «Янукович і К^о» і як нам у соціальних мережах було весело... Шоу показували й публічні діячі на Майдані.

«Куля в лоб – так куля в лоб!» – дуже впевнено кричав хтось, а ті кулі розбивались об голови простих хлопців. Ще один одіозний політик хотів усіх на вила посадити... Минуло півроку – і всі «зеки» живі й недоторкані.

Систему, світ змінює радикально настроєний народ, як на мене. Студенти, які творили Революцію на граніті, євромайданівці, інтелігенція...

Дуже хотіла б, щоб такі самі студенти, як ті, хто разом зі мною до березня був на Майдані, пішли в цю велику політику. Але в політику, яка зміниться плином часу, тенденцій та людської справедливості. Пробачте за зухвальство, але, як то часто кажуть на Галичині, «вступити можна у дві речі, але від політики дуже важко відмитися». Власне, той всюдипроникний бруд і лякає.

«Я солдат»

Ігор Гаркавенко,

активіст, політв'язень

Не подобаються мені ці вищі ешелони. Всі ті інститути, що нагорі: Верховна Рада, Кабінет Міністрів... Не можу уявити себе в них. На дух не зношу тієї системи й атмосфери. Основна гниль – там.

Можу бути активістом, солдатом, терористом, філософом. Російські журналісти, які приїжджали на Майдан, питали мене, в якому амплу там перебуваю. Відповідав їм, що я філософ і солдат. Філософ, котрий, читаючи лекції, каже те, що в нього на душі. І солдат, який вчить людей, як «коктейлі Молотова» розливати. Бо це вмію, за це відсидів. Вище солдатів – аж до генералітету – вже починаються політика й компроміси. І мені тяжко туди лізти. Яюсь соромно стає.

«Просто роблю»

Анна Сенік,

голова інформаційної служби спецбатальйону «Азов», фотограф (українське автентичне фото):

Я просто роблю все за серцем і по совісті. Геть не маю політичних амбіцій і готова бути функціонером та виконавцем, якщо це на благо справи. Чи змінює політика людей? На мою думку, ні: стійких і достойних ніяка політика не зіпсує!

«Більшість активістів – анархісти за природою»

Леонід Кантер,

активіст Майдану, митець, організатор фестивалів

Я зустрічав багатьох людей, які були громадськими активістами, а стали політичними діячами. Ті, хто не хоче йти в політику, лівніві. Так і повинен відбуватися відбір.

Водночас політика – річ дивна. Кожен по-своєму це уявляє. Як на мене, більшість активістів, революціонерів із Майдану є анархістами за своєю природою, тому в них зовсім інше уявлення про те, що таке політика й держава. Це теж одна із причин. Дуже добре, що зараз серед прогодованих пик з'явилися патріоти, готові боротися за те, щоб люди жили в сучасному світі.

Учора питаю Ігоря Луценка: «Ну що? Вбив дракона? Сам драконом став?». А він: «Та ні, не став». І дай Боже, щоб не став.

«Неможливо щось змінити»

Андрій Дзіндзя,

активіст «Дорожного контролю» та Майдану

Я зараз на Сході, в Донецькій області. Яка тут політика? Але навіть коли повернусь, йти в політику, балотуватися кудись не збираюсь. Не бачу себе в політиці...

Раніше пробував допомогати Тетяні Чорноволю. Однак побачив, що це просто жах. Нереально щось змінити. Усе залишається в країні таким самим...

Може, щось зміниться, коли закінчаться бойові дії.

«Там ціле кодро»

Юлія Смірнова,

збирає кошти, допомагає дітям із сиротинців, ветеранам УПА, а нині й українським бійцям

Думала над цим питанням і... Не вірю. Так, я, звісно, можу спробувати піти – і скільки завгодно репетувати, обурюватися, намагатися вибивати кошти для соціальної політики, питаннями якої нині здебільшого займаюся на громадських засадах... Але ж я одна. А там ціле кодро.

Переконана: щоб плідно працювати в органах влади, потрібно мати не тільки сильну команду, а й підтримку держави. У мене дуже багато знайомих, які проходили, скажімо, в сільради, але надовго там жоден не затримався. Бо це були чесні люди. Вони порушували земельні питання, намагалися вирішити ситуації з дитячими садочками... А їм починали просто погрожувати, залякувати родини.

Я цілком змінила б соціальну політику в країні: вона совкова. Моя подружка, наприклад, працює в цій сфері у Каланчаку (Херсонська область)... і збирається йти, не витримує. Розповідає «Юлю, ми приїжджаємо до дитячого будинку сімейного типу – а там дах тече, маляки голодні й босі». А керівництво каже: «Нічого, зате вони в родині живуть!». Якщо заробляють гроші навіть на дітях, про що може бути мова? Людину, яка намагається робити щось чесно, у владі будь-якого рівня просто зжеруть.

«Політика – це сміття»

Мирослав Гай,

волонтер громадської ініціативи «Армія SOS»:

Пам'ятаєте історію про імператора, який капусту садив і відмовився повертатися у політику? Є справи важливіші, цікавіші. Як на мене, політика – це мул, сміття. Я займаюсь улюбленою справою і пішов на Майдан та на війну тільки тоді, коли це було справді необхідно,

адже ніхто інший цього робити не хотів.

А щодо політики, то в мене ніколи не було таких амбіцій.

Я був у Нацгвардії, брав участь у бойових діях. Після ротації попрацював у громадській ініціативі «Армія SOS». Нині бачу, що тут більш потрібна допомога, і, думаю, це в якомусь сенсі навіть ризикованіше.

Громадська ініціатива «Армія SOS» складається з різних людей, але її ядро становлять колишні майданівці. Вона закуповує на громадські гроші потрібну апаратуру, амуніцію для Збройних сил, возить гуманітарну допомогу, доставляє передачі від рідних. Я з нею був знайомий, бо це мої друзі, але сам не брав у ній участь, адже був у ролі військово-службовця, який ту допомогу отримував. У Нацгвардії основними необхідними речами окрім зброї нас забезпечували саме «Армія SOS» та «Автодозор». Після ротації зрозумів, що це найважливіший, проблематичний сектор для допомоги, й пішов працювати туди, бо там рук не вистачає.

Ми возимо на передову амуніцію, гуманітарну допомогу нашим військовим. Тільки вчора були в Слов'янську на Карачуні, передавали хлопцям із Нацгвардії рації та інші необхідні речі. Хіба це не робота на загальні зміни в країні? Боротися з бюрократичною машиною в стані війни сенсу немає. Є сенс обійти ту машину і працювати напряму. Фактично тисячі волонтерських організацій, просто волонтери-самітники, цілком оминаючи бюрократів, так чинять. Якщо я беру бінокль і віддаю його безпечно в руки, то точно знаю, що він дійшов. Можливо, ми повернемося до нормальних виборів, до політичних змін після війни. Зараз ще рано про це говорити. Піду в політику хіба якщо не буде людей, спроможних робити це краще (а вони є), які за те візьмуться. Зараз багато людей лізе в політику.

Старі страхи нових лідерів

Після перемоги Революції гідності минуло чотири місяці, але за цей час потужний потенціал громадянського суспільства, загартованого у вуличних боях із силами диктатури, використаний так і не був

Автор:
Станіслав
Кметь

Після втечі Віктора Януковича з України та остаточної перемоги Євромайдану над його режимом перед учасниками протестних акцій зими 2013–2014 років постала масштабна проблема: що і як робити далі. Зрозуміло, що перемога аж ніяк не остаточна. Але які мають бути наступні кроки? Розійтися й надати політикам можливість спокійно працювати? Вони ж начебто вже побачили на власні очі, що буває, коли диктатор узурпує владу та не поважає свій народ, тому більше не нахабнітимуть. Вимагати остаточного зламу всієї системи, тотальної люстрації, боротися проти всіх? Привабливо, але країна у глибокій кризі. До того ж через проблеми з легітимністю влади почав агресію Кремль. Дилема так і зависла. Уся увага громадян зараз прикута до подій на Донбасі, де триває боротьба з тероризмом.

Конспірологи вже активно обговорюють свою версію подій. Начебто довга війна на Сході навіть вигідна новій українській владі, мовляв, свого часу вона дозволила мобілізувати людей на президентські вибори в один тур, а нині постійно відвертає увагу суспільства. Але й без цієї конспірології зрозуміло, що Майдан виявився неготовим до створення якісно нової та монолітної політичної сили зі своїх активістів. Після закінчення активної фази революції масовий громадський рух розпався на кілька дрібних організацій та вичерпався. Більшість людей, що виявляли мужність, а іноді й справжній героїзм, збираючись

на головній площі під кулями, повернулися до буденних справ, полишивши політику та громадську діяльність. На жаль, величезний потенціал, яке українське суспільство показало взимку, навесні розтанув як сніг.

Одні лідери Революції гідності пішли у владу за так званою квотою Майдану, але не обійняли ніяких ключових посад, інші взялися створювати власні політичні проекти й перейшли в опозицію до Яценюка та Порошенка, але не спромоглися на щось потужне чи помітне, треті повернулися до громадської діяльності або взагалі відійшли від справ. Поєднує їх усіх тільки одне: жоден із лідерів Майдану не став справжнім народним героєм. Не з'явилося українського Гарібальді. Ним за певних обставин міг би стати Дмитро Ярош, але радикальний націоналізм і потужна російська антиреклама, яка демонізувала його та заснований ним «Правий сектор», не зробили його надією нації.

Революція не запалила на політичному небосхилі нових зірок. Якщо, звісно, не вважати такими сотника Парасюка, який перетворився на бабу Параску зразка 2014 року, чи лідера Автомайдану Дмитра Булатова, що мав непоганий потенціал, але швидко погодився на другорядні ролі. Дмитро Ярош, попри фантастичний піар, здобув на виборах близько 1% підтримки. Результат, аж ніяк не гідний перспективного та авторитетного політика, свідчить про те, що він став радше зіркою шоу-бізнесу, ніж державним діячем. Його

«Правий сектор» – це щось на кшталт російської НБП, бо так само романтизує насильство та підлітковий вуличний екстремізм, замішаний на правих ідеях. Юнакам та їхнім дівчатам подобається, але вважати це політикою як мінімум наївно.

Більшість керманівців Євромайдану були вже добре відомими людьми в політиці та мали досвід участі в Помаранчевій революції. Події 2014 року підвищили їхні рейтинги, але не зробили лідерами нації. Парадоксально, але найбільшу популярність внаслідок зимових подій здобули люди, які особливо не світилися та не лізли на барикади в Києві. Президентом став досвідчений важковаговик української політики Петро Порошенко, серед парламентаріїв помітно посилив свої позиції одіозний популіст Олег Ляшко, партія якого несподівано для всіх очолила передвиборчі рейтинги.

Ті, хто мав шанс на хвилі народного повстання вирватися у найвищі політичні ешелони та стати альтернативою давнім політикам, не знайшли сил для вирішального ривка та пробуксували на місці. Нова політсила «Демальянс» дістала 3% підтримки в Києві; молода й перспективна Леся Оробець – трохи більше, але все одно недостатньо, щоб порівнювати свій успіх із триумфом Ляшка; Єгор Соболев та Вікторія Сумар заснували нову партію «Воля», але на «партію Майдану» ця політична сила поки що також не тягне. Багатотисячні маси активістів, що були готові вмирати за те, щоб зробити країну європейською, не пішли ані до «Правого сектору», ані до «Нового Життя» Лесі Оробець, ані до «Демальянсу». Величезний потенціал приборчників реформ досі залишається невикористаним, хоча саме він міг би стати головним фактором запровадження в країні реальних змін.

Той факт, що в Україні досі не створена масова громадянська партія, сформована знизу, а не зверху, вже викликає подив, тому що за всіма показниками стало видно, що суспільство вже дозріло до появи такої сили. Українці виявили чудові здібності до самоорганізації та самовіддачу, що межує з героїзмом. Навчилися вирішувати навіть головну проблему – брак грошей. Збір ко-

ФОТО: УНАН

штів на підтримку армії довів, що громадяни можуть збирати величезні суми, яких було б достатньо для створення та фінансування потужної політичної партії. Пасивність більше не є визначальною в поведінці української нації. Остання змінилася, але чомусь досі не стала суб'єктом політичного життя України.

Чому? Головним чинником неспроможності громадян до самоорганізації є тотальна недовіра і навіть огида до політики, яка в порядних людей асоціюється з брудом, зрадою та злочинами. І за іронією долі через небажання порядних громадян йти в політику вона справді залишається шахраям. Замкнене коло...

Вочевидь, саме подолання недовіри людей до політики та громадських організацій і є головним завданням покоління Майдану, політиків нової формації. Якщо вони зможуть довести своєю працею, що справді заслуговують на довіру та є не такими, як їхні попередники, в Україні дійсно виникне якісно інакша по-

літична реальність. Поки що ж народ ставиться до новоутворених рухів вельми скептично та тримає дистанцію, вичікуючи, коли ці «нові та чесні» забрудняться корупцією чи почнуть сваритися між собою. Їхня неспроможність домовитися вже посилила ці скептичні очікування. Навряд чи хтось може доступно пояснити, у чому полягає принципова ідеологічна різниця між партіями «Воля», «Демальянс» та «Нове Життя», окрім постатей їхніх лідерів, які не змогли порозумітися та створити якийсь спільний проект, що ґрунтувався б на ідеалах Євромайдану. Тому сподіватися на швидкий успіх цих проєктів поки що зарано. Їхнім ватажкам доведеться важко попрацювати, щоб заслужити довіру та визнання.

Разом із тим, попри невпевнені перші кроки, очевидно, що українська політика рухається у правильному напрямку. Суспільство проходить певні метаморфози, розвиваючись за тим самим алгоритмом, за яким розви-

Дмитро Ярош та його побратими недовго носили ділові костюми. Тепер вони знову в камуфляжі й при зброї

валися суспільства європейських країн. Це означає, що роль населення у формуванні політичних сил та громадських організацій надалі тільки зростатиме, а підтримка штучно створених партій-франкенштейнів на кшталт УДАРу, Партії регіонів та її клонів – Сильної України та Партії розвитку України – відповідно зменшиться. Тож вибір у тих, хто брав участь у Майдані, невеликий. Або створювати зі свого середовища істинно народну полі-

МАЙДАН ВИЯВИСЯ НЕГОТОВИМ ДО СТВОРЕННЯ ЯКІСНО НОВОЇ ТА МОНОЛІТНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИЛИ ЗІ СВОЇХ АКТИВІСТІВ

тичну силу для досягнення своїх вимог. Або збиратися та відтворювати революцію знов і знов, адже самоусунення гарантовано призведе до повторення трагічних уроків. ■

Автор:
Ольга
Ворожбит

Вигадуємо їх самі

Щодня на Майдані ми шукали його... чи її. Щодня зі сцени хто-небудь повторював: «Сьогодні десь тут серед нас стоїть новий лідер». Часто хтось когось запитував: «Ярош? Богомолець? Може, той хлопець... Парасюк?» Більшості було важливо знайти того, кому можна буде віддати всі епітети, чією харизмою вона насолоджуватиметься. Хотілося сконструювати нову модель, але за старим сценарієм, щось середнє між Гавелом, Хмельницьким і Наполеоном, щось на перший погляд непеєднуване. Врешті знайшовся Порошенко, і більшість, як і колись, почала творити його таким, яким хотіла бачити, приписуючи різні риси, заплочивши очі чи іноді забувши про минуле.

В одному зі своїх інтерв'ю автор фільму про Леха Валенсу Анджей Вайда зазначив: «Валенса був вигаданий нами... Ми хотіли бачити його таким». Кажучи «ми», він мав на увазі польську інтелігенцію, яка приєдналася до протестів робітників не відразу. У перших виступах, 1970 року, студенти й інтелектуали не брали участі, проте в 1980-му інтелігенція відіграла провідну роль – радників «Солідарності».

Харизматичність і самовпевненість Валенси зробила його, безперечно, історичною постаттю, але ці самі риси майже знищили його як лідера вже демократичної Польщі. Він іноді видавався найвним у власній упертості, але в цьому було щось справжнє. «Мені не подобається жодна з моделей президентства: ані французька, ані італійська, ані американська. Я це робитиму по-своєму. Я хочу всіх здивувати. Моя модель – це не розпивання вина за обідом. Моя модель – «летючий голландець», який подорожує країною і втручається де потрібно», – казав «простий електрик із Гданська», і багато в чому це було саме так. Перед президентськими виборами 1990 року один із найвпливовіших журналістів Польщі та світу Адам Міхник публікує у виданні *Gazeta Wyborcza* статтю «Мій голос проти Валенси», де характеризує свого давнього товариша по боротьбі з режимом як авторитарного лідера: «Не бачу нічого поганого в тому, що Валенса хоче бути президентом. Мене більше хвилює те, що він буде президентом із сокирою, який керуватиме за допомогою декретів і вважає, що демократія – це контроль водія над автомобілем». Автор тих рядків мав рацію: державний лідер виявився самовпевненим, його не надто цікавили думки інших. За роки боротьби з режимом він звик сам приймати рішення й за

них відповідати. Така схема не надто пасувала до роботи президента перехідної країни. Утім, добрі відносини зі США, Німеччиною європейська та євроатлантична інтеграція Польщі – це заслуга Валенси, яка, проте, втілилася вже після його президентства. Після програвши з різницею 2,4% Александрові Квасневському в 1995 році він не здався й пішов на вибори 2000-го, де здобув розгромний 1,4% підтримки. Те, що Валенса не відступив і все одно балотувався, вкотре підтверджує все сказане вище. Здається, змінивши роль бійця й героя на роль виконавця, він перестав бути вигаданим.

Іноді проблемою всіх постреволюційних політиків видається те, що вони не припиняють вірити в себе вигаданих, навіть коли народ уже не вбачає в них таких рис і настає період розчарування. Так було з Ющенком і Тимошенко, але не з Вацлавом Гавелом. Що ж відрізняло двох лауреатів Нобелівської премії миру – чеха й поляка? Валенса прагнув бути президентом, «сильною рукою», займатися всім.

Гавел – режисер, у чомусь романтик, дивився в майбутнє й не забував про радників. Без прагматичного прем'єра Клауса він не здобув би такого успіху. ТанDEM прагматика і мрійника зробив їх

ПРОБЛЕМОЮ ВСІХ ПОСТРЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОЛІТИКІВ Є ТЕ, ЩО ВОНИ НЕ ПРИПИНЯЮТЬ ВІРИТИ В СЕБЕ ВИГАДАНИХ

успішними. Гавел не боявся говорити «ми», визнавати свої помилки і брати на себе промахи інших, тоді як Валенса завжди казав «я».

Хоч би які помилки робили політики Валенса й Гавел, їхні досягнення не порівняти зі здобутками когось із тих, хто промовляв зі сцени Майдану. Водночас колективний Майдан зробив для світової історії не менше, ніж кожен із них. Майдан не вигаданий, він створений кожним із нас; ті обличчя та лідери, які з'явилися там, які народжуються зараз, поки що справжні, в чомусь романтики, бракує прагматиків. Президент Порошенко теж створений Майданом, подекуди вигаданий нами. Зараз найголовніше як йому, так і нам – перетворити поки що вигадане на реальність. Важливо розуміти свої недоліки, не вірити сліпо й не захоплюватись, а контролювати; не приймати бажане за дійсне. Втім, від листопада щораз більше й більше українців бере ініціативу до своїх рук, вигадувати лідерів немає часу, проте місце когось, хто не боїтиметься брати на себе колективну відповідальність, хто довірятиме і творитиме колективне бачення майбутнього, поки що вакантне. Одного кандидата на цю посаду ми обрали, проте наразі вигаданий сценарій не втілили в життя. Все ще попереду. ■

Із революціонерів у бюрократи

Не тільки в Україні усталені політичні еліти неохоче приймають до своїх лав представників громадянського суспільства. Захід давно скаржиться на «поломку соціальних ліфтів», що служать оновленню політичного класу, хоча й не поспішає модернізувати неефективну систему. Втім, подеколи вуличні революціонери різних країн Європи перетворюються на чиновників. Не завжди успішно, але щоразу показово.

«Громадянське суспільство складається на третину з ідеалістів, на іншу – з нереалізованих кар'єристів і ще на одну – з винахідників нових моделей розвитку соціуму, – ділиться спостереженнями знайомий французький адвокат, який не перший десяток років консулює з різних питань громадські організації. – Відповідно, коли для кожної з категорій несподівано відчиняються ворота влади, ідеалісти переважно виявляються непридатними до практичних справ та компромісів, кар'єристи демонструють дива пристосуванства та безпринципності, а от суспільні футурологи – єдина категорія, потенційно спроможна дати соціально корисний результат. Якщо, звичайно, їх не зжеруть без солі конкуренти й заздрісники».

В Україні від часів студентської Революції на граніті як територію, так і символом удосконалення практичної політики став Майдан. Щоразу під час потужних масових протестів він висвічував не тільки романтиків, а й, що цілком логічно в таких ситуаціях, прихованих кар'єристів, котрі використовували його як трамплін, щоб потрапити до влади. Це, звичайно, прикро, але закономірно. Світовий досвід указує на сталу тенденцію, яка виявляється в усіх державах, де є хоч трохи плюралізму та демократії.

Візьмемо для прикладу французький досвід. Як зазначає політичний оглядач часопису La Croix Лоран де Буассьє, в цій країні бунтівників та громадських активістів стали залучати до влади від 1936 року. «Йдеться про призначення міністрами осіб не з кола депутатів або членів політичних партій, а з відомих, яскравих особистостей, – уточнює журналіст. – Використання ресурсу громадянського суспільства – це спроба вирішити проблему кризи репрезентативності, що існує в сучасних демократіях. Результат не завжди успішний. Скажімо, Леон Шварценберг, харизматичний лікар, захисник осіб

без документів та без даху над головою, не протримався на посаді міністра охорони здоров'я і місяця». Для успішних протестних акцій та ефективності при владі потрібні різні компетенції.

Показовим є шлях Бернара Кушнера, одного із зіркових активістів французького громадянського суспільства. Першозасновник міжнародної організації «Лікарі без кордонів» та винахідник дипломатичного терміна «право на втручання», який вживають саме з його легкої руки в документах ООН та інших міжнародних юридичних текстах, закінчив свою політичну кар'єру дуже контрверсійним лівим міністром закордонних справ правого президента Ніколя Саркозі.

«Зустрінемось у Пантеоні», – зухвало жартував 20-річний Кушнер, звертаючись до співвітчизників. Але мрія, схоже, так і залишилася мрією. Похід у владу виявився для нього провальним. «Потрапивши до великої політики, Кушнер не захотів навчитися грати за її правилами, – каже письменник

Рено Ребарді, який непогано особисто знає колишнього міністра. – Обирався від одного списку й публічно голосував за інший, тільки тому, що його очолював близький приятель, не визнавав принципу командності в роботі й працював так, ніби він і досі бунтар-самітник, який піднявся з натовпу над натовпом»...

Чи доречним був би висновок, що лідери громадянського суспільства

ДЛЯ ВДАЛИХ ПРОТЕСТНИХ АКЦІЙ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРИ ВЛАДІ ПОТРІБНІ РІЗНІ КОМПЕТЕНЦІЇ. І ВСЕ-ТАКИ, ПОПРИ ТЕ, ЩО ВУЛИЧНИЙ АКТИВІЗМ ТА КАБІНЕТНА ПРАЦЯ ВИМАГАЮТЬ РІЗНИХ ЯКОСТЕЙ ХАРАКТЕРУ, УСПІШНА ДІЯЛЬНІСТЬ МОЖЛИВА

переважно непридатні до ефективної роботи біля керма? Напевне ні. Ті ж такі французи досить позитивно оцінюють лідерський досвід Мартена Ірша, колишнього очільника благоїднійної структури Emmaüs, а потім комісара з питань солідарності та бідності. Він зумів удосконалити систему залучення до праці тих безробітних, яким вдається знайти часткову зайнятість.

Попри те, що вуличний активізм та кабінетна праця вимагають різних якостей характеру, успішна діяльність можлива. Зрештою, найкращі з активістів, які справді хочуть трішечки вдосконалити світ, мусять рано чи пізно усвідомити, що без влади (чи принаймні без співпраці з нею) якісних, тривалих, глибоких зрушень не забезпечити. Отже, треба навчитись об'єднувати різних людей довкола спільної справи, не зациклюватися на непринципових відмінностях і знайти власну межу компромісу, яка не чіпає принципів, але дає змогу створювати тактичні союзи. Решта – практика. ■

Автор:
Алла
Лазарева

Покращення без лапок. Коли очікувати?

Попри складну ситуацію в країні, позитивні зрушення в економіці є. Щоправда, наразі лише точкові й радше номінальні, ніж фундаментальні

Однією з перших позитивних тенденцій після зміни влади було нівелювання дефіциту рахунку поточних операцій. У час правління Януковича за цією статтею Україна щороку витрачала мільярди доларів на імпорتنі споживчі товари, яких, виходячи з рівня виробництва та доходів, не могла собі дозволити. Для цього держава у спілці з бізнесом брала за кордоном величезні кредити, які роздавала населенню у формі популістично завищених соціальних виплат. Ціла країна жила не по кишені, й тепер настав час розплати, про який прекрасно знають ті, хто отримував позики до кризи 2008–2009 років, не маючи достатніх заробітків. Девальвація, яка зменшила купівельну спроможність доходів усього народу, відновила статус-кво, нівелювавши дефіцит поточного рахунку. Тож тепер країна живе по кишені, а споживання не стоїть на перешкоді розвитку.

Однак зі зрівноваженням рахунку поточних операцій відплив валюти з України не припинився. Повалення режиму спричинилося до того, що експортно-владці почали масово виводити гроші за кордон для унеможливлення їх від конфіскації. Окрім \$32 млрд, які, за даними медіа, Янукович готівково вивіз у Росію, з України різними шляхами виводилися мільярди доларів. По-перше, за січень – березень громадяни купили в банків на \$1,8 млрд більше, ніж продали. Очевидно, частину цієї суми контрабандою вивезено за кордон і на українську економіку вона не працюватиме. Але тенденція вже змінилася, оскільки у квітні – травні українці збували фінуста-

Автор:
Любомир Шавалюк

новам більше валюти, ніж придбавали. По-друге, за п'ять місяців цього року ще півтора мільярда доларів готівкою залишило банківську систему іншими шляхами, не пов'язаними з попитом населення. Однак ця тенденція спадає, адже у травні втрати валюти за тим каналом не перевищили \$200 млн. По-третє, внаслідок депозитної паніки за січень – травень вкладники винесли з українських банків 45 млрд грн і валюти на \$5,6 млрд. Звичайно, гривнева скла-

теж змінюється на протилежну, позаяк у травні воно дорівнювало \$7 млн.

Отже, вплив грошей із країни, зокрема й банків, припиняється тільки тепер. Економіка, яка впродовж трьох-чотирьох місяців працювала на вихід у ліквідність (вилучення депозитів, вивід капіталу із країни, купівля валюти, відмова від споживання), повертається в нормальний режим роботи. Загалом це дуже сприятлива тенденція, яка забезпечує підґрунтя для системного припливу капіталу та економічного зростання. Понад те, є ще один важливий внутрішній ресурс. За січень – травень обсяг готівки поза банками зріс на 49 млрд грн. Це переважно гроші, зняті з депозитів і покладені під матрац, тобто вилучені з економічного кругообігу. Влада повинна якомога швидше забезпечити загальну стабілізацію в країні з тим, щоб ці кошти повернулися до банків і почали працювати на економіку.

Ситуація в державних фінансах також більш-менш стабільна. У березні – травні доходи держбюджету зростали порівняно із 2013 роком. Однак у червні впали на 7,8%. Можливо, це тимчасовий результат, спричинений подіями на Донбасі. Але в медіа частішають нарікання на те, що тіньові схеми на митниці нікуди не зникли, а податківці повертаються до свавілля, регулярно проводячи «маски-шоу». Значить, податкова й митна служби потребують максимально швидкого реформування. Отож новий податковий кодекс, у якому серед іншого планують зменшити кількість податків до 6–10, потрібно розробляти чимшвидше. Інакше бізнес та чиновники

ЕКОНОМІЧНОЇ КАТАСТРОФИ В УКРАЇНІ НАРАЗІ ВДАЛОСЯ УНИКНУТИ. АЛЕ ДЛЯ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ В ЕКОНОМІЦІ ПОТРІБНІ ФУНДАМЕНТАЛЬНІ РЕФОРМИ

дова цих сум залишилася в Україні, бо за кордоном вона нікому не потрібна, і згодом повернеться в банки або на споживчий ринок, стимулюючи народне господарство. А от частина колишніх валютних депозитів, мабуть, уже перебуває поза межами нашої держави. Так чи так, але й ця тенденція розвернулася в червні: за результатами місяця Нацбанк зафіксував невеликий приріст депозитів фізичних осіб (основа депозитної бази) на 0,4%. По-четверте, суттєвий відплив валюти відбувався у формі прямих іноземних інвестицій за кордон, очевидно, фіктивних (див. «Ознаки стабілізації»). За п'ять місяців 2014 року сальдо ПІІ (різниця між вкладеннями з України за кордон та із-за кордону в Україну) становило мінус \$1,1 млрд, хоч раніше постійно було додатним. Ця тенденція

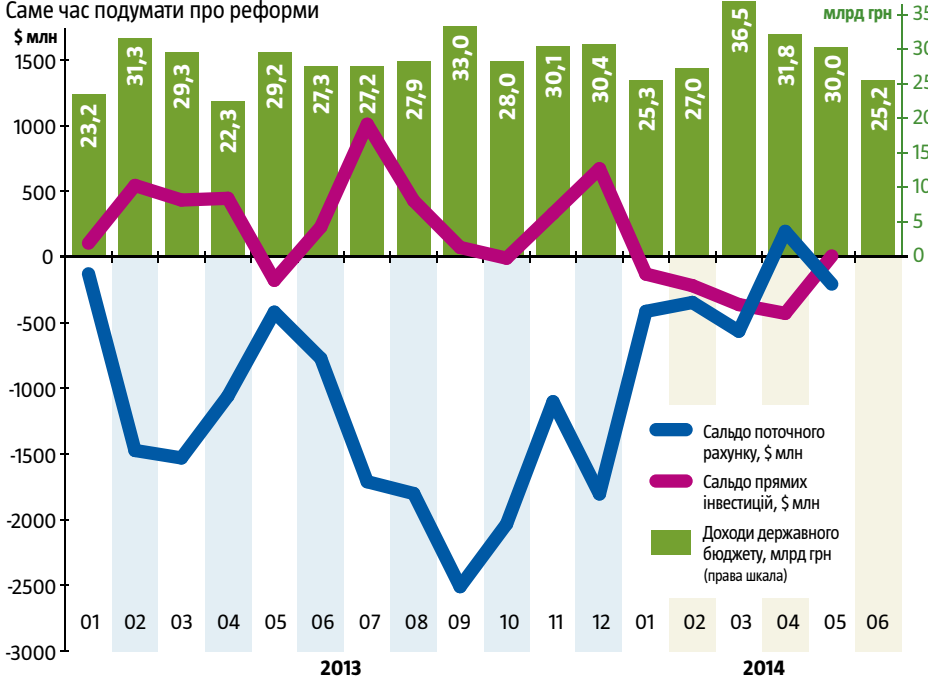
За січень – травень
обсяг готівки
поза банками
зріс на

**49 млрд
грн.**

Це переважно
гроші, зняті з
депозитів і
покладені під
матрац, тобто
вилучені з
економічного
кругообігу

Ознаки стабілізації

Період турбулентності в економіці, пов'язаний зі зміною влади, завершується. Поточний рахунок платіжного балансу вирівнюється; обсяг прямих інвестицій, із використанням яких режим Януковича виводив гроші з України, нормалізується; доходи державного бюджету стабілізувалися. Саме час подумати про реформи

За даними ДКСУ, НБУ

знову притруться, а відтак будь-які зміни наражатимуться на шалений опір.

Поява позитивних тенденцій позначається на роботі реального сектору. Так, падіння промисловості у травні сповільнилося до 2,1% на тлі 6,0% у квітні. Харчова промисловість зросла на 6,3%. Одним із головних факторів цієї динаміки, безумовно, є зняття тарифних обмежень для експорту українських товарів у країни Євросоюзу. Мабуть, тому загальний обсяг товарного експорту з України у травні збільшився на 1,7% після багатомісячного падіння. Відкриття європейського ринку для наших товарів – ось реальна допомога ЄС, яка справляє позитивний ефект уже з першого місяця й, ймовірно, так буде надалі.

У травні вповільнилося падіння в будівництві, хоча його темпи досі високі -18,7% (-24,9% у квітні). Глибокий спад визначили згадані невизначеність і робота економіки в режимі виходу в ліквідність. Скорочення кредитування, спричинене зменшенням депозитної бази, та вплив коштів за кордон призвели до того, що в I квар-

талі 2014 року валове накопичення основного капіталу знизилося на 19% у постійних цінах, а загальні інвестиції в економіку (основний та оборотний капітал) у номінальному вираженні впали на 53%, до 18 млрд грн. Якби ця тенденція тривала, то падіння економіки було б дуже глибоким і цього року не завершилося б. Але зі стабілізацією ситуації в банківській системі та припиненням відпливу капіталу є надія, що тенденція розвернеться уже у другому півріччі цього року. Травневі показники будівництва лише натякають на це, тож уряду треба докласти якнайбільше зусиль, щоб рівень кредитування та інвестування в економіці відновився. Єдиною перешкодою для цього на сьогодні, мабуть, є події на Донбасі.

Хоча темпи інфляції у травні знизилися порівняно із квітнем (1,0% до попереднього місяця проти 3,8% у квітні), річний показник залишається високим (12,0%). Це призвело до падіння реальних доходів громадян та до зменшення оптового товарообігу за січень – травень на 9,8%, вповільнення обороту роздрібною торгівлі від двозначних чисел

минулого року до 2,9% за п'ять місяців нинішнього. Виходить так, що в першому півріччі обсяги споживання стали меншими через невизначеність і елементарну відсутність постачання до магазинів Донбасу. При тому економічні контрагенти не змогли замінити їх інвестиціями, адже багато з них виводили гроші за кордон. Саме ці два чинники призвели до економічного спаду. Але вже травневі показники промислового виробництва свідчать про те, що українські підприємства здебільшого працюють у нормальному режимі (на Донбасі відбулася зупинка кількох найважливіших заводів, пошкоджено й зупинено Слов'янську ТЕС ПАТ «Донбасенерго»). Це дає надію на дальше зростання у другому півріччі.

На думку НБУ, вплив подешевшення гривні на рівень цін вичерпується, тож падіння споживання надалі малоімовірне. А якщо реальний сектор повернеться до капіталовкладень (для цього на сьогодні є всі економічні умови, стримує лише ситуація на Донбасі), то у другому півріччі економіка цілком може вийти з рецесії. Принаймні після падіння на 1,1% у I кварталі та, ймовірно, дещо більшого зниження у II не видно жодних підстав говорити про зменшення ВВП за результатами року на 5%, як очікував уряд, або на 4,6%, як передбачають НБУ й травневий консенсус-прогноз Мінекономрозвитку, який об'єднує оцінки 15 організацій. Про такі темпи падіння можна говорити лише в тому випадку, коли порівнювати цього річний обсяг виробництва в Україні без Криму (3% ВВП) з минулорічним в усій державі. Або якщо протистоїмо на Донбасі надаватимуть чергових зовнішніх поштовхів. Сподіваємося, цього не буде.

Якщо винести за дужки бойові дії на Сході країни, то економічної катастрофи в Україні наразі вдалося уникнути. Але для забезпечення якісного зростання та структурних зрушень в економіці потрібні фундаментальні реформи. Залишається вірити, що уряд над ними працює і проведе їх якомога швидше. Інакше через рік-два, коли треба буде повертати борги міжнародних донорів Україні, вже для теперішнього Кабміну настане час розплати. ■

У I кварталі 2014 року валове накопичення основного капіталу знизилося на **19%** у постійних цінах, а загальні інвестиції в економіку (основний та оборотний капітал) у номінальному вираженні впали на **53%**, до **18 млрд грн**

Позиційна газова війна

Україна здатна вистояти в газовій війні, навіть якщо вона затягнеться на роки. Найбільшу загрозу становить піррова перемога у вигляді чергового повернення на російську газову голку в обмін на зниження Газпромом ціни

ФОТО: УНІАН

Автор:
Олександр
Крамар

16 червня Газпром припинив поставки блакитного палива Нафтогазу, відтак обидві компанії звернулися з позовами одна проти одної до Стокгольмського арбітражного суду. Перший вимагає повернення «боргу», який накопився через не виправдано високу ціну поставленого в попередній період газу, другий прагне зниження ціни та компенсації переplatи за попередні роки шляхом зменшення суми «боргу». Коли відштовхуватися від торішніх обсягів видобутку та споживання блакитного палива в країні, скоригованих на динаміку змен-

шення останнього цього року, то в червні – вересні Україна цілком може покрити свої потреби в блакитному паливі за рахунок внутрішнього видобутку, а отримувати завдяки реверсу обсяги спрямовувати для подальшого поповнення підземних сховищ (ПСГ), де на сьогодні міститься 14,2 млрд м³ газу.

Однак через невизначеність із термінами завершення чергової газової війни уряд почав готуватися і до опалювального сезону без відновлення постачання російського блакитного палива. Так, 4 липня парламент ухвалив у першому читанні внесений Кабміном проект за-

кону «Про особливий період у паливно-енергетичному комплексі», що передбачає комплекс заходів на випадок уведення урядом надзвичайного стану в енергетиці. У ньому, зокрема, прописана можливість припинення або обмеження енерго- та газопостачання різних категорій споживачів, обов'язкового продажу природного газу приватними компаніями підприємствам ТКЕ, обмеження енергозабезпечення об'єктів у сфері теплостачання в опалювальний сезон нижче від наявного технологічного мінімуму споживання газу. Водночас 7 липня Володимир Гройсман, віце-прем'єр-

міністр, який курирує ЖКГ, повідомив, що кризовий енергетичний штаб розробив комплексний план заходів зі зменшення споживання та заміщення природного газу для всіх категорій споживачів.

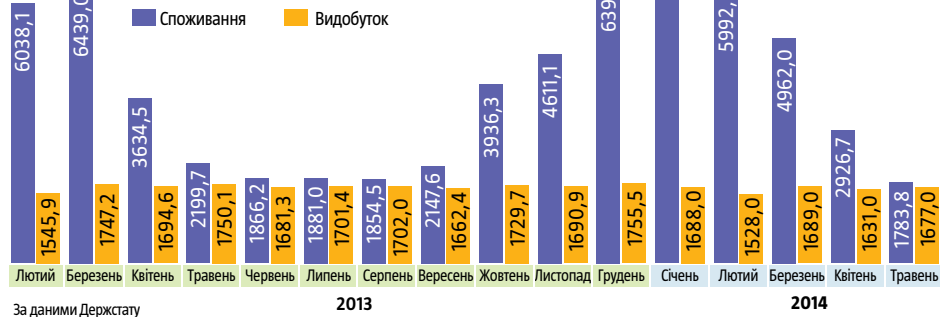
ІЗ ЧИМ ЗИМУВАТИМЕМО

Деталі того, у який спосіб країна готується пройти зиму без російського палива, уряд і Нафтогаз не розголошують, однак загальні контури ми спробували окреслити на підставі доступних даних.

Традиційно опалювальний сезон триває з 15 жовтня по 15 квітня, однак може починатися й завершуватися на тиждень-два раніше або пізніше залежно від температури повітря, а приватні споживачі взагалі вмикають і вимикають опалення, коли вважають за потрібне. Споживання газу в жовтні 2013-го – квітні 2014-го (коли його також, до речі, намагалися заощаджувати) становило 35,8 млрд м³. Видобуто за аналогічний період було 11,7 млрд м³. Тож отримуємо дефіцит 24,1 млрд м³. Оскільки Крим видобував і споживав приблизно однаковий обсяг, то дефіцит для України без автономії лишисться такий самий. Таким чином, перевищення споживання блакитного палива над його внутрішнім видобутком цього року за базовим сценарієм дорівнювало б приблизно 24 млрд м³. Оскільки на сьогодні офіційно озвучені запаси ПСГ становлять 14,2 млрд м³, із яких можуть бути підняті 9–9,2 млрд м³, щонайменше 15 млрд м³ потрібно все ще отримати реверсом або заощадити.

Обсяг імпорту з Європи у червні – 0,32 млрд м³ за пропускної спроможності нині задіяних газогонів 0,62 млрд м³. На жаль, у той час як польський маршрут заповнюється майже на повну потужність, можливості угорського реверсу навіть улітку, коли спостерігається традиційний надлишок газу на ринку, використовуються менш ніж на половину (вочевидь, через відсутність більших обсягів вільного блакитного палива). Так, пропускна спроможність газопроводу, яким здійснюються реверсні поставки до України з Угорщини, – понад 16 млн м³ за добу (або 480–500 млн м³ за місяць). Тим часом у

Видобуток та споживання газу в Україні за місяцями у 2013–2014 роках, млн м³

За даними Держстату

2013

2014

червні було прокачано лише 199,7 млн м³, а днями компанія FGSZ Ltd, оператор ГТС Угорщини, повідомила, що добові обсяги реверсу в перші дні липня взагалі впали до 5,2 млн м³ (менше ніж 33% пропускної спроможності) проти 9,9 млн м³ наприкінці червня. Якщо використання наявних потужностей для реверсу з Угорщини залишатиметься на такому низькому рівні, то навіть за умови закачування всього реверсного газу до ПСГ його підйомні запаси до початку жовтня навряд чи досягнуть і 10,5 млрд м³.

Щоправда, у вересні планується розпочати реверс блакитного палива ще й зі Словаччини. Нафтогаз уже викупив більшу частину вихідних транспортних потужностей на газопроводі Воєни – Ужгород в оператора словацької ГТС Eustream. Заявки на постачання подали понад 20 європейських компаній. Пропускна спроможність цієї ділянки газогону становитиме 27 млн м³ за добу, тобто потенційно до 0,8 млрд м³ за місяць. Проте не відомо, яким буде рівень використання означеного потенціалу на тлі наявних проблем із наповненістю нині діючих реверсних маршрутів. Враховуючи традиційне зростання споживання блакитного палива наприкінці вересня, а також той факт, що словацький реверс може стартувати не з початку цього місяця, а із середини чи другої половини, загальне накопичення в ПСГ газу на початок жовтня навряд чи сягне навіть 11 млрд м³.

За сім місяців опалювального сезону (жовтень – квітень) потенціал реверсу газу з Угорщини, Польщі та Словаччини дорівнюватиме 47–48 млн м³ за добу, тобто 1,4–1,5 млрд м³ за мі-

сяць і 9,8–10,5 млрд м³ за період. Однак з огляду на вже тепер помітні проблеми із заповненням реверсних потужностей, які взимку будуть ще більшими (Газпром і Путін особисто пригрозили зменшити обсяги постачання таким чином, щоб мінімізувати можливості реверсу газу для потреб України) є високий ризик, що реально за сім місяців опалювального сезону імпортувати з Європи не вдасться більш як 4–5 млрд м³ палива. Відтак залишатиметься дефіцит у розмірі щонайменше 10–11 млрд м³, які потрібно будь-що заощадити всередині країни. Чимало залежатиме від того, чи буде доти відновлено контроль центральної влади над територією Донбасу і повноцінне функціонування його промислових об'єктів. Минулого опалювального сезону цей регіон спожив 5,8 млрд м³. Тож без потреби постачати газ на контрольовані зараз бойовиками території його дефіцит у країні зменшився б майже удвічі. Однак у цій статті виходитимемо все ж із дефіциту палива за умови, що до осені контроль над Донбасом таки буде відновлено, а більшість розміщених там промислових підприємств зможуть відновити повноцінну роботу.

За даними розгорнутого балансу споживання блакитного палива (який наразі оприлюднений Держстатом лише за 2012 рік), найбільшими його споживачами поза комунально-побутовою сферою були хімічні підприємства (6,3 млрд м³ у вигляді сировини та ще 0,5 млрд м³ як енергоносії). Їх специфіка полягає в тому, що в собівартості більшості видів продукції, яку вони виробляють в Україні, частка газу сягає 60–80% і вище, а ▶

Хімічні підприємства, на які припадає більше ніж половина всього споживаного промисловою Україною газу, забезпечують роботою лише

3%

промислових робітників і виготовляють аналогічну частку промислової продукції. У травні 2014 року Дмитро Фірташ заявив, що на його підприємствах, які є найбільшими споживачами газу в хімічній промисловості, на випадок проблем із його надходженням уже відпрацьована схема роботи на привізному аміаку з Росії, переробка якого на добрива дасть змогу забезпечити повне завантаження підприємств Osthem Holding

оскільки потім значну її частину вони експортують, то фактично є реекспортерами російського газу в переробленому вигляді, що за нинішніх цін, а надто в умовах газової війни недоцільно. Водночас навіть на всіх хімічних підприємствах (серед яких не всі тотально залежні від газу), за даними Держстату, працює менше ніж 80 тис. осіб (0,4% усіх зайнятих в економіці та 3% – у промисловості), а на основних споживачах блакитного палива із групи Фірташевої Osthem Holding – взагалі лише 21 тис. Тож навіть за примусової зупинки цих підприємств через припинення постачання газу, державі на повну компенсацію заробітних плат достатньо буде 1–1,5 млрд грн (за нинішніх цін російського палива це еквівалент 0,2–0,3 млрд м³). Крім того, як нещодавно запевняв Фірташ, його підприємства зможуть працювати й без газу, використовуючи імпортовані напівфабрикати, передусім аміак.

Однак навіть припинення постачання газу хімічним підприємствам, у продукції яких лівову частку собівартості становить газ, усе ж дасть можливість лише на третину покрити його очікуваний дефіцит. Щонайменше 6–7 млрд м³ доведеться економити саме в комунально-побутовій сфері. При тому що всі ці розрахунки дійсні лише у разі, якщо зима не буде холодніша за попередні, зберігається необхідність зменшення споживання для комунально-побутових потреб на 7–10 млрд м³. Половину означеного обсягу можна заощадити вже цього сезону за рахунок переведення частини котелень на альтернативні види палива (вугілля, дрова тощо). За інформацією джерел **Тижня**, у комунальних котельнях сіл та районних центрів України відповідний процес справді вже йде повним ходом. Однак другу половину, найімовірніше, доведеться все ж забезпечити зниженням температури води, яка постачатиметься для опалення приміщень.

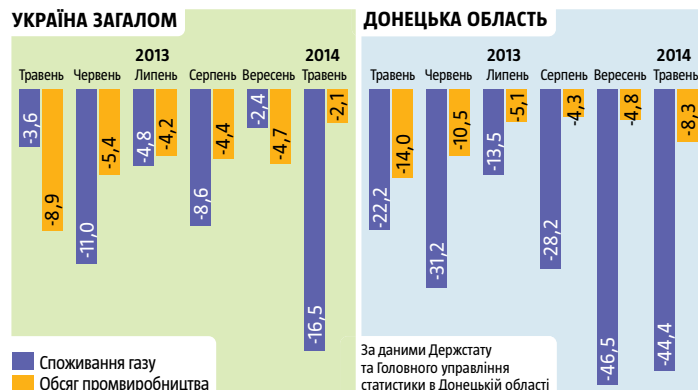
Таким чином, навіть якщо зима видасться холоднішою за попередні, газу загалом має вистачити. Але доведеться фактично відімкнути від палива значну частину хімічних підприємств та, не виключено, частину інших. І, мабуть, змиритися з

Розбиваючи міфи

Порівняння динаміки обсягів споживання газу та промислового виробництва в теплі місяці 2013-го і 2014 років, коли він не використовується для опалення, свідчить про їх низьку взаємозалежність. Таким чином, думка про загрозу деіндустріалізації через скорочення споживання газу не підтверджується фактами.

Економія блакитного палива не корелює з динамікою промвиробництва, а отже, не призводить до обвалу промислового виробництва. Останнє набагато більше залежить від інших факторів, насамперед зовнішнього та внутрішнього попиту.

Динаміка споживання газу і промислового виробництва у місяці, коли блакитне паливо не використовується для опалення, по Україні загалом та промислового Донбасу зокрема, 2013–2014 роки, %

За даними Держстату та Головного управління статистики в Донецькій області

тим, що в оселях більшості українців (особливо ж тих, де немає належного утеплення) буде не 20–23°, як це часто бувало

які могли б працювати на вугіллі, деревині чи соломі, чи навіть пічне опалення.

ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ РЕАЛЬНОЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ПОТРІБНА ЛИШЕ ПОЛІТИЧНА ВОЛЯ

Доведеться змиритися з тим, що в оселях більшості українців (особливо ж тих, де немає належного утеплення) буде не 20–23°, як це часто бувало взимку, а 16–19°. Дисконфортно, однак не катастрофічно: десь за потреби можна буде користуватися електрообігрівачами, десь тепліше вдягнутися. Технологічно зробити це простіше з комунальними ТКЕ

взимку, а 16–19°. Дисконфортно, однак не катастрофічно: десь за потреби можна буде користуватися електрообігрівачами, десь тепліше вдягнутися. Технологічно зробити це простіше з комунальними ТКЕ. У випадку приватних споживачів такого результату можна досягти лише такими засобами примусу, як зменшення тиску в мережах та зниження до мінімуму норми постачання палива за нинішнім тарифом, установивши на понаднормові обсяги повну ціну імпортного газу з усіма націнками (ПДВ, транспортування тощо), а це буде 6–7 грн за м³ і більше (залежно від курсу долара на той час).

Між іншим, для мешканців сіл та містечок, які зараз користуються газовими котлами, це вагомий аргумент уже зараз підстрахуватися та придбати електрообігрівачі або й установити (відновити) твєдопаливні котли,

НЕ ЗУПИНЯТИСЯ НА ПІВДОРОЗІ

Загалом можна бути певними, що за належної мобілізації всіх ресурсів цю зиму країні з більшими чи меншими втратами вдасться пережити навіть без відновлення постачання російського газу. І якщо це станеться, то буде завдано чергового нищівного удару по стереотипу «критичної залежності України від Росії».

Натомість відкритим залишається питання, що робити з опалювальним сезоном 2015–2016 років. Адже цього сезону ми матимемо в сховищах майже 9 млрд м³ російського блакитного палива, закачаного до припинення постачань у червні, а за умови повного спустошення сховищ до початку травня 2015-го буквально за п'ять місяців у них потрібно буде закачати принаймні стільки само газу. Досягнути цього лише за рахунок наявних (навіть із «малим транзитом» через Словаччину) потужностей реверсу буде неможливо, бо їх пропускна спроможність за п'ять місяців – 7–7,5 млрд м³, котру, як показав досвід, навіть улітку важко використовувати на всі 100%. У Москві

знають про це й чекатимуть, якщо треба, і наступного опалювального сезону, який у такому разі потребуватиме ще більшої економії або додаткових альтернативних джерел постачання, аніж цьогорічний.

З огляду на зазначене вище вже зараз потрібно починати не тільки проробляти план невідкладних заходів, які необхідно встигнути реалізувати до жовтня – листопада 2014 року, а й втілювати в життя (або активізувати) більш масштабні й довготривалі проекти заміщення газу або створення нових маршрутів його імпорту. До жовтня – листопада 2015-го маємо поки що в кілька разів більше часу, аніж до цьогорічного опалювального сезону, тож і встигнути за належних зусиль можемо в рази більше.

Як свідчать офіційні реляції уряду, Мінфін та профільні відомства розглядають чимало варіантів заміщення російського природного газу, кожен із яких може бути реалізований за умови його доцільності застосування в конкретному регіоні чи групі населених пунктів. По-перше, йдеться про проекти використання біопалива (деревини та її відходів, соломи, решток сільськогосподарських рослин та продуктів їх переробки). Ця альтернатива особливо перспективна для населених пунктів, де проживає не більше ніж 20 тис. жителів, а в таких загалом мешкає майже половина населення країни. По-друге, є проекти використання електроенергії в нічний час для акумуляції тепла за допомогою теплоаккумуляторів. Щоб їх реалізувати, нібито достатньо лише 25 робочих днів – устаткування легко адаптується до наявної системи опалення. По-третє, використання для опалення синтез-газу, отриманого шляхом газифікації залишків вугілля вітчизняного виробництва. Почетверте, водовугільне паливо, тобто створення вугільних сумішей. Реалізація цього варіанта також дасть змогу зменшити собівартість теплоенергії на 50%. По-п'яте, збільшення внутрішнього видобутку традиційного газу із застосуванням технологій глибинного буріння. Річ у тому, що в останні десятиліття відкрито десятки газоконденсатних нафтогазових родовищ, однак

на глибині понад 5 км. Таке блакитне паливо матиме набагато вищу собівартість порівняно з тим, який зараз видобувається в країні. Однак якщо на нього буде встановлено закупівельну ціну на рівні нинішніх цін на імпортний газ (і за потреби звільнення від усіх податків і зборів), то його видобуток може стати цілком економічно виправданим.

Проте головне – від слів наразі перейти до справ, особливо тих, які здатні забезпечити результат уже за півтора-два роки. Адже навіть за час, який залишається до наступного опалювального сезону, можна встигнути реалізувати чимало зі згаданого вище і навіть добувати в разі потреби додаткові відтинки газогонів у кілька десятків, а то й понад сто кілометрів, підключити плавучий LNG-термінал, придбаний чи взятий в оренду, як це вже кілька років тому планувалося. Більшість проблем, які нібито стоять на шляху реалізації останнього, за бажання цілком можна швидко вирішити, заручившись усебічною підтримкою у цій справі США та залучивши тамтешній бізнес. Сполучені Штати готуються розпочати експорт блакитного палива і якщо не цієї зими, то принаймні наступної могли б поставити й Україні кілька мільярдів кубометрів, таким чином посприявши зменшенню її залежності від Росії. При цьому можна використовувати американські ж танкери та орендований плавучий термінал, заручитися підтримкою Вашингтона в пошуку аргументів для Туреччини, щоб прибрати всі перешкоди для їх проходження чорноморськими протоками.

Для проведення реальної диверсифікації потрібно вже зараз проявити політичну волю та гарантувати всім партнерам, що реалізовані чи плановані за їхньою участю проекти, зокрема й LNG-термінал, працюватимуть навіть за умови, якщо Росія вкотре запропонує нижчу або й демпінгову ціну на своє паливо. А для цього потрібно внести до законодавства чи Конституції норму, яка передбачала б, що частка газу, яка надходить із РФ чи будь-якої іншої країни, у загальному його споживанні Україною не може перевищувати 20% чи 25%. І дотримуватися цієї планки, навіть якщо Газпром,

щоб відновити контроль на українському ринку, запропонує в півтора-два рази нижчу ціну, ніж інші постачальники.

Під час ухвалення таких рішень визначальною має бути не так економічна ефективність, як усвідомлення ризиків для національної безпеки в разі збереження/відновлення залежності від Росії. Адже ця країна та її тотально залежні від настроїв Кремля компанії вже не раз доводили, що ніколи не будуть надійними і прогнозованими партнерами нашої держави. Тому потрібно зробити все, щоб нарешті знайти можливість у майбутньому безболісно пережити невідворотні чергові загострення у двосторонніх відносинах. Фатальною помилкою, яку може зробити керівництво держави та Нафтогазу, було б і далі плекати ілюзії, що і без запровадження цих та інших альтернативних проектів Газпром «рано чи пізно змушений буде піти на поступки, щоб не втратити український ринок». Такий підхід лише зажене Україну в ще гіршу ситуацію відразу після того, як Газпром таки реалізує «Південний потік» та, не виключено, інші альтернативні проекти.

Водночас у разі затягування з вирішенням конфлікту в Стокгольмському арбітражі Україні варто не пізніше ніж 1 травня 2015 року в односторонньому порядку припинити виконувати угоди про транзит російського газу, які були укладені з Газпромом, наприклад, на підставі псевдобеніфікації Нафтогазу, з яким вони й підписані, права на експлуатацію української ГТС та передачі її іншій компанії. І в такий спосіб просто змусити російського газового монополіста та європейських імпортерів внести зміни до наявних договорів відповідно до ключового принципу: продаж російського блакитного палива тільки на східному кордоні України як зовнішньому кордоні Енергетичного співтовариства, членом якого наша країна є. Адже, змусивши Газпром уже наступного опалювального сезону продавати значну частину газу на українсько-російському кордоні, можна кардинально спростити його купівлю в європейських компаній, посиливши таким чином власні позиції. ■

ЧУЖИЙ ДОСВІД

Якщо Україна лише на опалення витрачає 27–28 млрд м³ блакитного палива, то сусідня Польща, де зими не набагато холодніші, споживає лише близько 16 млрд м³ газу. При цьому вона має населення більше, ніж Україна без Криму та Донбасу, і тільки на 10% менше, ніж Україна з Донбасом, але без тимчасово окупованої Росією АРК. Україна отримала в червні приблизно 315,8 млн м³ газу з Європи проти 170 млн м³ у травні. Зокрема, із Польщі в червні надійшло 116,122 млн м³, у травні – 127,553 млн м³. У Гурьшчині в червні – 199,725 млн м³, у травні за 11 днів – 42,316 млн м³. За даними Української аграрної конфедерації (УАК), спалювання навіть половини соломи та стебел кукурудзи, що залишаються на українських полях, здатне забезпечити енергетичний еквівалент 11–13 млрд м³ природного газу. Національне агентство з регулювання енергетики Молдови вже видало державному акціонерному товариству Energosot ліцензію на поставку в країну природного газу за нефіксованими тарифами з прицілом на імпорт із Румунії. Причина – прогнозовані проблеми з постачанням із РФ. Здача в експлуатацію молдовсько-румунського газопроводу запланована на серпень – вересень поточного року

Алан Райлі:

«Україна має достатній потенціал, щоб перетворитися на центр торгівлі газом для всієї Центрально-Східної Європи»

Записала
Ольга
Ворожбит

Тиждень розмовляв із Аланом Райлі, професором права Університету Сіті в Лондоні, про український газовий потенціал, його слабкі місця і про те, чи вдасться Росії добудувати газопровід «Південний потік».

МОЖЛИВОСТІ УКРАЇНИ

Первинним центром газової промисловості СРСР була Україна. У 1970-х вона виробляла більшу частину радянського газу (70 млрд м³). Потім кремлівське керівництво перевело цю галузь до Західного Сибіру, почасти через питання безпеки. Боялося, що українські газові родовища опиняться в небезпеці під час будь-якого конфлікту з НАТО. Ще однією причиною було, звісно, те, що за Уралом існували величезні газові родовища. Однак і в Україні, і в Сибіру радянські геологи мали застарілу технологію визначення доступних об'ємів газу. Вони не оцінили, скільки його було досі в УРСР. Отож законсервували місцеві поклади й перенесли виробництво до Західного Сибіру. Багатьма українськими родовищами погано керували, хоча із сучасними технологіями їх не вважали б вичерпаними. Тобто потенційно в Україні є доступна величезна кількість традиційного газу. Один із важливих аспектів нинішніх дебатів щодо енергетичної безпеки в державі: багато українців не розуміють, що вони насправді мають велетенську базу цього блакитного палива. Крім того, звісно ж, є сланцевий газ, а також газ на шельфі Чорного моря, доступ до якого зараз проблематичний, бо Росія контролює Крим, але потенціал дуже й дуже значний.

Українці мають унікальні для всієї Європи газові пере-

ваги. Із ними країна може змінити своє економічне й політичне становище. Мова насамперед про найбільшу транзитну систему в світі. Зараз її пропускна спроможність приблизно 120 млрд м³ за рік, а в разі цілковитого оновлення може зрости до 260 млрд м³. Гігантський об'єм... Окрім того, ви маєте газосховища в Західній Україні. Їх місткість можна було б збільшити від теперешніх 32 до 52 млрд м³. Отже, найбільша у світі транзитна система й найбільша система газосховищ! Звісно, можна сказати: «Гаразд, усе це радянська спадщина. Що це означає?». Те, що Україна потенційно здатна отримати більше прибутку й користі, лібералізуючи енергетичний ринок та пов'язуючи його із західним, європейським, ніж будь-яка інша держава на схід від Альп.

Справжньою газовою перевагою є те, що з вашими власними ресурсами, транзитною мережею і системою газосховищ можна перетворити себе на центр торгівлі газом для всієї Центральної та Східної Європи і Балтії. Таким чином, у підсумку ви досягнете того, що в торгівлі газом ціна Києва стане домінуючою, за якою укладатимуть усі контракти в тому регіоні. Отже, це про потенціал, що є величезним. Я подаю це як свого роду можливе бачення. Але насправді його можна втілити в життя завдяки власним ресурсам, системам транспортування і зберігання. Не знаю, чи було оцінено той потенціал узагалі. Одне із моїх зауважень щодо нинішньої системи: чому ви миритесь з олігархами, зі спеціальними пропозиціями Газпрому? Україна могла б багато отримати від лібералізованого енергетичного ринку. Він має величезні переваги для всіх:

для неї як держави, для споживачів, бізнесменів і навіть олігархів.

Через економічну кризу споживання газу в Україні зменшилося. Так, спочатку вона імпортувала з Росії 50 млрд м³, тепер показник знизився до 30 млрд м³. 30 млрд – це насправді куди більш керований об'єм у тому сенсі, що, ймовірно, ви можете отримати 10–15 млрд через реверсні потоки. Зробивши це, значно зменшите потребу в російських поставках, бо матимете дешевший газ із Заходу. Крім того, збільшивши використання вугілля замість блакитного палива, відкинете росіян у відносно невеликий коефіцієнт. Однак зараз Росія взагалі припинила постачання газу до України.

Окрім того, ви можете почати розвивати енергоефективність. Україна у 2,5 рази менш енергоефективна за середній світовий рівень і в чотири – за середній по Європі. А ще була програма Східноєвропейського партнерства щодо енергоефективності й проблем довкілля (E5P), яка пропонувала багато коштів, щоб допомогти в царині енергетичної ефективності. Представники програми не могли укласти угоду з Януковичем із кількох причин: не вдавалося простежити, куди могли піти кошти, тощо. Тож маєте шанс щось зробити із цим зараз. Крім того, ЄС у червні вже перерахував Україні 173,32 млн грн для розвитку енергоефективності й поновлюваних джерел енергії.

МАЙБУТНЄ ЕНЕРГЕТИЧНОГО СОЮЗУ

Є реальні проблеми щодо енергетичного союзу, запропонованого Дональдом Туском, дуже важко зробити так, щоб він запрацював. Думкою, найпростішим варіантом

БІОГРАФІЧНА НОТА

Алан Райлі, юрист, професор Університету Сіті в Лондоні, дослідник Центру європейських політичних студій у Брюсселі (CEPS), один із провідних британських фахівців у сфері антимонопольного права. Займається також питаннями енергетичного права та політики, особливо стосовно лібералізації енергетичного ринку ЄС. Здобув PhD з антимонопольного права Інституту Європи Единбурзького університету, є адвокатом Верховного суду Англії та Уельсу

для України є вступ до спільного європейського газового ринку. Вона може це зробити за допомогою Договору заснування Енергетичного співтовариства. Зараз відбувається процес його перегляду. Я рекомендував би, щоб ми оновили Енергетичне співтовариство до рівня повноцінної європейської системи. Зараз окрім ЄС його членами є країни Західних Балкан, Молдова та Україна. Організація має свій секретаріат у Відні, але її проблема в дуже слабкій системі правозастосування. На мою думку, ми повинні перетворити це Енергетичне співтовариство на міні-ЄС, щоб не тільки дотримуватися правил, а й посилити повноваження його секретаріату щодо нагляду й правозастосування. Воно має стати міні-комісією з енергетичним судом. Суд та відповідний комісар керуватимуть ним так, ніби воно є частково ЄС у питаннях енергетики. Його робота забезпечила б цілковите застосування лібералізаційних заходів, а це надзвичайно допомогло б Україні просунутися вперед. Це все звело б до купи, посилило б усі системи реверсних потоків і означало б застосування спільного режиму конкуренції для регіону. Якщо ви

почнете поєднувати всі ці речі, то здобудете результат. Україна буде пов'язана зі спільним європейським газовим ринком, стане його частиною і матиме визначну роль у розвитку відповідного ринку в Центральній та Східній Європі. Газпром, по суті, виявиться іншим гравцем. Усе ще великим, але не домінуючим, як це бачимо зараз у більшій частині регіону. Якщо всі частини ринку взаємопов'язані, російський монополіст не може робити спеціальні пропозиції та ізолювати Україну. Ось чому я виступаю за підключення її газової системи до європейської. Узгоджені правила з ЄС та однакові системи правозастосування – це були б добрі новини для України.

МАЙБУТНЄ «ПІВДЕННОГО ПОТОКУ»

«Південний потік» не буде побудовано. По суті, американський уряд застосував широкий спектр санкцій на громадян та підприємства РФ, і деякі з них пов'язані із проектом «Південного потоку». Тож я не бачу, як він може дістати західне фінансування й партнерство. Певен, що люди так чи так продовжуватимуть це обговорення, але правда

полягає в тому, що «Південний потік» тепер мертвий проект. Наприклад, якщо ви є іноземним банком або західною компанією і перебуваєте у списку на Нью-Йоркській фондовій біржі, для вас було б надзвичайно небезпечно зв'язуватися з «Південним потоком». Ризик у тому, що або вже наявні, або потенційні санкції спричиняться до візиту представників Комісії із цінних паперів і бірж та міністерства юстиції США. Гадаю, що ніхто не хотів би втягувати себе в розслідування за участю цих установ із перспективою серйозних цивільних або навіть кримінальних санкцій. Є ще інше питання (яке може тільки погіршити ситуацію з «Південним потоком»): у російській блогосфері точиться дискусія про можливу побудову Москвою трубопроводу через Крим. А прокладання газопроводу через незаконно окуповану територію робить його існування неможливим і погрозливим. Ніхто не може бути залучений до цього. Україна, ймовірно, матиме нагоду заарештувати весь газ, який через нього постачатимуть.

Я був на дискусії із приводу будівництва «Південного потоку» минулого тижня у Відні. Є дуже багато розмов, що «Австрія підтримує, Угорщина підтримує, Сербія підтримує». Але як вам вдається побудувати його, якщо у вас немає повного спектра держав? А ще може бути, що, поки американці тиснутимуть на Болгарію, інші країни, користуючись цим, на словах підтримуватимуть спорудження трубопроводу, однак нічого не будуватимуть.

СЛАНЦЕВИЙ ГАЗ

У питанні сланцевого газу в Україні величезний безлад. Звичайно, є проблема на Сході, на території, ліцензований для Shell. Але я порадив би офіційному Києву закликати Chevron поспішити й просто робити своє в Західній Україні. Гадаю, там питання полягає у створенні регулятивного та екологічного режиму, який був би надійним і добре налагодженим, дозволив би набратися швидкості й рухатися далі, розвиваючи ресурс. У сланцевого газу є серйозний потенціал, оскільки багато експертів стверджують, що кількість його величезна. ■

Плавати не можна тонути

Минуло 150 років монетарних експериментів, а світ досі не знає, як організувати глобальні фінанси

Пленарне засідання Бреттон-Вудської фінансової конференції 4 липня 1944 року, яка дала початок Світовому банку і встановила прив'язку долара США до золота на рівні \$35 за унцію

У липні 70 років тому в американському містечку Бреттон-Вудс зібралися 730 делегатів, щоб відновити давню дискусію. Світова торгівля вже давно страждала від одного фундаментального недоліку: що більшої визначеності прагнули надати країни курсу своїх валют, то менше простору для маневрів їм залишалось у внутрішніх економічних питаннях. За 30 років до Бреттон-Вудса першу спробу людства вирішити цю проблему способом запровадження золотого стандарту зруйнувала Перша світова. Початі у 1920-

роках намагання відродити його закінчилися депресією та новою війною. Погоджена в Бреттон-Вудсі система обмінного курсу протрималася лише одне покоління. Після 150 років експериментів планета так і не вирішила цієї проблеми.

Більшість монетарних систем з'явилися на світ унаслідок радше випадку, ніж задуму. Класичний золотий стандарт розвинувся в індустріальній Британії. Її економічний успіх заохотив інших взаємодіяти на тих самих умовах. Із переходом Німеччини на золото в 1871 році одним стандартом почали ко-

ристуватися дві провідні держави Європи; незабаром їхній приклад перейняли інші.

Завдяки верховенству золотого стандарту коліщатка глобальної торгівлі крутилися без перешкод. В усіх країнах були фіксовані обмінні курси, і рухові капіталу не заважали жодні регуляторні перепони. Попри те що той вільний рух робив уразливими національні валюти, система проіснувала десятки років, бо держави неухильно дотримувалися золотого стандарту. Цей порядок, своєю чергою, базувався на порівняно слабкому політичному впливі трудящих мас і відносній силі кредиторів. Центробанки утримувалися від рішень, які могли викликати дестабілізацію, і кредитували один одного в періоди криз.

Змінила все Перша світова. Ворогуючі сторони почали контролювати рух капіталу і друкувати гроші, щоб оплатити війну. У повоєнний час Європа намагалася підлатати систему, але та вже не працювала як слід. Золоті резерви розбалансувалися: Франція і Америка накопичували запаси золота, а у Британії та Німеччині воно закінчувалося. Бракувало й солідарності серед центробанків. Америка, яка в певні періоди мала у своїх руках 46% золотого запасу світу, могла б відновити статус-кво, збільшивши грошову масу й дозволивши зростання цін. Але вона відмовлялася робити це через внутрішні моменти, головню, щоб обмежити бум на Волл-стрит.

Відроджена система не витримала тиску Великої депресії. Охоплені кризою держави були змушені вибирати між порятунком вітчизняних банків та захис-

ФОТО: AP

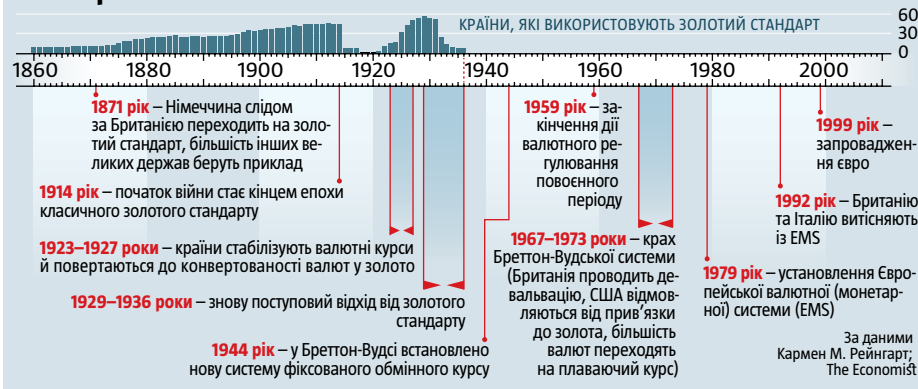
том прив'язки національної валюти до золота. Керівники регуляторів раз по раз зустрічались і обговорювали, як можна взяти кризу під контроль, але їм бракувало того духу співпраці, який панував до 1914 року. Австрія і Німеччина вийшли із системи в 1931-му. До 1936-го золотого стандарту вже не існувало.

У Бреттон-Вудсі світ укотре спробував створити універсальну систему. Але компроміси конференції, що відбулася там 1944 року, породили цілу мозаїку підходів. Країни прив'язували вартість своїх валют до долара, який, своєю чергою, залежав від золота. Але за надзвичайних обставин прив'язку можна було коригувати. Для допомоги в боротьбі із кризою створили МВФ; щоб кредитувати бідні країни – Світовий банк. Конференція також підготувала передумови для Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) – платформи торговельних перемовин і предтечі Світової організації торгівлі (СОТ).

У перші роки існування інституції Бреттон-Вудської системи особливо себе не проявляли. Кредити Світового банку в Європі від 1947 до 1953 року дорівнювали лише 5% американської допомоги в межах плану Маршалла. Зі скасуванням контролю над рухом капіталу й торгівлею почали даватися ознаки перекося. Коли в якійсь країні уряд щедро виділяв кошти на соціальне забезпечення та воєнні авантюри, різко зростали дисбаланс торгівлі й інфляція, що зменшувало довіру до валютної прив'язки. До кінця 1960-х це напруження вийшло з-під контролю. 1967 року Британія була змушена вдатися до девальвації фунта, що підірвало довіру до системи. А 1971-го американський президент Річард Ніксон вирішив відмовитися від прив'язки до золота і провести девальвацію, аби не допустити різкого скорочення державних видатків для збалансування бюджету й контролю над інфляцією. Більшість великих країн вийшли із Бреттон-Вудської системи і встановили плаваючий курс валют.

Неодноразовий крах режимів фіксованого обмінного курсу мало похитнув віру в саму ідею спільної монетарної системи.

Віхи грошової системи

Тож 1979 року лідери держав Старого світу започаткували Європейську валютну систему – попередницю нинішньої еврозони. Але ринки раз по раз піддавали сумніву готовність периферійних країн підганяти під її вимоги внутрішню економічну політику. Через сплеск скептицизму почалася критика прив'язки валют Італії та Британії, і в 1992-му ці країни були змушені вийти з системи. Попри те, офіційний Рим урешті погодився на глибшу валютну інтеграцію в зону євро.

Країнам, що розвиваються, теж було важко відмовитися від прив'язки валюти. Фіксовані курси можуть підтримувати валютно-фінансову дисципліну і приборкувати інфляцію – звичну проблему третього світу. А ще вони здатні зменшувати вартість кредитування. Проте занадто часто такі прив'язки закінчувалися проблемами, позаяк закредитовані економіки не могли підтримувати дисципліну, необхідну для їх захисту. Ринки карали за це негайно: починалися кризи й вимушені девальвації. Найдраматичнішою стала фінансова криза в Азії 1997–1998 років.

Але історія нічого не вчить, і плаваючі обмінні курси залишаються непопулярними. Країни, що розвиваються, перейшли натомість до регульованих курсів, підтримуваних через інтервенції. Китай, друга за величиною економіка світу, маніпулює своєю валютою особливо енергійно й подолали прив'язував її до долара. Відтак більш ніж половину світової економічної активності зосереджено у двох масивних моновалютних блоках. Менш ніж де-

сята частина нових економік залишають курси своїх валют на розсуд вільного ринку.

Неприязнь до плаваючого курсу залишається загадкою. Фіксовані курси можуть зменшити вартість кредитування, але часто вони штовхають до боргової ями й економічної кризи. Тим часом модерні технології обмежують витрати на валютні транзакції. Дослідження

ГНУЧКІ ОБМІННІ КУРСИ ЗМЕНШУЮТЬ УРАЗЛИВІСТЬ І ДО МАКРОЕКОНОМІЧНИХ, І ДО ФІНАНСОВИХ КРИЗ

МВФ показало, що гнучкі обмінні курси зменшують уразливість і до макроекономічних, і до фінансових криз. А на думку Джозефа Ганьйона, експерта Інституту міжнародної економіки Петерсона, держави із плаваючим валютним курсом успішніше подолали світову фінансову кризу та її наслідки.

Історія свідчить, що валютні угоди ніколи не існують довше за політико-економічну ситуацію, яка їх породила. В умовах різких змін глобальної економіки з появою цілого світу нових ринків важко уявити збереження панівної сьогодні монетарної системи. Китай заявляє про поступову лібералізацію руху свого капіталу й підтримку торгівлі в юанях. Можливо, на цьому опуститься завеса доларової ери, відкритої в Бреттон-Вудсі. Але на практиці Пекін не дуже прагне відмовитися від звичної безпеки регульованого обмінного курсу. Із золотими звичками розлучатися важко. ■

© 2014 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Трагедія арабів

Чому близькосхідні країни так і не змогли дати демократію, щастя й достаток своїм народам і як цьому зарадити

На початку липня вулиці Каїра заповнили прихильники першого вільнообраного єгипетського президента, лідера руху «Брати-мусульмани» Могаммеда Мурсі, якого рік тому усунули від керма військові

Тисячу років тому величні міста Багдад, Дамаск і Каїр по черзі випереджали західний світ. Іслам і новаторство були нерозривними поняттями. Різні арабські халіфати ставали динамічними супердержавами, твердинями науки, толерантності й торгівлі. Сьогодні Арабський світ у жалюгідному стані. Поки Азія, Латинська Америка й Африка йдуть уперед, Близький Схід тягнуть назад деспотія та війни.

Надія засяяла три роки тому, коли регіоном прокотилася хвиля заворушень, змівши чотирьох диктаторів (у Тунісі, Єгипті, Лівії та Ємені) і пробудивши прагнення до змін в інших країнах, зокрема в Сирії. Але плоди Арабської весни згнили, спричинивши відродження автократизму та війну.

Чому арабські країни так і не здобули демократії, щастя чи

(крім тих, кому пощастило з нафтою) достатку для 350 млн населення – одне з найбільших питань нашого часу. Що робить арабське суспільство сприйнятливим до жорстоких режимів та фанатиків, які настроєні знищити і їх, і їхніх можливих союзників на Заході? Ніхто не каже, що арабам як народів бракує талантів або що вони страждають від якоїсь патологічної антипатії до демократизму. Але щоб ці люди пробудилися зі свого страшного сну, а світ відчув себе в безпеці, повинні відбутися дуже великі зміни.

ХТО КРАЙНІЙ?

Одна із проблем полягає в тому, що в арабських країнах так багато негараздів. Сирію та Ірак зараз навряд чи можна назвати державами взагалі. Цього місяця банда джихадистів брутально заявила, що їхні кордони недійсні,

натомість проголосивши новий ісламський халіфат, куди мають увійти Ірак і Велика Сирія (з ізраїльською Палестиною, Ліваном, Йорданією та кількома районами Туреччини), а згодом і цілий світ. Лідери цього утвору поставили собі за мету вбивати немусульман не тільки на Близькому Сході, а й на вулицях Нью-Йорка, Лондона та Парижа. Єгипет повернувся під правління військових. У Лівії після жорстокого кінця Муаммара Каддафі до влади прийшли некеровані бойовики. Ємен роздирають повстання, внутрішні чвари й «Аль-Каїда». Палестині теж іще далеко до справжньої державності й миру: убивство трьох ізраїльських юнаків та каральні акції у відповідь загрожують новим витком насильства. Навіть такі країни, як Саудівська Аравія і Алжир, чий режим захищений нафтогазовим багатством і під-

тримувані суворим апаратом державної безпеки, насправді вразливіші, ніж може здатися збоку. І лише Туніс, який першим зажадав свободи три роки тому, демонструє паростки справжньої демократії.

В основі деяких серйозних проблем арабів лежить іслам (чи принаймні його сучасні інтерпретації). Заяви його численних світил про об'єднання духовної та світської влади без відділення релігії від держави зашкодили розвиткові незалежних політичних інститутів. Войовнича мусульманська меншина домагається легітимності через дедалі фанатичніше тлумачення Корану. Інші мусульмани під загрозою громадянської війни та насили з боку бойовиків шукають захисту в сектах. Якщо раніше багато сунітів і шіїтів з Іраку та Сирії одружувалися між собою, то сьогодні вони калічать одні інших.

Але релігійний екстремізм – це вихід, який люди дають своїм стражданням, а не фундаментальна їх причина. Адже існують демократичні ісламські суспільства, що успішно розвиваються (як-от Індонезія). А в Арабському світі слабкою є сама канва державності. Заклякту руку напівживої Османської імперії після Першої світової війни змінив гніт британського і французького правління. У більшій частині Арабського світу контроль або вплив метрополій тривав аж до 1960-х років. Тамтешні країни ще не навчилися розвивати інституційні засади демократії: мистецтво компромісу в парламентському дискурсі, захист меншин, емансипацію жінок, вільну пресу, незалежні суди, університети і профспілки.

До відсутності ліберальної держави додавалась відсутність ліберальної економіки. Після здобуття незалежності там молилися на центральне планування (часто-густо за підказкою Радянського Союзу). Маючи несприятливі умови для ринкового розвитку й орієнтуючись на субсидії та центральне регулювання, арабські держави задушили свою економіку. Натомість уряд використовував важелі економічної влади, особливо коли якимось чином ішлося про нафту. А там, де зникли обмеження постколоніального соціалізму, на зміну їм

прийшов свояцький, рентний капіталізм (як в останні роки правління Госні Мубарака в Єгипті). Приватизація була призначена для осіб, наближених до влади. Вільних ринків практично не було, компанії світового класу фактично так і не з'явилися в Арабському світі, а розумні араби, які хотіли досягти успіхів у бізнесі або науці, мусили їхати до Америки чи Європи.

Застій економіки породжував невдоволення. Монархи й довічні президенти захищалися від нього спецслужбами та силовиками. Мечеть стала джерелом безкоштовних громадських послуг і одним із небагатьох місць, де можна було збиратися і слухати виступи. Іслам радикалізувався, і обурені люди, повні гніву на своїх правителів, почали ненавидіти західні держави, які їх підтримували. Тим часом безробіття викликало бродіння серед численних груп молоді. Завдяки електронним медіа вони чимдалі краще розуміли, що за межами Близького Сходу перспектив для таких, як вони, набагато більше. Дивусе не те, що вони вийшли на вулиці під час Арабської весни, а те, що не зробили цього ще раніше.

РУІНА ЯК ДОЛЯ

Усе те не можна легко і швидко виправити. Чужинці, які часто приходили на Близький Схід як загарбники й окупанти, не можуть просто так придушити справу джихадистів або нав'язати процвітання та демократію. Принаймні це слід усвідомити після катастрофічного вторгнення до Іраку у 2003 році. Але військова підтримка (постачання дронів та обмеженого контингенту спеціальних сил) здатна допомогти тримати джихадистів в Іраку під контролем. Не виключено, її доведеться надавати на постійній основі. Навіть попри те що новий халіфат навряд чи стане повноцінною державою, він іще багато років може породжувати джихадистів, здатних експортувати тероризм.

Однак зупинити свій цивілізаційний занепад можуть тільки самі араби. А екстремісти не дають жодних надій. Монархи та військові повторюють свої мантри про «стабільність». Привабливість останньої можна зрозуміти, коли навколо хаос, але ре-

Якщо не враховувати шкоди, безпосередньо завданої американським вторгненням в Ірак 2003 року, загалом за десятиліття кровопролиття в цій країні та за час громадянської війни, що вибухнула 2011-го в Сирії, на сьогодні загинуло понад

300 тис. осіб.

Близько **13 млн** стали біженцями. Розграбовано сотні археологічних пам'яток і спустошено міста на кшталт стародавнього Алеппо: таких серйозних утрат культурна спадщина людства не знала від часів Другої світової

пресі та застій – це не вирішення проблеми. Вони не допомагали й раніше; натомість були фактично коренем зла. Навіть якщо арабське пробудження наразі припинилося, ті могутні сили, які його викликали, нікуди не зникли. Соціальних мереж, які запалили революцію в свідомості, не ліквідувати. Мешканцям палаців і тим, хто підтримує їх на Заході, слід розуміти: стабільність вимагає реформ.

Чи марно на це сподіватися? Сьогодні перспективи вимальовуються криваві. Але зрештою фанатики колись знищать самі себе. Тим часом де тільки можливо помірковані світські суніти, які становлять більшість арабських мусульман, повинні заявити про себе на повен голос. І коли настане їхній час, їм потрібно зосередитися на тих цінностях, які колись прославили Арабський світ. Освіта забезпечила йому першість у медицині, математиці, архітектурі й астрономії. Торгівля дала змогу побудувати казкові столиці, наповнені ароматами прянощів і шурхотом шовків. А в найкращі часи Арабський світ був космополітичним прихистком для юдеїв, християн і мусульман численних віротлумачень та

У НАЙКРАЩІ ЧАСИ АРАБСЬКИЙ СВІТ БУВ КОСМОПОЛІТИЧНИМ ПРИХИСТКОМ ДЛЯ ЮДЕЇВ, ХРИСТІЯН І МУСУЛЬМАН. В АТМОСФЕРІ ТЕРПИМОСТІ РОЗКВІТАЛА ТВОРЧІСТЬ І З'ЯВЛЯЛИСЯ ВИНАХОДИ

сект, і в такій атмосфері терпимості розквітала творчість, з'являлися винаходи.

Плюралізм, освіта, відкриті ринки – такими були колись арабські цінності, і такими вони можуть стати знову. Сьогодні, коли в Іраку та Сирії суніти й шіїти вцепилися одні одним у горлянки, а в Єгипті на новий трон сів колишній генерал, між таким теперішнім і бажаним майбутнім – бездонна прірва. Але для народу, котрий пережив уже стільки лих, згадані цінності все ще сяють дороговказом до кращого майбутнього. ■

© 2014 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Європа і РФ: убозтво філософії

Підкуп західних інтелектуалів та експорт специфічної ідеології – давня забава російських правителів

Автор:
Ігор Лосєв

Для великих завоювань потрібні великі концепти, потужна ідеологія з привабливою для мільйонів людей системою гасел. Навіть тоталітарні режими не можуть тривалий час існувати, спираючись тільки на фізичну силу. Вони потребують не лише терору, а й догми і дива, якогось масового вчення, що повинне дати відповіді на багато запитань із претензією на їх істинність і запропонувати загальну мрію. Колишні в'язні соціалістичного табору, переживши цілковитий крах примусової комуністичної утопії, кинулися на Захід, щоб приєднатися до реально втілених ідеалів прав людини, свободи, правової держави, соціального суспільства тощо. Зрозуміло, що з «позиції вічності» ці ідеали також ще аж ніяк не ідеально втілені в життя і в західному світі, однак є надзвичайно промовистими в демонстраційному ефекті з досягненнями (а

над усе з ціною тих досягнень!) тоталітарних систем.

Жодна фізична сила, якщо вона претендує на домінування у світі чи великому регіоні, не може бути мовчазною, завжди потребує певної програми, маніфестації своїх сенсів і пропозицій, як кажуть, *urbi et orbi*. Зрештою, йдеться не тільки про виправдання своїх дій перед іншими, а й про необхідність самовиправдання, пояснення самим собі, що і в ім'я чого робиться, чому саме так, а не інакше.

Отже, за масштабних геополітичних планів не можна обійтися без певної політичної філософії, з якою треба звернутися до спільників та опонентів, до прихильників і супротивників. За деяких обставин через свої теоретично-пропагандистські чесноти така філософія може сприяти експансії чи через свої хиби, недостатню конкурентність піддажувати її.

В історії Росії було кілька етапів теоретичного обґрунтування

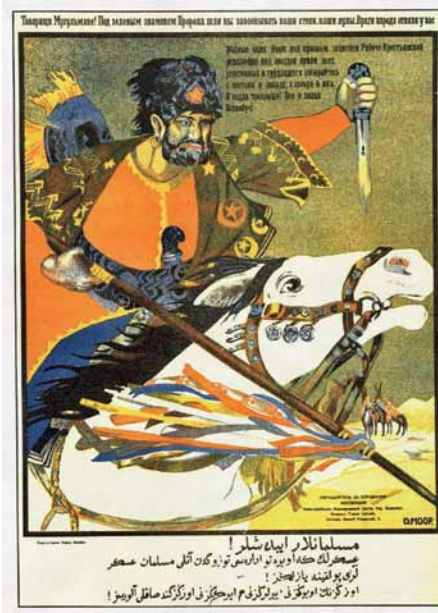
експансіоністської хтивості, виправдання нестримного гону до збільшення своїх меж і прагнення панувати над світом, диктуючи йому свої уявлення про політичну норму й належний глобальний устрій.

Коли Москва щойно сформувалася і почала виходити з північно-східного ведмежого кута Європи, програму її дій окреслив монах Філофій: «Два Рима падоша, третій стоить, четвертому не бить. Москва – третій Рим!». Ішлося про те, що Московія мала претензію на роль гегемона всього східнохристиянського світу після краху Візантії, що впала під ударами турків. Ішлося про наміри вести жорстоку боротьбу проти західного християнства, проти ісламу, претендуючи на місце однієї із супердержав тогочасної ойкумени. Теза Філофія майже два століття була орієнтиром для московської еліти.

На початку XIX століття виникла необхідність в усвідомленні внутрішніх ідеологічних основ імперії, що забезпечували її міцність, без якої не можна було виконувати зовнішні геополітичні завдання. Такі основи запропонував міністр народної освіти граф Уваров у його знаменитій тріаді: «Православие, самодержавие, народность». Більш чи менш вдало ця тріада цементувала імперію і виправдувала її завоювання аж до 1917 року.

А тоді прийшла велика міжнародна соціальна утопія «Пролетарі всіх країн єднайтеся!».

РОСІЙСЬКІ ІДЕОЛОГІЧНІ МІФИ – річ надзвичайно живуча, незмінна і трансльована кризь сторіччя

приватизована Росією, що охоче взяла на себе функції центру світової революції та столиці прогресивного людства. Утопія аж ніяк не суперечила російській імперській традиції. Як дотепно висловився один із більшовицьких ватажків, міжнародний авантюрист Карл Радек: «Не вийшло у нас із Третім Римом, вийде з Третім Інтернаціоналом!». Справді, пропаганда соціальної справедливості, влади, що нібито належить трудящим, такого собі Царства Божого на Землі, вітчизни пролетарів цілого світу дала Москві мільйони щирих «корисних ідіотів» (за висловом Леніна) у багатьох іноземних країнах, а розвідці ЧК – ГПУ – НКВД – КГБ – тисячі агентів-ентузіастів, що вважали тоталітарний СРСР утіленням найкращих мрій людства. Досить згадати, що знаменитий суперагент КГБ британець Кім Філібі, який належав до аристократії Сполученого Королівства, вступив у контакт із радянською розвідкою через те, що був фанатичним симпатиком червоної Москви, як і його друзі з так званої кембриджської п'ятірки.

Кілька десятиліть Кремль міг залюбки маніпулювати багатьма західними інтелектуалами лівого ідейно-політичного спрямування. Серед них і доволі значні постаті європейської культури: Бернард Шоу, Ліон Фойхтвангер, Анрі Барбюс, Луї Арагон, Ромен Ролан та ін. Розчарування в цих колах почалося тільки після придушення радянськими танками Празької весни 1968 року. Проте «корисних ідіотів» (і необов'язково лівих) там і дотепер вистачає. Однак це явище, на відміну від часів СРСР, уже не є масовим.

Крах комуністичної утопії став і крахом глобального світового впливу Кремля. Нині відчувається драматичний для Росії вакуум ідей, який аж ніяк не можуть заповнити наблизені до російської влади «міські божевільні» на кшталт Дутіна і Проханова з їхнім ідеологічним шаманством. Максимум можливого – убого-провінційний вузьконаціональний концепт «Русского міра», з яким навіть не до кожного етнічного росіянина можна достукатися, а що вже казати про Балтію, Центральну Азію, Закавказзя, Україну... Цього замало для домінування не те що у світі, а й на пострадянському терені. Москва ще

може якийсь час поспекулювати на сліпоті (що вже демонструє ознаки іронічності) Заходу, що і далі вважає Росію демократичною державою, попри диктатуру спецслужб і фіорерську автократію Путіна. Проте загалом сьогодні Москві залишається тільки безідейне банальне насильство і не менш банальний підкуп. Однак на Заході ці речі спрацьовують нині, як і сотні років тому. Дається взнаки досвід ЧК – ГПУ – НКВД – МГБ – КГБ, збагачений досягненнями традиційного російського імперіалізму й антизахідництва. Путін експортує корупцію на Захід і робить це доволі успішно, як раніше Російська імперія, а Захід, як і раніше, охоче корумпується.

Офіційний Петербург використовував підкуп іноземних громадсько-політичних і культурних авторитетів ще з початку XVIII століття (хоча

Московія і раніше цим не гребувала). Царський посол у Парижі Волков запропонував Петру I змінити негативну думку французького суспільства щодо Росії, підкупивши редакторів газет. Для позитиву вважали за потрібне найняти з десятків головних журналістів і письменників, які зобов'язувалися писати відповідні апологетичні статті. Наприклад, класик французької літератури Фонтенель створює текст «Похвала Петрові!». Не соромився заробляти на лестоцях навіть Вольтер і сам визнавав, що у своїх писаннях на російські теми поведився як «досконалий облесник». Його співвітчизник д'Аламбер дав таку оцінку «російським» творам філософа: «О Боже мій, справді цей восьмий том Вольтера (що містить «Історію Петра I») викликає огиду низотності і

ОБЛИЧЧЯ РУССКОГО МІРА. «Актор всієї Русі» Жерар Депардьє і «ярий російський патріот» Рамзан Кадиров продовжують традицію радянсько-французької дружби

плюгавістю своїх похвал. Дійсно, варто мати щорічну ренту в 10 000 ліврів, жити у вільній країні й написати таку історію!». Французи підозрювали, що в творенні цієї «історії» брали участь петербурзькі цензори. Великий філософ і письменник у цій справі показав себе вельми цинічною людиною, бо не мав ілюзій стосовно Росії і в 1760 році висловився про неї так: «Звичаї там такі самі важкі, як і клімат, заздрість до чужинців гранична, деспотизм безмежний, суспільство нікчемне».

Єкатеріна II з метою адаптації до своїх інтересів французьких енциклопедистів купила за 15 тис. ліврів книгозбірню Дені Дідро і призначила його пожиттєво завідувачем цієї бібліотеки з виплатою 1 тис. ліврів щороку. Денні Дідро! А ми кажемо про екс-канцлера Німеччини Гергарда Шредера... Вольтер писав, що Єкатеріна II зробилася «справжньою добродійкою Європи».

Український дослідник в еміграції Павло Голубенко писав: «Таємна російська поліція, або «III Отделение Канцелярії его Императорского Величества», тримала за кордоном своїх спеціальних агентів, завданням яких було вміщувати в іноземній пресі відповідні пропагандистські статті про Росію, підкуповувати з цією метою редакторів газет і журналів». Одним із таких агентів був Яков Толстой, про якого російський посол у Франції писав шефові жандармів Бенкендорфу: «Він міг би тоді обробляти пресу, так би мовити, під шумок, а ті зв'язки, які складуться в нього силою самого його службового становища, значно полегшать йому можливість здобути вплив у літературних колах». Сам Толстой вважав, що у взаєминах із французькими журналістами й редакторами треба «діяти шляхом обіцянок нагород і тепер же роздавати їх деяким особам, які зробили послугу нашій справі». У Петербурзі намагалися використати за певну суму в інтересах своєї пропаганди навіть Оноре де Бальзака, проте, провалившись із маркізом де Кюстіном, не ризикнули.

Минуло понад 200 років. Що змінилося в Росії і що змінилося в Європі? Хіба що ціни, суми гонорарів... Євразійські ціни, як і раніше, перемагають європейські ціності. І це найбільша проблема сучасного людства. ■

Українське XIX століття: асиміляція неможлива

Історія довгого XIX століття вчить, що ідеали національної свободи та національної солідарності не можна розмінювати на найпривабливіші гасла соціальної рівності – байдуже, чи то народницьке «земля і воля», чи більшовицьке «земля селянам»

Автор:
Юрій Терещенко

Наприкінці XVIII століття, після ліквідації Гетьманщини та Запорозької Січі, Україна була включена до російської загальноімперської державної системи з її уніфікаційними методами управління та самодержавно-поліцейською владою. Умови Переяславського договору 1654 року, за якими Україна, визнавши протекторат царя, зберігала вироблений нею суспільний устрій, були брутально розтоптані російським царизмом, і «країна козаків» втратила залишки своєї державності.

УКРАЇНСЬКЕ «БУТИ ЧИ НЕ БУТИ»

Перед українцями невдовзі постало питання про те, чи існуватиме їхня батьківщина як окремих національний організм, чи буде повністю поглинута зажерливим північним сусідом. Ішлося не про зміну існуючої доти моделі відносин між Україною та Росією, а фактично про припинення національного існування українців. Саме в цьому полягала мета Російської імперії і саме цим визначався головний зміст «спільної історії двох народів», про яку сьогодні з таким пафосом промовляють російські політики та їхні підпісувачі в Україні. На цьому тлі сучасні суперечки з приводу того, чи наша країна була колонією Росії, чи мала якісь інші форми залежності, позбавлені серйозного сенсу, хоча й досі є каменем спотикання для деяких суспільствознавців. Адже характер відносин України і Росії жодним

чином не вкладається у зміст взаємин традиційних колоніальних держав (Англії, Франції, Іспанії, Голландії тощо) із захопленими ними територіями. Наш північний сусід ставив перед собою завдання, яким не переймалася жодна колоніальна імперія світу: повністю зрусіфікувати і фактично ліквідувати український національний організм. Понад 300 років Російська імперія крок за кроком прагнула знищити національно-культурну окремішність України й варваризувати її, нав'язавши свій суспільний устрій і спосіб життя.

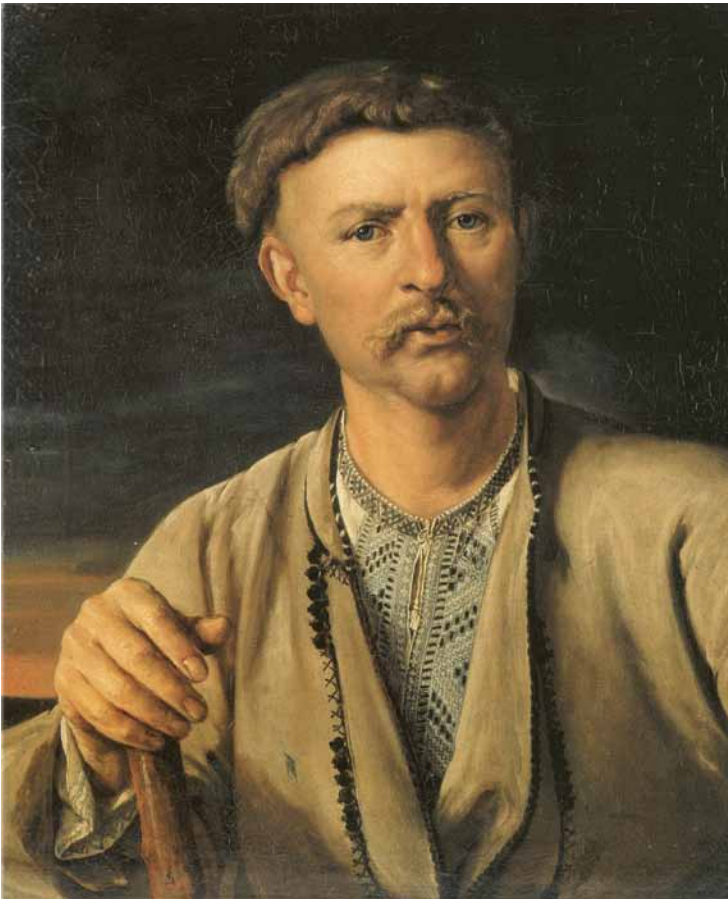
привласнити етнонім «Русь», згодом «Росія» – грецький відповідник терміна «Русь», хоча не мала для цього жодних реальних підстав. Протягом багатьох століть вона маніпулює вкраденим нею етнонімом з метою присвоєння багатющої культурної та суспільно-політичної спадщини Старокиївської держави, яка ніколи їй не належала.

«Модернізатор» Пьотр I усвідомлював, що для «європеїзації» Московії необхідно спиратися на потужніше суспільно-культурне підґрунтя, якого не було в його країні, але яке мала підвладна Україна. За відсутності власних національних державотворчих і культурних здобутків, спільних із Європою, Москва цинічно намагалася «запозичити» цивілізаційні надбання України, старокиївську державну традицію, її культуру, загальноєвропейське визнання. Від часів Петра I російська дипломатія активно утверджує у вжитку на Заході новий термін «Росія», «росіяни» замість звичного для європейських країн «Московія», «московити». Так, із наказу Петра I Александр Меншиков надіслав циркуляр російському дипломату князю Долгорукому: «Во всех курантах печатают государство наше Московским, а не Российским, и того ради извольте у себя сие перестеречь чтобы печатали российским, о чем и к прочим ко всем дворам писано». Власне, впродовж XVIII століття, у добу піднесення Російської імперії, офіційно утвердилася її ідентифікація з політичною і культурною спадщиною давньої Русі-України. У підвалини імперської ідеології

КОНСЕРВАТИЗМ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНИНА, ЙОГО ПАМ'ЯТЬ ПРО НАЦІОНАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ ЗБЕРЕГЛИ ТІ ЦІННОСТІ, ЯКІ НАДИХАЛИ УКРАЇНСЬКУ ЕЛІТУ НА БОРОТЬБУ ЗА НАЦІОНАЛЬНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ

Протягом тривалого часу Україна мала дві головні самоназви: «Русь» та «Україна». Перша з них уже стала історичною, а друга остаточно утвердилася як національне найменування. Такі зміни національної назви мали місце і в багатьох інших європейських народів. Свідоме чи несвідоме небажання розуміти це призводить до помилкових визначень часу появи українців як етносу або слугує «підставою» для відвертих ксенофобських спекуляцій.

Формуючи свою державність, Москва цинічно прагнула

«Портрет українця».
Художник
Василь
Тропінін

«Дівчина-українка».
Художник
Микола
Рачков

було закладено формулу «єдиної неподільної Росії», яка на довгі роки стала засобом відлучення українців від створеної ними старокиївської державності, засобом їх нещадної русифікації.

УКРАЇНСЬКЕ СЕЛО ЯК БАСТІОН ІДЕНТИЧНОСТІ

Однак є всі підстави стверджувати, що, попри асиміляційні заходи Російської імперії, застосування нею розмаїтого арсеналу національного гноблення, українці зберегли у суспільній свідомості відчуття власної окремішності, пам'ять про своє історичне минуле. Важливим фактором збереження цієї самоідентичності стало українське село, яке спиралося на вироблені протягом багатьох поколінь особливості матеріального і духовного існування. Воно було творцем однієї з найдавніших землеробських цивілізацій, виробило стійкі й тривалі підвалини національного існування і, незважаючи на всі примхи історичної долі, донесло їх до новітніх часів.

Українське село суттєво відрізнялося від російського способом землекористування, включеністю протягом тривалого часу у сферу європейських культурних і правових цінностей, ефективнішою організацією праці, особливостями побуту, соціальної психології тощо. Суттєвим соціально-економічним підґрунтям української окремішності було домінування подвірного землекористування в Україні, тоді як Росія була майже виключно общинною.

Централізм Російської імперії так і не зміг подолати прірву між «общинною Росією» і «подвірною Україною». Більших «успіхів» досяг більшовизм, який загнав українського селянина в колгоспи й застосував безпрецедентний у світовій історії геноцид, щоб здолати активний і пасивний опір українців асиміляційному наступу імперії. Однак, попри падіння національної державності, українське село фактично повністю зберігало притаманний йому спосіб життя, нестримний потяг до господарського освоєння нових земель, що й дало змогу зрештою виконати одвічне геополітичне завдання України – господарське освоєн-

ення узбережжя Чорного і Азовського морів.

У своєму органічному спротиві російському централізмові селянство вдавалося до різних форм протидії – аж до окремих акцій непокори, фізичної розправи з поміщиками та чиновниками, масових виступів, які часом набували виразного національного забарвлення. У 1855 році, зокрема, таким рухом стала «Київська козаччина», яка охопила 500 сіл Київщини й свідчила про те, що українське селянство стихійно зберігало історичну пам'ять і національну свідомість.

Саме світоглядний пласт, збережений у селянському середовищі, став важливим компонентом того підґрунтя, на якому формувалося національне відродження XIX – початку XX століття. Попри важкі соціально-економічні умови, завдяки консерватизму українського селянина, його високій духовності, пошануванню ним національно-історичних традицій було збережено надзвичайно важливий комплекс цінностей, який надихав українську еліту на творчість і боротьбу за національне самовизначення. Село ставало тим фактором, який підтверджував незнищенність національного «я», надав насагу і був потужним резервуаром національно-визвольної боротьби в Україні. Звідси український рух постійно черпав людські ресурси, духовні й матеріальні сили.

Тотальне несприйняття Україною імперських порядків, попри загалом лояльне ставлення до інституту російської монархії, констатувало багато обсерваторів тодішньої української діяльності. «Я не находил в Малороссии ни одного человека, с которым мне удавалось говорить, выгодно к России расположенным; во всех господствовал явный дух оппозиции», – писав про свої відвідини України в 1824 році генерал Александр Михайловский-Данілевский.

У такому самому дусі висловлювалося чимало інших спостерігачів українського буття, зокрема німецький географ і мандрівник Йоганн Георг Коль, який у 1841 році відвідав Україну. «Неприятнь народу Малоросії до народу Великоросії настільки сильна, що її можна на-

звати просто національною ненавистю...» Він констатував, що українська шляхта зберігає «багато ознак свого золотого віку незалежності. У багатьох будинках можна побачити портрети Хмельницького, Мазепи, Скоропадського і Розумовського, які в різні часи були гетьманами, а рукописи, що розповідають про тамті дні, старанно зберігаються у скринях». Коль помітив надзвичайно важливий фактор впливу дворянства на суспільне життя українців XIX століття. Він наголошує, що українці «мають свою власну мову, мають свої власні історичні спогади, рідко змішуються або беруть шлюб з московськими правителями... Можна сказати, що їхнє національне коріння росте з провінційної знаті, яка проживає по селах і від якої походять усі великі політичні рухи». Німецький мандрівник зміг розгледіти те, чого пізніше не хотіла бачити панівна в українському суспільному русі XIX століття народницька інтелігенція.

«ПРОВІНЦІЙНА ЗНАТЬ»

Українська дворянсько-шляхетська верства разом із селянством стихійно зберігала мову, віру, звичаї, традиційні форми родинного та громадського життя. Тяглість цього процесу проявлялася впродовж усього XIX століття – аж до революційних потрясінь 1917–1921 років. У перші десятиліття XIX століття, поставши перед фактом утрати ще донедавна звичних форм суспільного і культурного життя, українська козацько-старшинська еліта, попри акцептацію зовнішніх ознак російського побуту, зберігала чимало особливостей давнього традиційного способу життя. Саме ця верства виявилася найактивнішим учасником процесу національного відродження, визначила його суспільний зміст і засоби вираження. Нашадки козацької старшини становили основний контингент численних опозиційних гуртків, де обговорювалися гострі політичні проблеми, зокрема відновлення гетьманства, реанімація козацького стану, традиційних суспільних інститутів. Такі гуртки були створені в Новгороді-

«Портрет Василя Тарновського (молодшого)». Художник Андрій Горонович

«Портрет Єлизавети Дараган». Художник Михайло Брянський

Сіверському, Чернігові, Полтаві, Києві. Нерідко вони виникали й у великопанських садибах, зокрема в Капністів в Обухівці або Миклашевських у Понурівці тощо. Нашадки панівної верстви Гетьманщини зосереджувалися також навколо симпатика українських традицій малоросійського губернатора князя Миколи Репніна, одруженого з онукою гетьмана Кирила Розумовського.

Серед них були Василь Тарновський, Василь Лукашевич, Семен Кочубей, Петро Капніст. Микола Репнін підтримував дружні зв'язки з Василем Полетиюком, Григорієм Квіткою-Основ'яненком, Петром Гулаком-Артемівським. Саме в цих колах виникла думка про князя Репніна як імовірного кандидата в гетьмани України. Капністи, Лук'яновичі, Тарновські, Миклашевські, Шершевицькі та інші, беручи участь у загальноросійських опозиційних структурах (їх було чимало в Товаристві об'єднаних слов'ян і серед декабристів), вносили специфічний український автономістський фермент у погляди опозиціонерів на майбутній устрій Росії.

Українська дворянська верства була головним учасником українського літературного процесу. Літератори-романтики 20–40-х років XIX століття, які стали виразниками української духовності, належали переважно до відомих козацько-старшинських родин, що відігравали помітну роль в історичних подіях доби Гетьманщини. Вони стали носіями романтизму, з яким було пов'язане формування національної свідомості народів Європи. На цьому ґрунті формувались опозиційні настрої щодо нових порядків, які завела в Україні російська централістська система.

Незаангажоване спостереження реалій українського національного життя XIX століття, місця і ролі в ньому української шляхетської еліти перегукується з пізнішою оцінкою В'ячеславом Липинським «класу родових землевласників», їхнього внеску в громадсько-політичний і культурний рух в Україні. Лідер українського консервативного руху гостро критикував українських націонал-демократів за їхнє намагання поставити аристократію за межі новітнього національного процесу. Він наголошував на величезній креативній ролі українського класу землевласників, які протягом усього XIX століття закладали «фундаменти під сучасне політичне й культурне відродження української нації».

Серед них В'ячеслав Липинський називав Євгена Гребінку, обох Гоголів, Миколу Марковича (Маркевича), Олексю Сторожен-

Літератори-романтики 20–40-х років XIX століття, які стали виразниками української духовності, належали переважно до відомих козацько-старшинських родин, що відігравали помітну роль в історичних подіях доби Гетьманщини. Вони стали носіями романтизму, з яким було пов'язане формування національної свідомості народів Європи

РОСІЯ СТАВИЛА ПЕРЕД СОБОЮ ЗАВДАННЯ, ЯКИМ НЕ ПЕРЕЙМАЛАСЯ ЖОДНА КОЛОНІАЛЬНА ІМПЕРІЯ СВІТУ: ЗРУСИФІКУВАТИ І ЗНИЩИТИ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ОРГАНІЗМ

вано «Українське Наукове Товариство у Львові (фундатори «поміщики» Єлизавета Милорадович і Михайло Жученко), Відділ Географічного Товариства й Археологічна Комісія в Києві, Історичний Музей Богдана Ханенка в Києві, Національний Музей Фундації Митрополита Шептицького у Львові» та низку інших наукових і культурних установ та інституцій.

Тісний і тривалий зв'язок української шляхти із селянством, багатий досвід господарського співпраці, які водночас доповнювалися низкою спільних рис щоденного життя, побуту, породжували сподівання на досягнення загальнонаціональної солідарності в суспільстві.

КИРИЛО-МЕФОДІЇВЦІ

У січні 1846 року в Києві виникло таємне українське товариство – Кирило-Мефодіївське братство, яке вперше в історії українського суспільного руху висунуло низку політичних програмових завдань, спрямованих на визволення України і докорінну перебудову тогочасних суспільних відносин. Відсутність у його складі великих землевласників, аристократів, переважання середніх і дрібних поміщиків, урядовців, студентів, інтелігенції свідчили про істотні зрушення у визвольному русі, розширення його соціального підґрунтя.

В основу концепції бачення історичного процесу було покладено християнські принципи справедливості, рівності й добра, які протиставлялися деспотичному режиму тогочасної Росії. Кирило-Мефодіївське братство ставило за мету ліквідацію кріпосного права, знищення самодержавства, станів, дворянських привілеїв, забезпечення громадянських свобод. У створенні майбутнього вільного кола слов'янських народів провідна роль, на думку братчиків, відводилась Україні, а Київ мав стати столицею майбутньої федерації, де передбачалося збирати «загальний слов'янський собор».

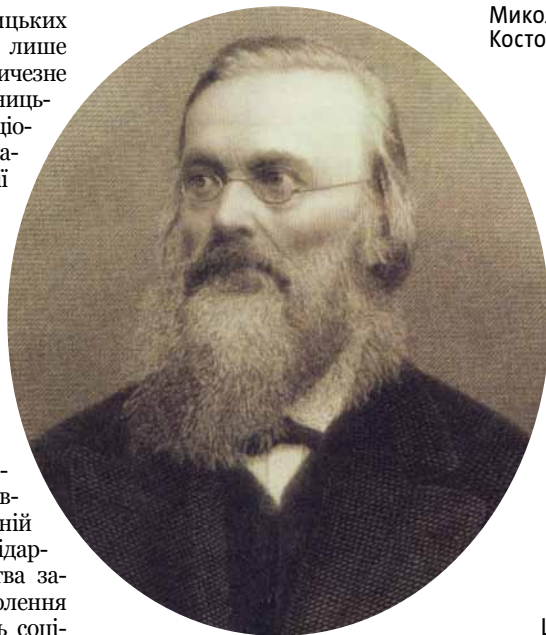
Кирило-Мефодіївське братство започаткувало народницьку політичну течію українського суспільного руху і відповідний напрям політичної думки. Його найвидатнішим представником був Микола Костомаров, який став очільником народницької школи української історіографії. На братчиків, поза сумнівом, впливали західноєвропейські ідеї романтизму, а також національного відродження слов'ян, зокрема «Книги народу польського та паліримства польського» Адама Міцкевича. Обстоюючи окремішність українського історичного процесу та самостійність національного розвитку, більшість учасників братства скептично ставилися до державницьких зусиль власної аристократичної еліти й зосереджували увагу на культурницьких та освітніх завданнях. Це торкалося, приміром, світоглядних концепцій Пантелеймона Куліша, у яких поняття «влада» підпорядковувалося поняттю «правда», а в українському панстві, гетьманах і

старшині, їхніх державницьких устремліннях вбачалася лише «неправда». Попри величезне значення духовно-культурницьких зусиль Куліша для національного відродження, вагою його суспільної позиції було те, що він не бачив ні в сучасному йому світі, ні в минулому суспільній верстві, яка виявляла б волю й спроможність до творення власної державності.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Іншою виявилася суспільно-політична і світоглядна позиція Тараса Шевченка. Його творчий геній усвідомив необхідність солідарності всіх класів суспільства заради національного визволення всієї України, а не якогось соціуму чи групи суспільних верств.

Скасувавши автономію України, російські «реформатори» прагнули до її асиміляції та розриву зв'язків національної еліти і духовенства з основною масою народу. Значна частина нащадків козацько-старшинської верстви, української шляхти перетворилася на російське дворянство, «рабів з кокардами на лобі», за висловом Тараса Шевченка. Однак ця трансформація не була абсолютною і незворотною для багатьох українських аристократичних родин. Саме тісним стосункам з українською аристократичною верствою поет значною мірою завдячує формуванню своїх світоглядних і суспільних позицій. Подорожуючи Україною, він встановлював надзвичайно плідні контакти з нащадками козацько-старшинських та шляхетських родин, які і стійко, і свідомо виступали в тогочасному українському суспільстві носієм давніх національно-культурних традицій, розмаїтій пам'яті про бурхливу добу Гетьманщини. Достатньо назвати контакти Шевченка з представниками українського лівобережного панства 1840-х років, переважно нащадками знаних козацько-старшинських родів: батьком і сином Тарновськими, Григорієм Галаганом, батьком і сином Марковичами (Маркевичами), Андрієм Лизогобом, Олексієм Капністом, сином славнозвісного Василя Капніста, які були учасниками тогочасного україн-

Тарас Шевченко

ського громадсько-політичного та культурного життя і суттєво вплинули на вироблення суспільної позиції Тараса Григоровича. Зокрема, в основі поетового «Чи діждемося Вашингтона з новим і праведним законом, а діждемося таки колись» лежить концепція українських опозиціонерів на чолі з Василем Капністом, які орієнтувалися насамперед на приклад «американського сепаратизму» щодо Англії. Американська аристократична опозиція шляхом збройного повстання проти влади метрополії здобула незалежність, одночасно зберігши свої соціальні позиції. Українській аристократії якийсь час видавалося можливим здійснити це у себе в країні, спираючись на підтримку Пруссії. Цілком імовірно, що Тарас Шевченко був поінформований про давнішу, ще кінця XVIII століття, акцію Василя Капніста, спрямовану на реалізацію цього задуму. Адже він тісно приятелював із сином українського опозиціонера Олексієм Капністом і міг від нього дізнатися про політичні задуми батька.

Контакти Шевченка з представниками української аристократії почалися ще в Петербурзі. Досить сказати, що саме поміщик Лохвицького і Лубенського повітів, нащадок відомого козацько-старшинського роду Петро Мартос, із яким поет познайомився взимку 1839–1840 років, видав власним ко-

Микола Костомаров

штом «Кобзар» (1840). Він же познайомив поета з Григорієм Тарновським, славнозвісним меценатом і мистецтвознавцем, засновником знаменитої колекції українських старожитностей у Качанівці, яка стала засобом утвердження національної свідомості численних учасників українського відродження.

Взаємини Тараса Шевченка з українським «панством» не були однозначні, адже в цьому середовищі не бракувало «дворян з кокардою на лобі». Проте були там також і постаті, які поєднували

ЗА ВІДСУТНОСТІ СПІЛЬНИХ ІЗ ЄВРОПОЮ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ЗДОБУТКІВ МОСКВА НАМАГАЛАСЯ ЦИНІЧНО ВКРАСТИ ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ НАДБАННЯ УКРАЇНИ, СТАРОКИЇВСЬКУ ДЕРЖАВНУ ТРАДИЦІЮ, ЇЇ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКЕ ВИЗНАННЯ

свій аристократизм із гуманністю, справедливістю і тактовним поведінням, високістю ідей та почуттів. За свідченням Олександра Кониського, Шевченко мав «прости, приязні і щирі» відносини з Григорієм Тарновським, Андрієм Козачковським, Андрієм Лизогобом та багатьма іншими.

Якщо коріння глорифікації поетом гайдамачини лежить насамперед у народних переказах (заради справедливості, однак, зазначимо, що йому були відомі й літературні джерела про події, зокрема роман Михайла Чайковського «Вернигора»), то мрії поета про звільнення України від російського панування тісно перепліталися з поширеним у тогочасних українських аристократичних колах бажанням відновлення гетьманства. Саме тому Шевченко устами своїх поетичних героїв висловлював сподівання на оживлення традиційної форми національної державності: «оживуть гетьмани в золотім жупані», «в степах України – о Боже мій милий – блисне булава!».

Отже, контакти поета з представниками української аристократії, з одного боку, суттєво впливали на вироблення його загальнонаціональної позиції, яка формувала в його свідомості державницьке бачення перспектив національного відродження і не обмежувалася проблемами захисту інтересів лише селянського соціуму. А з другого – своєю творчістю Тарас Григорович зміцнював патріотичне налаштування української аристократії, створював загальнонаціональне духовне підґрунтя, необхідне всім учасникам українського руху незалежно від їхньої соціальної належності. Поетичне слово Шевченка виконувало важливу функцію подолання ізоляваності верхів українського суспільства від решти українського соціуму, чого так прагнуло досягнути російське самодержавство.

Попри всі асиміляційні трансформації українського панства, які призвели до його інтеграції в імперську систему, чимало його представників виявляли органічне несприйняття чужого їм режиму і намагалися зберегти традиційне прив'язання до виробленого попередніми поколіннями способу життя. Саме намаганнями Тараса Шевченка пробудити серед української аристократичної верстви усвідомлення необхідності національно-визвольного чину, протягнути руку селянству заради спільної боротьби за визволення України і було продиктоване його «До мертвих, і живих, і ненародже-

них земляків моїх, в Україні і не в Україні суших, моє дружнє посланіє». Попри гостру відразу до антигуманної поведінки українського панства, яку часом спостерігав письменник, він, утім, усвідомлював його суспільну роль і значення у визвольній боротьбі. Цього, на жаль, не розуміли пізніші діячі українського народницького руху, які відштовхували представників «експлуататорських» верств. Шевченко не припинив контактів із цією верствою, навпаки, весь час перебував у її середовищі, намагаючись прищепити їй розуміння загальнонаціональних цілей і необхідність стримування негативних «класових» інстинктів. «Обніміте, брати мої найменшого брата... – писав поет, – благословіть дітей своїх твердими руками, і обмитих поцілуйте вольними устами».

Шевченкове прагнення до утвердження в українському суспільстві національної єдності й примирення між українським панством і селянством, крім усього іншого базувалося на досить виразному соціокультурному підґрунті, яке мало своє історичне обумовлення. Ця певна близькість обох соціумів визначалася традиційною соціально-економічною спорідненістю козацького і селянського землеродіння, яке склалося в результаті Визвольної війни 1648–1654 років під проводом Богдана Хмельницького. Козацтво було відкритим соціумом і ввібрало в себе як шляхту, так і селянство з відповідними традиціями обох класів-станів.

Перебіг історичних подій в Україні засвідчив, що ідеали національної свободи і національної солідарності не можна підмінювати жодними іншими гаслами, навіть найпривабливішими (на кшталт народницького «земля і воля» чи пізнішого більшовицького «земля селянам»). Ті ідеали необхідно оберігати й плекати всіма класами і суспільними верствами народу. Цього не хотіли чи не могли зрозуміти покоління учасників різних етапів українського руху аж до новітніх українських соціалістичних партій. ■

Статтю про другу половину XIX століття читайте у наступному номері

К Н И Г А Р Н Я

Ваша іноземна преса в Книгарні «Є»

AD
ARCHITECTURAL DIGEST

COSMOPOLITAN

DER SPIEGEL

FINANCIAL TIMES

Forbes

Herald Tribune

LE MONDE
diplomatique

Newsweek

The Economist

THE TIMES

THE WALL STREET JOURNAL

м. Київ

вул.
Лисенка, 3

вул.
Спаська, 5

Львів
просп. Свободи, 7

www.book-ye.com.ua

Павло Муравський:

«Наука дає багато, але ще більше – природа»

Спількувалася
Ганна Трегуб

Історія українського професійного хорового співу невідривна від життєпису хормейстера Павла Муравського, якому наприкінці цього липня виповниться 100 років. Маєстро розказав **Тижню** про непростий шлях вітчизняних хорів до світових стандартів звучання, а також про класиків музичної культури, з якими йому випало працювати.

У. Т.: Павле Івановичу, ви навчалися мистецтва хорового диригування в Київській консерваторії, коли там викладали Левко Ревуцький, Борис Лятошинський, Григорій Верьовка. Якими були часи вашого студентства?

– 1930-го я закінчив семирічку й, може, так і лишився б працювати в колгоспі. Мій двоюрідний брат Степан Білянський співав у хорі під керівництвом Миколи Леонтовича. Після вчителювання він вступив у Музично-драматичний інститут у Києві. А мій дядько Сергій Юхимович Могилівський просив його хоч якось організувати мені допомогу, щоб я вступив до київської музичної школи, точніше технікуму. Тодішні абітурієнти цього навчального закладу були поголовно російськомовні, а я російською не говорив узагалі. Паралельно з навчанням мені довелося підробляти, бо часи були важкі, йшов 1932/33 рік, почався Голодомор. На іспити до консерваторії я випадково захопив із собою поголосники народних українських пісень, які зробив для хору в Чорнобилі. Консерваторський хор тоді очолював Григорій Гурійович Верьовка, і своїм студентам, які мали наступного року керувати хористами, він щоразу давав завдання розписати нотні партії творів. Трапилося так, що жоден із них цього не зробив. А я мав із собою вже готові, розписані для кожного голосу ноти «Щедрика» Леонтовича. Отож і запропонував їх Верьовці.

Він буркнув: «Ваші ноти – ви й диригуйте!». Таким чином, я став диригувати хором не із третього, як буває зазвичай, а з першого курсу й керував ним на прохання Верьовки на концерті, присвяченому 50-річчю Київської консерваторії. Коли навчався на третьому, то саме відбувся конкурс між консерваторськими хормейстерами, в якому могли брати участь старшокурсники. Мене теж попросили долучитися. Особливо ні на що не розраховував і коли спустився зі сцени, то пішов додому, допоки тривало таємне голосування журі. А наступного дня виявилось, що здобув першу премію. Дали 300 крб, які я не проїв, а купив перший патефон, щоб якась пам'ять лишилась, і всі платівки опери «Євгеній Онегін» Петра Чайковського.

Консерваторію закінчив 18 червня 1941 року, за три дні до початку війни. За розподілом мене призначили диригентом хорової капели «Думка» в поміч Олександрю Сороці. Потрапив я і до списків на евакуацію, але вже 7 липня був призваний до армії. Навчався в кулеметній роті ППО Військово-морського флоту СРСР в місті Енгельс на Волзі й там вирішив не долучатися до якоїсь самодіяльності, того ж таки хору. Для мене то не був час пісень. Але командир училища переконав: співати треба навіть в окопах. Потім з огляду на обставини довелося створювати Ансамбль пісні і танцю Північно-Тихоокеанської флотилії і керувати ним.

У. Т.: Після війни за рекомендацією своїх учителів Левка Ревуць-

кого та Григорія Верьовки ви потрапили до Львова, де понад 15 років керували хором «Трембіта». Як вдалося не лише знайти спільну мову із львів'янами, котрі пережили приєднання до СРСР, а й перетворити обласний хор на Державну академічну хорову капелу, здатну виконувати світову класику?

– 1947 року мене призначили керувати хоровим колективом, який ви згадали. Доти це робив Микола Колесса, унікальна людина – диригент, український симфонічний і хоровий композитор. Знаєте, він був дуже пунктуальний і точний у всіх справах, навіть житейських. Цікаво він мене познайомив із хором. Вийшов наперед і сказав: «Оце я вам набрид, і ви мені набридли. Я їду. Приїхав Павло Іванович із Києва – він тепер керуватиме». Знайомство почалося не зі слів, а зі співу. І після першої-таки композиції хористи мені дружнo зааплодували. Тоді я відчув, що мене, східняка, прийняли, що вже не чужий. Тоді у «Трембіті» виступали місцеві люди, і серед них не було жодної особи з вищою або середньою музичною освітою. Всі співали в церквах, ноти знали й голоси мали добрі. Були в мене два помічники: Володимир Василевич і Євген Вахняк.

Історія «Трембіти» складалася не найлегшим чином під час війни. На її початку колектив гастрював аж у Казахстані, повернутися до Львова не міг. Тоді ж таки створили військову частину з вихідців із Західної України, і всі баси й тенори туди вступили. Згодом цей підрозділ опинився аж в Ірані. Хористам «Трембіти» радянська влада виспала по 10 років тюрем. Вони повернулися додому, прийшли до мене із проханням узяти їх до хору. А час був такий, що й говорити, й робити це було небезпечно, бо ж Сталін іще був живий. Але я їх узяв назад.

1951 року в Москві відбувалися українські дні мистецтва та культури. Усі найбільші наші хори, зокрема і «Трембіта», попрямували до радянської столиці. За кілька днів до вїзду мене викликали в КГБ й заборонили брати до Москви тих хористів, що відбули тюремне покарання. Я нікому нічого не сказав, і хор вирушив на гастролі в повному складі. У Києві знову ви-

кликали й почали трусити щодо тих співаків. Я наполягав на тому, що коли їх не буде, то немає чого взагалі їхати, бо нікому виступати. Не було часу думати особливо: взяв цих людей під особисту відповідальність, під свій підпис.

У. Т.: Ви згадали, що після демобілізації зі служби на флоті повернулися до роботи в капелі «Думка». Але реально очолили її лише в середині 1960-х. Чому від самого початку не вдалося закріпитись у цьому хоровому колективі?

– Хормейстер Олександр Сорока не дозволяв мені диригувати хором. Я акуратно приходив на роботу і спостерігав, як він працює з «Думкою». Після остаточного приєднання Західної України туди з гастрольями послали й мою капелу, щоб показати співоче мистецтво. Тоді вперше потрапив до Львова. Це був разючий контраст із селами, зі звичними мені халупами під соломою. А перед концертом у Станіславі (нинішньому Івано-Франківську) мені дозволили диригувати концертом у тамтешній філармонії. Нервував я дуже, бо на той час «Думка» була потужним хором, не те що зараз. Це ж величезна відповідальність! Але відмовлятися не випадало.

Концерт мав успіх, хоча я молодий був, коли диригував, розмахався сильно. Опісля підійшла до мене солістка-сопрано й різко так сказала: «Це вам не палуба корабля! Це капела «Думка!»». Вона перша мені показала, як має триматися диригент. Пам'ятав про це все життя: коли керував не лише «Думкою», а й «Трембітою» та хором Київської консерваторії. Справді, головним хормейстером «Думки» я став уже в середині 1960-х, після смерті Олександра Сороки.

У. Т.: Вашими зусиллями мистецтво хорового співу в Україні піднялося на світовий професійний рівень. Як ви це зробили? Що спонукало змінити усталену практику?

– На наших концертах бував Олександр Свешніков, авторитетний диригент, який керував Державним російським хором. Він підійшов до мене і сказав: «У вас гарний колектив, чудові голоси,

але чому ви досі співаєте в супроводі рояля? Такий хор може співати а капела». Але звичка – друга натура людини. Перед тим усі хорові твори розучували в супроводі фортепіано. Саме в той час тільки-но з'явився камертон. Використання такого приладу ще не означає, що ти майстер, який уміє працювати не лише з темпованим, а й із натуральним ладом. Навчитися співати по-новому коштувало «Трембіті» трохи часу. Після цього ми вже могли виконувати всі великі форми. Одного разу наша капела поїхала до Вірменії на гастролі й там із місцевою республіканською та із симфонічним оркестром мала проспівати «Реквієм» Верді. А диригувати повинен був випускник Паризької консерваторії Оганес Чекіджян. Він перший мені показав, як спарений хор може співати без капельмейстера, а капела. «Такий хор, що співає а капельно», – сказав, – є лише в Парижі». По смерті Олександра Сороки, вже ставши головним хормейстером «Думки», я прищепив досвід, здобутий «Трембітою», і там. Потім навчив так співати й хор Київської консерваторії. Саме а капельно хор під моїм керівництвом виступав разом із симфонічним оркестром під керівництвом Натана Рахліна.

У. Т.: Ви були знайомі й трудилися не лише з Натаном Рахліним, а й із Борисом Гмирею, Степаном Турчаком та багатьма іншими. Як це було?

– Коли я працював у «Трембіті», то на репетиції приходили молоді люди. Я ніколи не питав їх, звідкіль вони. Очевидно, то були студенти хорового факультету консерваторії. Ставши керівником Київської філармонії, Турчак розповів, що студентом часто навідувався на мої репетиції. Він був диригентом від природи, видатним симфоністом. Наука дає багато, але ще більше – природа. Людина без таланту видатним диригентом не стане. І музикантом теж.

Мені дуже подобалося, як чисто співає Борис Гмиря. Я ставив і ставлю його високо, і так само, як із Натаном Рахліном, мені хотілося з ним познайомитися. Запізналися ми на похороні однієї із солісток «Думки»: Гмиря запропонував щось заспівати разом із капелюю, а я нею тоді диригував. ▶

БІОГРАФІЧНА НОТА

Павло Іванович Муравський – видатний український хоровий диригент і педагог, народний артист України, лауреат Шевченківської премії. Професор Національної музичної академії імені П.І. Чайковського, почесний академік Академії мистецтв, Герой України. Від 1947 року керував львівським хором «Трембіта». У 1964–1969-му – художній керівник і головний диригент Державної заслуженої академічної хорової капели «Думка». Із 1969-го очолював хор студентів диригентсько-хорового факультету Київської консерваторії. 1971 року дістав звання її професора

Наступного дня ми сиділи за роялем у його квартирі в хрещатицькому Пасажі й підбирали репертуар для баса й хору. Виявилося, таких творів на той час в Україні не було. Після того довелося замовляти обробки найпопулярніших українських пісень, як-от «Де ти бродиш, моя доле», для баса з хором. Ми з Борисом Гмирею дали кілька концертів у київській філармонії, а потім він запропонував записати всі ці твори на платівку в Москві. Кілька днів потому приїхав тенор Іван Козловський, який дружив із Максимом Рильським. Він попросив, щоб «Думка» заспівала разом із ним одну з пісень на слова поета. Буквально за лічені дні ми цей хоровий твір розучили й виконували, зокрема, на великому концерті в Жовтневому палаці. Тоді я звернув увагу, що коли Козловський виходив на сцену, то він на кришку рояля поклав монетку, 20 радянських копійок. Мав таку специфічну звичку, робив так завжди. Саме з його ініціативи ми зробили записи у студії українського радіо, зокрема славнозвісної російської пісні «Вечерний звон» разом із «Думкою». Ця фонограма має бути десь у вітчизняних радіоархівіах, щоправда, мало хто про це знає. Саме тоді Козловський довідався про наш із Гмирею задум вирушити до Москви й записати платівку творів на слова Тараса Шевченка. «А я теж прийду! І зі мною теж запишете», – демонстративно заявив він.

І от стоїмо в радянській столиці у студії грампозапису, «Думка»

ПАВЛО МУРАВСЬКИЙ:
«Хор повинен мати натуральний лад, глибоку внутрішню інтонацію. Зробити таке можуть лише ті диригенти, які на цьому розуміються»

НАВІТЬ ПРЕЗИДЕНТАМ ТА ІНШИМ ВИСОКОПОСАДОВЦЯМ ТРЕБА ПОКАЗУВАТИ МИСТЕЦТВО, БО ЦЕ ПІДНОСИТЬ ДЕРЖАВУ

У. Т.: **Із чого складався репертуар українських хорів, якими ви керували? Які твори за радянського часу були заборонені до виконання?**

– Ну, ота сама пісня «Чуєш, брате мій...» була під забороною. У Львові склалася така ситуація, що коли відзначали один із днів народження Тараса Шевченка, то три доби підряд у філармонії відбувалися наші концерти, які збирали аншлаги. До нас на репетиції приходили такі композитори, як Анатолій Кос-Анатольський, Євген Козак, Станіслав Людкевич, бо ми виконували його кан-

тати «Кавказ» і «Заповіт». Хор мав цілу програму, складену із творів львівських авторів, котрі таким чином стали відомими. Хори, котрими я керував, виконували як твори українців, зокрема Борзнянського, Березовського, Кошиця, так і світову класику: Верді, Скрябіна, Чайковського, Моцарта та ін.

У. Т.: **Як ви оцінюєте сучасний стан вітчизняного професійного хорового співу, адже й капела «Думка», й хор «Трембіта» існують досі?**

– Нині українське хорове мистецтво на найнижчому рівні масового співу, самодіяльності. А за моїх часів робилося все, щоб хори були на найвищому, європейському. Було тоді щось, що можна було й за кордоном показувати, не ганьбитися. Навіть нині я раз чи двічі на місяць виходжу слухати консерваторський хор. Більш ніж годину не витримую: не співають, а кричать, не потрапляють у ноти. Хор повинен мати натуральний лад, глибоку внутрішню інтонацію. Зробити таке можуть лише ті диригенти, які на цьому розуміються.

Пам'ятаю, як приїхав одного разу зі США хор під керівництвом Роберта Шоу. Як співають українські та радянські хори, я знав, але мені було цікаво, у чому секрет американських хористів, тож вирішив із цим диригентом зустрітися. Ті, хто чув про мій задум, усіляко мене перепиняли запитаннями: навіщо це треба. Сказав прямо: про політику з американцем не говоритиму. Від Роберта Шоу довідався, що його хор не вдається до заучування творів, як це було в нас, а відбирає найкращих співаків свого континенту, професіоналів, котрі все можуть зробити самі, й керує ними як злагодженим симфонічним оркестром. Ось чого мені хотілося для українських хорів.

Знаєте, навіть президентам та іншим високопосадовцям треба показувати мистецтво, бо це підносить державу. Часом думаю, що в нас є історики й теоретики музики, люди з музичним слухом, здатні оцінити чистоту звучання, а музичної критики практично немає. Медіа про це не говорять. Нікому показати українцям, у чому різниця між високим професійним мистецтвом та масовим. ■

Світ кордонів

Жовтень 2013 року, ще дореволюційний і довоєнний. Мікроавтобус Київ – Кишинів наближається мальовничими дністрянськими пагорбами до кордону з Молдовою. На шляху попереду – держава-примара Придністров'я. Чоловіки за кермом роздають міграційні картки. Пасажирів та водії-молдовани відразу допомагають одне одному їх заповнювати. З України була тільки я, решта – двоє громадян Молдови, одна – РФ та двоє – Грузії. На в'їзді у Придністров'я прикордонники дивилися паспорти не торкаючись, лише забирали половинку міграційного листка. Минувши занедбані постсоціалістичні краєвиди з освітленими вітринами, ми затрималися на зупинці під тям'яною лампочкою з будкою-крамничкою та перекосеним туалетом (оплата в рублях ПМР). Біля того магазинчика двоє пенсіонерів із дівчиною обговорювали, як заробити на життя, копаючи чужі городи. Ще трохи – і переїзд через міст, за ним можна зітхнути з полегшенням уже, власне, в Молдові.

Соціалізм був замкнутим простором за залізною завісою. А постсоціалістичний світ – це властиво царина безглузких кордонів. У ньому колишні союзні республіки, що здобули незалежність на уламках радянської імперії, розтинаються новими рубежами, наче ранами, що не гояться. Молдову ділить Придністров'я, Грузію – Абхазія з Південною Осетією. Тепер виріс кордон між материковою Україною і Кримом унаслідок окупації півострова Росією. Триває війна на Донбасі й нові – ідейні! – межі пролягають уже крізь серця та умисли людей, що опиняються по різні боки барикад.

Сама Україна видається поділеною на стереотипи – Захід і Схід (або ще кажуть Південний Схід). Захід сприймається як просвітолюбивий і національно свідомий, а Схід і Південь – як совкові та проросійські. Так, ніхто не заперечує відмінностей між різними регіонами однієї країни, культурних і мовних особливостей. Однак чому вони мусять ставати чинниками поділів та непорозумінь? Різноманітність є даром Божим, який збагачує. Хоча навіть його можна перетворити на засіб розмежування, коли «інший» – уже не цікавий співрозмовник, а ворог, від якого слід боронитися. Маємо нові міфи: про фашистів-бандерівців, які переслідують російськомовних східняків. І це в державі, де україномовні ЗМІ становлять меншість!..

Зрештою, не існує єдиної Європи, яка формально простирається в просторі від мису Рока до Уралу. Сам континент поділений на поняття «Схід» і «Захід». Перший із них – це простір колишнього СРСР та соціалістичного блоку, межі його зараз пересунулись із входженням деяких країн до ЄС. За визначенням, Схід – світ автократії, правової анархії та

нетерпимості, який є протилежністю Заходу – світові демократії, права і свободи. Окрім того, це землі впливу візантійського обряду християнства, виключним спадкоємцем якого претендує бути Росія (її концепція «Русского міра» як духовного острівця православ'я на противагу бездуховному Заходу). Образ ворога, безперечно, єдине, але виключно всередині фортеці з високими мурами.

Європа є великим мультикультурним проектом. Тому її охоплює страх утратити своє обличчя, сформоване впродовж століть. Отож і вона оточує себе кордонами зовнішніми (за допомогою візового режиму) та внутрішніми (випроваджуючи, наприклад, заборону на зведення мінаретів у Швейцарії чи обмеження в носінні хусток мусульманками у Франції).

Утім, переміщення народів не є новим явищем: власне, завдяки йому і сформувалися сучасні країни та нації, а багато культур і релігій постали внаслідок синтезу. Новий феномен – глобалізація, яка разом із кордонами розмиває відмінності, а подеколи й цінності. Прикметник «європейський» став універсальним терміном на позначення якісного, поступового й сучасного, однак він не передбачає належності до замкнутого VIP-клубу найкращих і прогресивних. Поняття Європи – це не лише стандарти життя ЄС. Передусім мова про систему цінностей, у центрі якої – людина. Європейськість не пов'язується з ворожою позицією щодо інших, як «Русский мір», котрий поєднує православ'я, російську націю і державу в одне ціле. Цей месіанський релігійно-державний проект сьогодні служить

відродженню міфу СРСР як «утраченого золотого віку».

Хтось слушно зауважить, що Радянський Союз також був багатонаціональним проектом. Великі групи людей переміщувались у ньому для праці й навчання, а також великою мірою внаслідок депортації та переселення до новоутворених промислових центрів. Однак СРСР зовсім не можна порівняти з Європейським Союзом, як це подеколи роблять європейські праві радикали. Неодмінною передумовою мультикультурного простору є сприйняття відмінності «іншого» на рівних правах. Натомість «республіки-сестри» були сателітами Москви з доміантою російської культури та мови.

У кінцевому підсумку єдиний «радянський народ», цілкомовно підпорядкований Системі, створити так і не вдалося, але тавро Homo sovieticus залишилось у душах людей, великою мірою викоринюючи народну ідентичність і культурні традиції. Тому наразі й досягають успіху спроби будувати нові кордони на основі старих стереотипів.

Імперія так легко не відпускає своїх підкорених. ■

Автор:
Катерина
Новикова

У ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНОМУ СВІТІ КОЛИШНІ СОЮЗНІ РЕСПУБЛІКИ, ЩО ЗДОБУЛИ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ НА УЛАМКАХ РАДЯНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ, РОЗТИНАЮТЬСЯ НОВИМИ РУБЕЖАМИ

У пошуках Мордору

Земовіт Щерек про польське сприйняття України

Говорити про сусіда – справа досить невдячна: і правду не скажеш (бо ж сусід), і не брехатимеш (бо не повірять). А ще якщо із сусідом колись щось не поділили, то говорити взагалі важко. Єдиний, хто рятує, – інший сусід, який допик обом. Поляки й українці загалом підходять під цю модель: нам важко говорити без лукавства, попри те що маємо спільного залятого сусіда (ла-ла-ла-ла-ла-ла). Однак Земовіт Щерек зробив сміливий крок і написав відверту книжку: покопався в колективному підсвідомому і спробував з'ясувати, чому поляки приїжджають до України й що тут шукать. Книжку назвав промовисто: «Прийде Мордор і нас з'їсть». **Тижню** вдалося поспілкуватися з автором незадовго до її виходу в українському перекладі.

У. Т.: Для початку розкажи, звідки в тебе зацікавлення Україною?

– Мене загалом цікавить Україна як наш східний сусід. Цікавить контекст, у якому живе Польща і частиною якого є. Поляки мають тенденцію сприймати свою країну як виняткову цілісність, як герметичне явище. І навіть якщо розуміють, що то не так, то в підсвідомості все одно вірять у те. Я народився в Радомі, Центральна Польща. Він характерний тим, що нічим не характерний. Як на мене, це ідеальне Ніщо. Хоча насправді там є свої особливості, як і в будь-якому іншому місті світу. І мені завжди здавалося, що світ усюди різнобарвний та різнорідний, а в Радомі все банальне, очевидне й сіре. І коли одного дня проїхав автомобілем за один день із Румунії до Радома, то усвідомив, що це місто – частина чогось. І так само з Польщею. Полякам видається, що їхня країна – самодостатнє явище без контексту, а я хочу той стереотип зламати і довести, що Польща – частина більшого явища. І це дуже на неї впливає. Весь час порівнюємо

себе з німцями і не можемо зрозуміти, якого біса в Польщі живеться не так, як у Німеччині. Але не усвідомлюємо, що те, з чого ми вирости, походить не із Заходу, а зі Сходу. Україна – це більш природна частина контексту. Польський стереотип полягає в тому, що коли дивився на Схід, то бачиш те саме, що в тебе, тільки підсилене в кільках разів. Тобто речі, які нас дразнять, там значно сильніші. Це дуже спрощений стереотип. Коли я їхав до України, хотів зануритися в польську підсвідомість і зрозуміти, чи то правда. Стереотип сам по собі спростувався. Усе значно складніше. Однак щось у тому таки є. Координата «Схід – Захід» – це постійне напруження, яке наближає до ідеальної або принаймні прийнятної форми. 12 років тому вперше приїхав до України. Хотів знайти те, що зачепало мене в Радомі, й побачити, звідки це взялося. Не знаю, чи можна взагалі знайти саме джерело тих явищ. Радом належав до підросійської Польщі. За царату, коли західні мандрівники описували ту частину Польщі, їхні описи дуже нагадували розповіді де Кюстіна про Росію. Україна була під впливом останньої дуже довго. І я хотів це усе побачити на власні очі.

У. Т.: Як Україну сприймають поляки, на твою думку?

– Україна для поляків стала тим, чим для бігників був Середній Захід, тобто простір пригод. Але це не тільки Україна, а й Румунія та колишня Югославія. І з'явилося таке явище: туристи з наплічниками їдуть не до Азії (бо не мають на це грошей), а до близьких сусідів, щоб побачити трохи інший варіант власної реальності. Цей рух став дуже цікавим і численним. Тепер багато людей цікавляться Україною. Вони зустрічаються, показують фото, діляться історіями. Той рух у нас ніхто не описав, і я вирішив це зробити.

**Спілкувався
Лесь Белей**

У. Т.: Скільки разів ти бував в Україні. Скільки знадобилося часу, щоб написати цю книжку?

– (Показує проштампований паспорт.) Порахуй. Причому це новий паспорт. Я тут буваю часто і вважаю себе радше подорожнім автором, аніж репортажистом. Мене більше цікавить сама подорож. Тому герої книжки – мандрівники. Мені не подобається приїжджати до Львова чи Києва й сидіти там цілими місяцями. Потрібні рух, motion, вітер у волоссі, пізнання, поїзди, маршрутки. Споглядаю і добудовую конструкції на побаченому. І все це ще треба потім перевірити, бо інтуїція не завжди найкращий варіант. Але я будь-коли можу щось підчитати або поговорити

БІОГРАФІЧНА НОТА

Земовіт Щерек (1978 р. н.) – польський журналіст, письменник, перекладач. За освітою юрист, політолог. Мешкає у Кракові. Співпрацює з виданнями Nowa Europa Wschodnia, Polityka, Tygodnik Powszechny тощо.

за чарчиною з потрібними людьми. З усього того будує художній конструкт, наголошую, цілковито художній, у якому змальовую нехудожню реальність. І саме в такому ключі мені подобається писати. Бо розповіді про реальність нудні, а домисли додають тексту перцю.

У. Т.: А як ти ставишся загалом до польської школи репортажу та її культу в себе на батьківщині?

— Мені подобається, що ми активно подорожуємо. Я, наприклад, не бачив ані українців із наплічниками, що їздять іншими країнами і роблять фото, ані чехів чи сербів. А в нас це популярно. Можливо, той рух від недоімперського комплексу або комплексу меншовартості. Бо ми думаємо, що бозна-який народ, тобто такі самі, як французи й німці, хоча історія в нас хрінова і міжнародне становище також. Можливо, те, що відіграємо якусь роль у контексті найближчих сусідів, і заохочує людей до туризму. Усе це мої здогади, напівжартівливі. Якщо серйозно, то цікавість до світу в поляків є. І завдяки тому активно розвивався репортаж. Це не звичайні байочки, а нормальні, стилістично відпрацьовані тексти. І художній аспект тут дуже важливий. Бо йдеться не тільки про факти, а й про стиль і про те, що я казав перед цим, — про свій художній голос.

У. Т.: Що тебе найбільше шокувало в твоїх подорожах Україною?

— Це залежить від періоду. Моє ставлення до України еволюціонувало. Спершу воно було дуже підлим. Своє первісне ставлення до України я і висміюю в книжці. Спочатку мене все шокувало. І, звісно, спеціально шукав чогось гострого. Багато поляків так роблять — зосереджуються на екзотиці. І

якщо знаходиш щось таке, то, звичайно ж, кажеш: «Яка руїна!». Важче було усвідомити, що в Польщі така сама руїна. Але українська цікавіша, бо вона інакша. Наприклад, советськість, якої в Польщі значно менше. Пам'ятаю польські вісімдесяті — то була руїна, Mad Max. Пригадую останні 10 років нашого комунізму, але це вже паломництва з Іваном-Павлом II. Бачив безліч церковних прапорів і жодного червоного. А коли побував в Україні, яка вже 10 років була незалежна, то помітив багато советського. Вперше приїхав туди влітку. Усі руїни порослі зеленню, навколо краса. І вже тоді боявся опинитися там узимку, бо все це мало б жахливий вигляд. Так і сталося. Депресія мене просто приголомшила. Але поступово зник. Мене дивувало, як можна жити у просторі, який не має спільної естетичної концепції. Тобто був домашній простір з естетикою, а як тільки виходиш на вулицю, то не немає жодного гарного клаптика землі. Кнайпи тільки почали відкриватися. Важко було повірити, що в такому просторі ще хтось здатен жити, окрім бабусь і водіїв маршруток. Не було відчуття, що ти можеш розраховувати на когось із влади — на жодного міліціонера. Хоча в Польщі я також не дуже розраховував би, але якісь інституції в нас є. В Україні могло трапитися абсолютно все. Тепер це вже змінилося.

У. Т.: А позитивні враження?

— Ну Україна взагалі позитивна країна. Не хочу вживати кліше про гостинність мешканців, бо його використовують, якщо країна взагалі хрінова. Мій улюблений мотив від самого початку — советський інтелігент. І советське дольче віта. Ніби все це й відбувалося на тлі загальної руїни, але ті маленькі життя мали неймовірно високу культуру, яка проросла поміж тих руїн. Тобто, з одного боку, цивілізаційна відсталість, бо ви, як і ми, не німці. Навіть якщо щось і збудуємо, то вийде так собі. А з другого — інтелектуальна сфера у нас витонченіша, ніж на Заході. На жаль, вона дуже мало впливає на життя.

У. Т.: Як оцінюєш польсько-українські відносини?

За книжку «Приїде Мордор і нас з'їсть» Щерек отримав нагороду Paszport Polityki (2013)

Земовіт Щерек про гонзо-журналістику

Гонзо існувало завжди. Коли моряк повертався до рідного порту, то мусив прикрашати свої історії, щоб його хотіли слухати. У цьому й полягає суть оповіді. Тут не йдеться про брехню чи перекручення фактів, треба просто додати якогось перцю. Якщо хтось пише речі, які зрозуміє тільки обмежене коло людей, то це онанізм, а не мистецтво. Мистецтво — то простягнута рука до реципієнта. Це і є гонзо. Для мене гонзо — це Франсуа Війон, наприклад. А те, що Гантер Томпсон почав вживати згаданий термін і що навіть погані тексти дістали такий ярлик, — то зовсім інша річ. Гонзо — спосіб опису реальності, який передає все не зовсім так, як було насправді, але змальовує механізми. Якщо так подивитися, то й Ришард Калусцінський — це трохи гонзо. Він так само не описував реальність, а творив її, хоча й на базі вибраних елементів. Чи він брехав? З одного боку, так, з другого — ні

— Вважаю, поки що націоналісти нас не переконали в тому, що ми окремі народи... Бо все це спрямоване на те, щоб викопати рів і битися. Тобто якщо говорити про наші відносини, то треба апелювати до поняття нації. А це винахід XIX століття. Між нас кинули сокиру і наказали її використовувати. Звичайно, націєтворенням займалася вся Європа, і то надзвичайно живучі поняття, оскільки будуються на етнічності та мові, але вони дуже конфліктогенні. Водночас у нас хороші сусідські відносини, є усвідомлення, що ми дуже близькі. На людському рівні. Ну і є ще Росія, яка зробила нам чимало «добра». Звинувачуємо її в тому, що вона нас тягне в гівно, у якому сама живе, і цей підсвідомий код спільного ворога також буде таку собі спільноту. Я не русофоб, але бачу певні механізми. І якщо висуваю якісь звинувачення, то саме щодо них, але це те саме, що засуджувати урагани або землетруси.

У. Т.: Як сприйняли твою книжку в Польщі?

— Хоч як дивно, тільки позитивно. Поляки можуть на себе дивитися збоку. У нас є комплекс своєї недотраханної імперії, яка так і не з'явилася. І водночас на польського рагуля, який кричить: «Це, курва, наш Львів» знайдеться польський інтелігент, який скаже: «Заспокойся, дєбіле». І той інтелігент — це така частина польськості, як і рагуль. Завжди знайдеться якийсь Мрожек або Гомбрович. І те мені дуже подобається. У книжці я більше сміюся з поляків, аніж з українців. Не хочу сказати, що в нас погана країна, але у вас також не найкраща.

У. Т.: Як би ти представив свою книжку українському читачеві?

— Книжка може вас зацікавити, тому що це не куртуазні панегірики про те, які в нас чудові відносини, які українці добрі й гостинні. Я, навпаки, часом описую прикрі моменти. І водночас це пошук голосу, який знаходить негативи, але нікого про цьому не звинувачує, бо тут немає винних. Це механізми, які є причиною того, що реальність є такою, якою є. А принагідно можна поспіяти з поляків. ■

Автор:
Юрій
Макаров

Реабілітація

Журналюг у нас не люблять. А за що, на Бога, їх (себто нас) любити? Вони (себто ми), по-перше, брешуть, по-друге, продаються, по-третє, взагалі ті ще нахаби.

А відколи з'явилися такі корисні речі, як блоги та соціальні мережі, без них можна взагалі обійтися, ніхто не пошкодує. От, припустімо, днями практично нікому не відома Олена Степова зі Свердловська на Луганщині «порвала» Facebook своїми удавано-наївними, мудрими й психологічно точними оповідками з місця подій. Від кого ще, тим більше з фахових репортерів, ми дізналися б про повсякденне життя під «лугандонами»?

Ні, не зовсім так. В інформації першочергове значення має елемент довіри. Особливо тепер, коли показали личко в усій своїй красі фахові медіадиверсанти. До цих подій можна було зберігати ілюзію, що інформація сама по собі, а її джерело саме по собі. Здається, яка різниця, хто повідомить, що «Титанік» потонув, у Техасі знайдено нафту, а Гаврило Принцип застрелив Франца Фердинанда? Виявляється, різниця є, і з'ясувалося це набагато раніше, тільки не всі усвідомлювали. Бо в будь-якій коротенькій замітці є перші два речення, де інформується що – де – коли – як, а є доважок, який пояснює «мораль» події та підказує, як до неї ставитися. У новини має бути сенс, меседж (інакше її місце не на стрічці, а в кошику), а відтак має бути й певний ідеологічний вимір і відповідно простір для маніпуляцій, у СРСР

це добре розуміли. Але навіть за часів совка преса не дійшла до такої стадії розвитку, щоб масово поширювати відверту, стовідсоткову дурню. Російські ЗМІ можуть претендувати на нове слово в медіа-галузі: щоденний безперервний потік брехливих нісенітниць про незліченні злочини хунти, який ілюструється старими фотографіями з Венесуели, Саудівської Аравії, Сирії, Лівану й, звісно ж, РФ, засмічує інформаційний простір, робить його нерелевантним. Таким чином, якщо не поцікавитися джерелом, ти ніколи не можеш бути певним, що в цій конкретній новині є бодай часточка правди. Так авторство стає невід'ємною частиною повідомлення, руйнуючи психологічний забобон про можливість об'єктивного, неупередженого віддзеркалення реальності.

Належність автора до певного кола професійних ЗМІ – це для читача/глядача як мінімум гарантія збереження певних стандартів. Тому ніколи окремі зірки LiveJournal чи Facebook не замінять газету, радіостанцію, телеканал, сайт. Тепер ми

вже навчені: доки не побачимо бренд «Української правди», «Цензора.нет», «Дзеркала тижня», «Тижня», апріорі вважаємо повідомлення фейком.

Але є ще одна якість, яка не дає змоги остаточно відправити всіх журналістів на пенсію. Репортер – то, перепрошую за банальність, стан душі. Точніше, обсесія, нав'язливий стан. Це шило, яке сидить в одному відомому місці й не дає розслабитися. Трохи більш як рік тому я зустрівся з Мустафою Найємом на одній нараді. Йшлося про запуск досить відповідального медіа-проекту, але Мустафа, здавалося, був десь далеко, весь час повторюючи: «Як би туди потрапити?» – шойно надійшли перші відомості про сутички демонстрантів із поліцією на площі Таксим у Стамбулі, напрошувалися паралелі з Майданом, і колезі кортіло побачити все на власні очі. Я сприйняв це як більш-менш ритуальний лемент, але пізно ввечері, зазирнувши в інтернет, уже читав повідомлення Мустафи з місця подій. Тож коли вже взимку він регулярно опинявся в найгячіших точках Євромайдану, потрапляючи під

кййки біроботів, я вже не дивувався. Коли в лютому Богдан Кутепов після повноцінної зміни в ефірі «Громадського» вирушав не додому, що було б цілком природно, а на той самий Майдан у самісіньке пекло видавати стрим-картинку, я теж не дивувався. Ну а коли почалася інтервенція на Донбасі, туди рушили десятки кореспондентів різних видань, необов'язково столичних, навпаки, з укра-

**НИНІ ЖУРНАЛІСТИ НІБИ
ДІСТАЛИ ПІДТВЕРДЖЕННЯ
СВОЄЇ НЕ ПРОСТО
НЕОБХІДНОСТІ,
А НЕЗАМІННОСТІ! БЕЗ НИХ
МИ БУЛИ Б ОСТАТОЧНО
БЕЗБРОЙНІ ПЕРЕД
ПОТУЖНОЮ МАШИНОЮ
ІМПЕРСЬКОЇ БРЕХНІ**

їнської глибинки – часто-густо без відрядних і добових, лише на ентузіазмі. Не всі мають відповідні навички для роботи в гарячих точках, але, схоже, вибору в них не було, бо... шилу не накажеш!

До останнього часу спостерігалася така тенденція, що журналісти, причому саме активні, успішні й відомі, перекваліфіковувалися, перетворювалися на громадських діячів, бо не бачили сенсу залишатися в професії, яка не дає жодних результатів. Нині колеги ніби дістали підтвердження своєї не просто необхідності, а незамінності! Без них ми були б остаточно безбройні перед потужною машиною імперської брехні. І тепер уже не малограмотні, безпринципні любителі джинси, здатні хіба що лазити під спідницю зіркам у прямому й переносному сенсі, а відважні, свідомі своєї місії представники шанованої професії стають в очах громадськості обличчям української журналістики. Найсвіжіший приклад – Настя Станко та Ілля Безкоровайний. До речі, друзі, з поверненням! ■

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами. Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 45 грн
- на 3 міс. – 135 грн
- на 6 міс. – 270 грн
- на 12 міс. – 540 грн

Телефон редакції:
044-351-13-00

ОБЕРІТЬ ЗРУЧНИЙ ДЛЯ ВАС СПОСІБ ПЕРЕДПЛАТИ:

повідомлення	отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	
		26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача код отримувача	
	назва установи банку	300023	
		МФО банку	
	ПАТ «Укрсоцбанк»		
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	вид платежу: за передплату на журнал «Український тиждень»		
	період:		
касир		сума, грн	
	платник (підпис)		

НА МОРЯ, НА ОКЕАНИ
TravelSiM
МАНДРУЄ З ВАМИ

ПЕРЕВІРЕНИЙ РОУМІНГ: діє у > **190** країнах

БЕЗКОШТОВНІ вхідні дзвінки у ≈ **140** країнах

ВІДСУТНЯ ПЛАТА за з'єднання та абонплата

ПАКЕТНІ ПРОПОЗИЦІЇ, що дозволяють заощаджувати ще більше: дзвінки, СМС, GPRS-Інтернет

БЕЗКОШТОВНІ дзвінки зі Skype та Viber на ТревелСімку

ВСІ можливі варіанти поповнення: portmone.com **VISA** **ІЗОХ**

w.TravelSiM.ua Інфолінія: (044) 223-8008

U.T.T. & C.S.C.

Дозволи на діяльність: Т.000-19946 від 2/01/2001; на Т.000-1568 від 4/12/2003 вкраїні Е-НДЗ. Тарифні ставки на 07.07.2014 р.